ראובן קשאני

קהילות היהודים

במזרח הרחוק

ליצחק נבון

נשיא מדינת ישראל
בכבוד וביקר

מונגוליה
חרבין
מוקדן
טוקיו
יפן
אמה
קובה
קוריאה
דיירן
פקינג
טיינצין
צינגטאו
נאגאסאקי
תורכסטאן
סינקיאנג
קאיפנג-פו
הונאן
שנחאי
הנקאו
סין
טאיפה
טאיוואן
פורמוזה
קנטון
הונג קונג
נפאל
ברהמפוטרה
מאנדליי
בורמה
הודו
לאוס
פיליפינים
מנילה
תאילנד
בנגקוק
רנגון
קמבודיה
וייטנאם
ציילון
סרי-לנקה
פנאנג
מאלאזיה
קואלה-לומפור
סרוואק
סינגפור
אינדונזיה
סמאראנג
ג'קארטה
יאווה
סונדה

ראובן קשאני

קהילות היהודים במזרח הרחוק

תוכן העניינים

עמים, אמונות ודתות במזרח הרחוק ובהודו 5
היהודים במזרח הרחוק 21
סינגפור 23
פיליפינים 29
בורמה 35
הונג־קונג 41
נפאל 47
אינדונזיה 53
תאילנד 57
יפן 63
סין 73
מרקו פולו במזרח הרחוק 81

אלול תשמ"ב • ירושלים • ספטמבר 1982

REUVEN KASHANI

THE JEWISH COMMUNITIES IN THE FAR EAST

תמונת השער: בית־הכנסת "בית אל" בסינגפור
תמונת השער האחורי: מקדש קאגיוראהו בהודו

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

©
כל הזכויות שמורות

תודה וברכה מעמקא דלבא
להוצאת הספר
לועד עדת הספרדים בירושלים, הפדרציה הספרדית בישראל
והמחלקה לקהילות ספרדיות בהסתדרות הציונית העולמית

יעמדו על הברכה גם ראשי הקהילות היהודיות במזרח הרחוק
ומשרד החוץ על עזרתם

עמים, אמונות ודתות במזרח הרחוק ובהודו

מבוא

צדקו האומרים, כי ביקור בתת יבשת הודו ובארצות המזרח הרחוק האקזוטי, למי שחי בחברה מערבית, דומה למסע אל כוכב לכת אחר. אכן, זה עולם מרחיב אופקים מוזר ומופלא, שיש לו היסטוריה חברתית ודתית, ושורשיו נעוצים בתקופה הפרי־היסטורית האסיאתית הקדומה, שהתפתחה בהודו ובסין בזמן שמצרים וארם נהריים הגיעו לפסגת תרבותן. הוא גם עידן של התעוררות וחיפוש רעיונות ונתיבים חדשים בעולם, ומבלי קשר זה עם זה, פעלו הנביאים בישראל, בודהא בהודו, קונפוציוס בסין, זרתוסתרא מיסד הדת בפרס והוא גם תור הזהב של אתונה.

פסיפס של עמים, ערב רב של דתות

בארצות אלו, פסיפס של עמים. ערב רב של דתות זרמים ומעמדות. פולחנים עתיקים ומוזרים, כתות ותת־כתות, השומרות בקפדנות על אמונות והשקפות עולם מורכבות, המשולבות במיתוסים קדומים, שמספרם מאות ויש סוברים אלפים, שאינם בני גזע אחד, אלא גזעים שונים, מהם שטרם הגיעו לשלבי ציביליזציה מתקדמים.

עמים וגזעים אלה דוברים במאות ניבים ולשונות ודרים בכפיפה אחת ובשלום כמעט עם הפולחנים השונים הרווחים במרחבי אסיה. זו יבשת עצומה בעלת הבדלים גדולים בין קיץ לחורף ובה שיאי הרים גבוהים כמו בלהסה. ושיאי קור, וטמפרטורה גבוהה של חום קיצי בנאות מדבר. אכן, אסיה היא רב גונית ביותר בכל אשר תפנה, החל מן הנקודה הגבוהה ביותר על פני כדור הארץ — הר האוורסט בגובה של 8,848 מטרים ועד לשקע העמוק בתוך האוקינוס השקט, הוא שקע מינדנאו כ־11,000 מטרים. עוד נאמר על אסיה, שיש בה לא רק הרים גבוהים, אלא גם נהרות ארוכים, מדבריות נרחבים,

האל שיווה בשלושת תפקידיו: בורא עולם, משמרו ומחריבו.

מהם שוממים כמו ערבות מדבר גובי. אסיה היא גם בעלת האוכלוסיה הגדולה בעולם ושני שלישים מתושביה מתפרנסים מן החקלאות, בה גופי ברא־שית קדומים, צמחיה מגוונת והיא עשירה בבעלי חיים שונים.

יערות עבותים, מטעי אורז, תה וקפה, שמורות טבע ושמורות בעלי כנף. חוות נחשים ויונקים ומיני חיות טרף ממינים שונים.

עמים אתאיסטים ומונותיאיסטים

גם במחשבה התיאולוגית תפיסתם שונה מש־לנו במזרח הקרוב, בכל הנוגע לאמונה באלהים והתגלותו משום ההבדל בין איך שאנו מבינים מושג זה, לעומת האתאיסטים הכופרים במציאות אלהית, שהוא ניגוד למונותיאיזם — אמונה באל יחיד, שאברהם אבינו העברי הטיף לה לפני כאר־

בעת אלפים שנה ולחם בעובדי כוכבים ומזלות ופסלים. כך פעל גם משה רבנו במצרים, ששעבדו ועינו את בני ישראל בעבודות פרך. משה שחרר את אחיו לא רק מעבדות פיזית, אלא גם מעבדות רוחנית ומאורח החיים המצרי, ובמדבר נתן לישראל תורה חדשה, שתמציתה הם עשרת הדיברות ויום מנוחה שבועי — את יום השבת, שלא היה נהוג אז בשום אומה ולשון ורק אחר כך אומץ הרעיון ליום המנוחה ע״י דתות ואמונות אחרות.

באימרים אלה, שליטות דתות והשקפות עולם עתיקות, שראשיתן בשחר ההיסטוריה ובתרבויות עתיקות, כאשר כל אחת מהן מוקפת מערכת סבוכה של מסורות ואגדות קדומים. במרחבים אלה מתהל־כים נזירים. מנחשי עתידות לפי גרמי שמים לדעת מה צופן העתיד, מסובבים גלגלי תפילה, עוסקים בכשפים, קוראים בכף היד ואומרים, שבכוחם לסכל מבעוד מועד אותות מבשרי־רע. הם גם מכירים רוחות טובות ורעות. שדים, שצריך להניח לפניהם מנחה מפרי האדמה, של צמחים ובשמים או קרבנות בעלי חי, לעתים לפייסם ולכלכלם ולפעמים להר־חיקם מקרבתם.

נזירים רבים בקיאים בחכמת המיסטיקה ומ־ספרים, שבכוחם להביא לאדם אושר, בריאות וא־ריכות ימים. רופאי אליל מציעים סמי מרפא, שיקוי לכוח עלומים ועיצוב אישיות האדם. יש מהם, שנוהגים בסיגופים קשים ועינויים עצמיים, כדי למצוא כפרה על עוונות וחטאים. מנקבים עורם במסמרים, קושרים עצמם בשלשלאות ברזל ומבצ־עים בגופם סוגים שונים של עינויים. מנהגים אלה ודומיהם מקובלים ונפוצים ברחבי תת יבשת הודו, ובכמה ארצות המזרח הרחוק, ולעתים עומד אדם נפעם ונרעש ממראות עיניו וממשמע אוזניו.

הינדואיזם ובודהיזם

פולחנים רבים ומשונים להינדואיזם, שהיא מן הדתות הגדולות של ימינו, ששטפה מזרחה על אליליה שהם ברהמה, וישנו ושיווה. אחר כך הופיע בהודו הבודהיזם כנגד האינדואיזם. השינטואיזם — הדת הקדומה של היפנים, שהתבססה על מספר רב של מקומות קדושים המיוחדים לאלהיות רבות. כך דתם של הסינים, שמבשרה היה הפילוסוף קונפוצ־יוס. מאידך, מצויות כתות אנימסטיות, המזוהות עם כוחות הטבע, כלומר מאמינות ברוחות ומיחסות נפשות גם לחי, לצומח ולטבע. וכן דת השמנים, הדת הקדומה של המונגולים והלאמאיסטים, ושל הבונים בטיבט, דת התיאואיזם — דת סינית קדומה, שהתפתחה מתוך מעשה כישוף ומנהגי מסתורין, שהיא למעשה אחת משלוש הדתות העיקריות של סין.

במאה הט״ז נוסדה בהודו כת דתית שצמחה מתוך מיזוג תורת האיסלאם וההינדואיזם ושאיפה לפולחן מונותיאיסטי. הכת נקראה בשם סיקים, גוס־דה על־ידי נאנאק. הם ניכרים לפי חמישה סמלים, ביניהם שיער ארוך, צמיד ברזל ופגיון קטן. במאה הי״ח ובתחילת המאה הי״ט עלה כוחם והם ידועים כלוחמים עזי נפש.

אמונות שלבשו ופשטו צורה

האמונות הדתיות הרווחות אצל עמי הודו וה־מזרח הרחוק, לבשו צורה ופשטו צורה. במשך הזמן התפצלו לכתות וזרמים רבים, ואסכולות שו־נות קמו ונפלו בקרב מיליוני בני־אדם בחברות המורכבות מקבוצות גזעיות ואתניות שונות. כך, שאין עוד איזור בעולם, שהוא עשיר כל־כך בנוף אנושי מגוון, וקלסתרי פנים חומים, צהובים ושזו־פים, בהם, עניים מרודים ואומללים, נודים, פאקי־רים ונזירים, מאידך גם סוחרים ועשירים. זה איזור,

מקדשים בתאילנד

שבו אוצרות שכיות חמדה ואמנויות קמאיות, בהם בניני פאר מרשימים בצורת מקדשים, סטופות, פאגודות והיכלות בנויים בסגנונות ובעיצובים שו־נים ונהר הגנגס הקדוש לעולי רגל ההינדים, המא־מינים כי הרחצה בו מטהרת מעוון. כ״כ מצויים עצים קדושים, צ׳רטנים — מצבות שבהן נשמרו תשמישי קדושה או עפרם של לאמות — (כהנים גדולים בטיבט), שנבנו בממדי ענק לפני הרבה דורות, ועדיין עומדים איתנים על כנם חרף הזמן. מונומנטים אלה משמשים עדות נאמנה לעושר, עוצמה, מרץ יוצרים של אמנים בעלי מעוף, שהקימו אותם.

לפי אומדנים שונים מספר המאמינים באיזור רחב ידים זה, הוא כמיליארד נפש, כך: הינדואים — 470 מליון, בודהים — 260 מליון, קונפוציאנים — 170 מליון, שינטואים — 60 מליון, טאואים —

30 מליון ועוד כמה מליונים הנמנים על כתות שונות, בתוכם שבטים פרימיטיביים, המתגוררים עדיין בג׳ונגלים ובבקתות, בהרים ובמערות ועל פלגי מים ביערות סבוכים, כשהגברים בשבט חיים על ציד בחץ וקשת ובנות חוה מהלכות חשופות חזה ואין להם מושג על קידמה והתפתחות החיים בעולם הגדול.

אין אנו מכירים את תת יבשת הודו והמזרח הרחוק, וקשה להתעמק באופל הטרום היסטורי של עמי הקדם ובנבכי האמונה האסיאתית. וכן כמנהגיו ואורחות חייו ומושגיו הרוחניים והשקפתו על החיים והמוות, שהם שונים מתפיסתנו.

זה כור היתוך לגזעים ועמים, נודדים ועובדי אדמה, החיים במשטר שבטי שלא הגיע לקידמה. בהם ערב רב של תמהונים ומחפש דרך חיים ואמונה כל שהיא, שמזונם הדל מבוסס על דגנים, פירות וירקות, או מאכלים שמקורם בימים ובנהרות ובמקומות מגוריהם נשמר אורח החיים הקדום.

האלים ברהמה וישנו ושיווה

בני הודו הקדמונים האמינו בשלושה אלים שהם מעין "שילוש קדוש", ברהמה, וישנו ושיווה ולכל אחד מהם מספר התגלמויות, תכונות ותפקידים. האל ברהמה נחשב לאל עליון, ועילת כל העילות, שהתפתח מכוח נעלם. הוא כוח יוצר ובורא, והוא הראשון משלוש הדמויות. בפסלים מתואר ברהמה עם ארבעה ראשים וארבע זרועות ובידיו כתבי קודש הקרויים "וודה" — מזמורים מושרים בטקסי קרבנות וספרות דתית העדית עתיקה. האל השני נקרא וישנו, הוא האל המקיים, מגן על העולם ולו ארבע או שמונה זרועות, רכוב על הנשר האלהי המקודש, שנקרא גארודה. האל השלישי — בהינדואיזם שמו שיווה. הוא אל מחריב, הורס ומכלה, בעל ארבע זרועות ועין שלישית שנוצרה במצחו, כשישב על הרי ההימליה והרהר על נסתרות העולם.

האל שיווה, אינו דמות שלילית לגמרי בגלל כליון החיים, שהוא מייצג עלי אדמות, שכן המוות בתפיסה ההינדואית והבודיסטית הוא רק שנוי הסטטוס של האדם, הוה אומר, מעבר ממצב למצב.

קדושת הברהמן והערצת הפרה

באידיאולוגיה של ההינדואיזם, ישנה חשיבות גדולה לברהמה, וישנו ושיווה. הוא הדין גם לגבי מנהגים הקשורים בטקסים דתיים ודרכי הגשמתם, כגון: קדושת הכהן־הברהמן, הערצת הפרה, אמונה בהתגלמות נשמות במחזור נצחי של הקיום ובגלגול, שאין לו קץ וממנו אין לאדם מנוס. האדם חוזר בגלגול אם בדמות אדם ואם בדמות חיה, הכל תלוי במעשיו בחייו והתנהגותו אם היתה טובה או רעה. ההינדואיזם, הדת השלטת בהודו, היא רבת פנים וכוללת מצוות דתיות והיפוכן, כגון קרבן חיה, מאידך איסור לפגוע בכל בעל־חי. אמונה באלים רבים ובאל אחד ואי אכילת בשר בקר בגין קדושת הפרה.

לפי תפיסה אחת נועדו שלוש דרכים לנפש האדם לאחר מותו. הראשונה דרך הגאולה, השניה שרשרת גלגולים נצחיים והאחרונה — אבדן עולם, כי האדם כולו תשוקה. "כתשוקותיו כן תבונתו, כתבונתו כן מעשיו, כמעשיו כן יהיה עליו". זה גלגל חוזר בעולם, הכל חוזר שנית במעגלות החיים, לאחר שהגוויה עלתה באש ואפרה פוזר בנהר ויצויין גם מנהג הפרסים בהודו מאמיני דת זרתוסטרא, שמניחים את מתיהם קורבן למקורי עופות טורפים.

ארבעה מעמדות — קאסטות

ההינדואיזם, שהיה בזמנו הדת השלטת בפלג היבשה ההודית, הטיף לקדושת שיטת החלוקה

לקאסטות — קבוצות סגורות ונפרדות זו מזו ולפי קריטריונים שונים, שהם ארבעה: א. מעמד הכהנים הממונים על עניני דת המה הברהמינים, הנחשבים כאצילי העם. הם גם קובעים את הסדר החברתי ומעמדם גבוה בחברה ההודית וזכויותיהם רבות. הקאסטה השניה הם אנשי צבא, חיילים ולוחמים, קובעי משטר וסדרי שלטון. המעמד השלישי הם סוחרים, בעלי אחוזות ובעלי מלאכה התורמים את האמצעים למימוש הקיום. הקאסטה הרביעית היא הנמוכה ביותר וחברי הכת הם פועלים, משרתים, ואכרים משועבדים.

במשך הזמן נוספו קבוצות חברתיות שונות, שהוגדרו כתת־קאסטות, כמו כת הטמאים, שלהם מסגרת נפרדת ומקומם בתחתית סולם הקאסטות. ואסור לבוא אתם במגע. המנהיג ההודי הנודע, מהאטמה גאנדי, שנולד במשפחה הינדואית אדוקה, ביקש להנהיג תיקונים במשטר החברתי של הקאסטות, ולהעלות את המעמדות הנמוכים בשולי החברה. אך בשל מלחמת הכתות נרצח בידי קנאי הינדואי ב־1948.

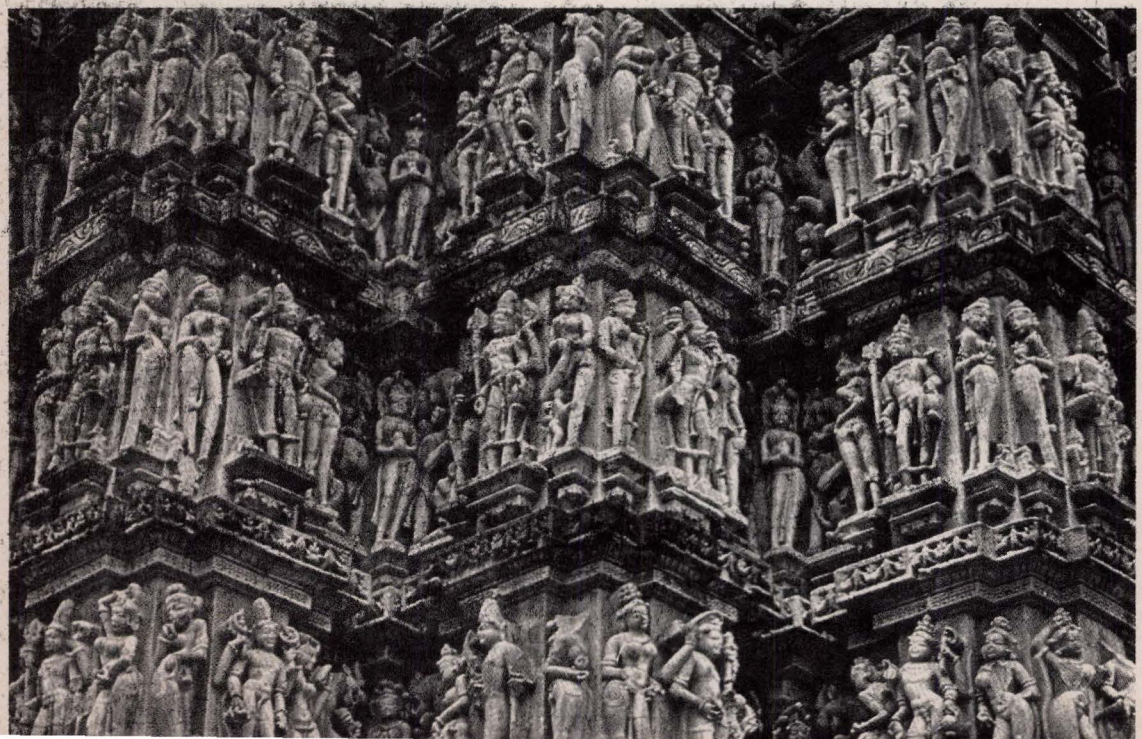
אצל הקאסטות העליונות נהוג היה בעבר, שהאלמנה נשרפה עם גופת בעלה. אך הבריטים, ששלטו בהודו, אסרו את המנהג שאשה נשרפת עם בעלה המת, כדי שתמשיך לחיות עמו בגילגול הבא.

בדורות האחרונים חלו תמורות במערכת היחסים בין הקאסטות השונות, ונחלשו במידת מה ההפרדות בין בני הכתות, אך לא באופן מוחלט.

פולחן דתי של פוריות המין האנושי

רוב ההינדואים עורכים את פולחניהם בבית לאלילים מקומיים או משפחתיים. אך גם בנו מקדשים ובתי תפילה מרשימים בצורתם ובעוצמתם. רבים מהם מקושטים בדמויות בני אדם, וצורות מבעיתות וחיות קודש וסצינות מן המיתולוגיה ההודית. באחד המקדשים שנמצא בעיר קאג'וראהו בהודו (נבנה ב־1002) מזדקרים על קירותיו וגזוזטרותיו

חזית המקדש קאג'וראהו בהודו

מקדש שווה־דגון ברנגון בורמה

טראותיו הגבוהים, פסלים ופיתוחים בעלי תוכן אירוטי בפירוט רב ומדהים. יש מסבירים את הצורות החושניות והפורנוגרפיות של פסלי התועבה בחזית המקדש בקאג'וראהו — עיר המקדש, שהן קשורות לפולחן דתי הקשור לפוריות המין האנושי. בני הכת ראו ביחסי האהבה, שבין הגבר והאשה מעין אספקלריה לקשר בין אל גדול ואלה גדולה. אך יש טוענים כי פסלי הערווה והחוויות האירוטיות, נועדו לעורר התעניינות בצופים ולמשוך אותם לבתי היראה. דעה בקורתית אחרת טוענת, שאין משמעות לדמויות האירוטיות. הן מעידות על מוסר של חברה, שפולחנה היה ירוד בימים ההם (ר' הרמן גאץ, אמנות העולם, הודו, עמ' 188).

ההינדואים עיטרו את מקדשיהם בציורים ועיטורים רבים. בתי היראה הקדומים היו מקדשים, שנחצבו במערות בהם ערכו פולחנים מיסטיים ומאגיים, סגדו לאלילים וקראו טקסטים מתוך "הוודות" פרקי שירה והמנוני אלים. אחדים ממקדשי המערה התגלו בדרך מקרה. במאה שעברה והן מן התגליות הארכיאולוגיות האמנותיות החשובות, בגלל ציורי קיר ופסלים מרשימים ביופיים ובמידת השתמרותם. אמנות זו מעידה על דרגת התפתחות גבוהה, שעמים אלה הגיעו אליה כבר לפני המאה העשירית לספירה.

כנגד ההינדואיזם, אליליו ופולחניו, התפתחה בהודו שיטה דתית פילוסופית, שהתנגדה להגמוניה הברהמינית, שהיתה מושרשת בה מדורי דורות. היה זה הנסיך גוטאמה סידהרתא בן שבטי סאקיה ההוגה והמטיף הדתי ההודי, "בודהא" — הנאור, שתורתו נמנית בין הדתות האוניברסליות בעולם האסיאתי.

הבודהיזם נגד ההינדואיזם

תופעת בודהא כחמש מאות שנה לפני הספירה הנוצרית, היתה, לדעת החוקרים, בתקופה של משבר חברתי ורוחני בהודו, שהיתה מפוצלת לכתות וזרמים ואמונות שונות.

בודהא, נמנה בין מחוקקי הדתות הגדולים, שיצר אמונה בלא אלהים והוא זנח יסודות חשובים של ההינדואיזם המסורתי והביא לעולם האלילי בהודו תורה חדשה, שנועדה להיות תחליף לדת ההינדואית. בודהא התנגד לקורבנות ושלל עליונות כת הברהמינים ומשטר הכתות. לגביו, אין נחותי דרגה בכלל, וכל בני אדם שווים ומעשיהם קובעים את מעמדם. בודהא התנגד לתפילות ותחנונים לפני האלים. בשיחותיו נתן דוגמא על נהר, שאדם אחד ביקש לעבור בתוכו לגדה השניה. האיש החל בתפילה ובתחנונים ואמר: "בואי גדה, בואי הנה

גדה, התקרבי אלי כדי שאוכל להגיע לצד השני". אמר בודהא: האם תעבור הגדה אל הצד שכנגד בגלל בקשותיו של אותו איש?

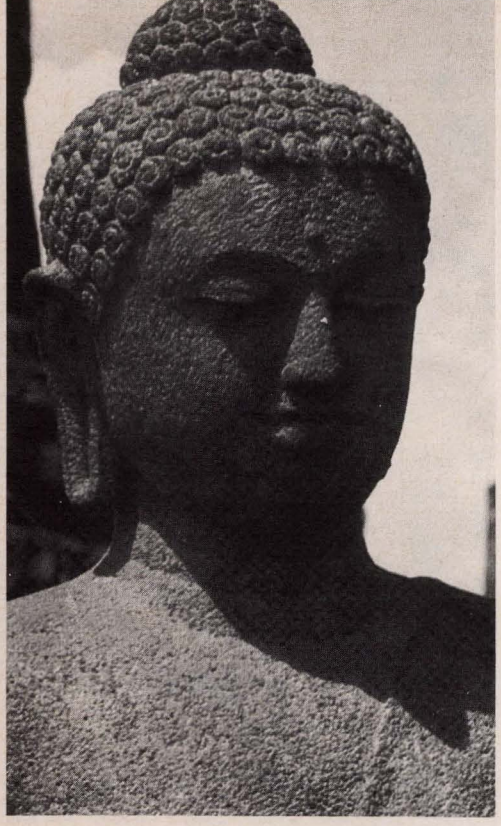
האלים בני חלוף כבני אדם

בודהא שלל את קדושת כתבי "הודה" ההינדים, כאילו השראתם באה מידי האלים. דחה משטר מעמדות חומרנות, שהבדיל בין בני האדם בגלל מצוקת החיים וטען כי: "עשירים ועניים, צעירים וזקנים — חד הם" ואסור להפלות בין בני אנוש. הוא דחה את הסברה שישנו אל, שמתערב בתהליכי טבע ודרכי אנוש, וכי היתה לו לעולם איזו התחלה. גם לא התייחס לשאלות וקושיות, שהן בחינת חידה, כגון: מה היה בראשית העולם ומה יהיה בסופו. לדבריו, שאלות כאלו הן הבל ותפלות ואין צורך להתעמק בגורמים על־טבעיים. המסיחים את דעתו של האדם מערכים מוסריים שהם העיקר.

בודהא לא הכיר באלהות כל שהיא שיצר את העולם, שהוא ללא ראשית וללא תכלית. לא אישר ולא הכחיש מציאותן של אלהיות שונות, שעבדו להם במקדשי ההינדים. לסברתו, האלים הם בני חלוף כבני אדם. בדרך זו ביקש לסתור אמונות בכוח שדים ורוחות ואמונות תפלות ולא האמין בנסים ונפלאות שהם למעלה מכוחות הטבע, שרווחו בשפע בקרב העם. אך נראה, שבכל אופן הסכים לפולחן דתי כלשהו.

דרך שמונת הנתיבות

חוקרים רבים מסבירים כי הבודהיזם אינו דת כמו היהדות, הנצרות והאיסלאם, אלא שיטה פילוסופית של אורח חיים, שבודהא יצר מעין דת ללא אלהים וקבע מספר כללים יסודיים להתנהגות נכונה של האדם, שהם שמונה עיקרים: א. דעה והסתכלות נכונה, כלומר לראות את האמת המוחלטת ולא להאמין באמונות הבל ותפלות. ב. כוונה ורצון

פסלו של בודהא

נכון, טוב לב, התרחקות מתשוקות שפלות, להטיב לזולת ולעשות צדק. ג. לדבר אמת בצורה נאה וללא כעס. ד. התנהגות נאותה וישרה, מעשים נכונים ולרדוף שלום. ה. אורח חיים נכון ונאה, ולא לפגוע בכל יצור חי. ו. השתדלות ומאמץ אמת, כלומר לבחון כל דעה לפי אמת־מידה של השכל. ז. תשומת לב לעיקר ולא לתפל. ח. ריכוז מחשבה נכון, זאת אומרת להתעמק בלימוד אמתות החיים. עוד דרש בודהא להמנע מריקוד וזמרה, צבירת זהב, כסף ונכסים וסיכת הגוף בשמנים ובשמים.

בודהא הטיף להטיב לא רק לבני אדם, אלא עם כל בעל חי, שיש לחוס עליו כבעל כל פרח וצמח. וכך צריך לנהוג כלפי כל בריה ובריה בעולם.

צלמו של בודהא בצוקי הסלעים באפגניסטאן

בודהא גינה סיגופים וצומות אם כי בתחילת דרכו נהג כך וסבר, שטוב לנהוג בפרישות קיצונית למעט בשינה להרבות בסיגופים. אך לאחר מכן חזר בו ואמר כי שכל, דעת ובינה שאדם מבקש, ישיג אותם בעזרת גוף בריא ולא בגוף חלוש. הוא דרש ללכת בשביל־הזהב ולהתרחק מדרכים קיצוניות של חיי רווחה, קיצוניות של הנאה והוללות. מאידך להתרחק מחיי סיגוף ועינוי הנפש, ועל ידי הדרך האמצעית יגיע אל האמת בנפשו ונשמתו.

כל החיים הם כאב וצער

בודהא פיתח כמה אמיתות על מחזור חיי האדם לאחר שהתעוררו בו "דאגה, ברושה ושאט־נפש" על לידה, זקנה, חולי, צער, טומאה וגורל אומלל של בני אדם. בדרשותיו הראשונות לפני נזירים בעיר בנארס בהודו אמר, שכל החיים הם סבל — הלידה מלווה בכאבים, זקנה זה יסורים, מחלה ומוות הם צער גדול, חוסר אהבה ופרידה מידידים זה עצב, ואם אדם שואף להשיג דבר מה ולא עולה בידו, הוא דואב. לפי משנתו יש מקלט לאדם מסבלות החיים, אם ישכיל להשתחרר ממדות רעות, מתאוות, תשוקות ומותרות ויפרוש לחיי בדידות ונזירות ויחיה בצנעה. לדבריו, זו הדרך, שמובילה ל"ארבע האמתות הנעלות" ולדרך שמובילה אל ה"הנרווא־נה" — שמחת־הנפש או שחרור סופי, שהוא מושג מרכזי במחשבה הבודיסטית ותפילת נכספת להגיע להארה עילאית ושלוה נפשית. בודהא קבע: "נר־וואנה היא אושר ושלווה והוא מושג — בל־יתואר, בל־ייתפס, בל־יבוטא", שיגיע אליה אדם לאחר כיבוש יצרו מתאוות החיים, מעושר ונכסים וביטול ה"אני" העצמי.

נשמתו של אדם חוזרת לעולם מחדש

בין עיקרי הדת ההודית, בולטת האמונה כי נשמתו של אדם חוזרת לעולם מחדש, ומתגלגלת בכל פעם בגופו של אדם — אם התנהג כהלכה בחייו עלי אדמות. אך אם הלך אדם בדרך עקלקלות, תתגלגל נשמתו בחיות השדה, ובכל מיני גופים אחרים ויבוא על עונשו אם בשמים או בארץ על־ידי לידה מחדש, כלומר, גלגול נשמות, שכן אין המיתה סוף ההוויה, אלא התחלה של לידה חדשה או גלגולה לתוך יצור אחר, כי הגוף הוא עפר ואפר ואילו הרוח קיימת לעולם. ברם, כל אלה שיגיעו אל השלמות על־ידי חיים מוסריים והיו אנשי מופת במעשיהם, חוזרים בגלגול מרצונם הטוב ומשמשים דוגמה במעשיהם הטובים בגוף החדש, שאליו נתגלגלו. למעשה זו עמדת־יסוד המלכדת את כולם לאחדות האמונה בגלגול נשמות עד שיסתיים השכר או העונש הכרוך בהן.

תורה של נימוסים ומנהגים

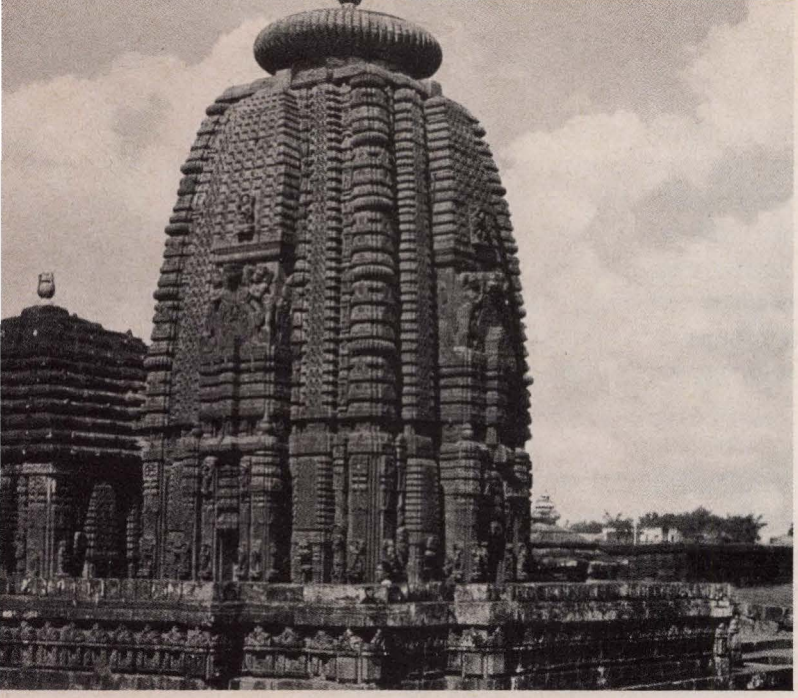
תורתו של בודהא היתה בעיקרה תורה של נימוסים וסבלנות ולא דת של מנהגים וקרבנות. לסברתו כל הסבל מקורו בתאוה וגאוה, וכל עוד לא יתגבר אדם על תשוקותיו יהיו חייו מכאובים רק על ידי התגברות על אלה ישיגו חכמה עליונה, אהבת הבריות, מצפון נקי ושוויון לכל אדם.

והנה כמה מאמרותיו: "אין שנאה חולפת על־ידי שנאה. שנאה חולפת על־ידי אהבה". "הנמנעים מרע, אין להם לחשוש מרע". "הנצחון בדרך הא־לימות הנו מפלה". "ההבנה בין הדתות היא — התגלמות הטוב". "כל הדברים הגופניים סופם כליה". "להתגבר על החימה רק בטוב לב", וכן "אם אדם התגבר בכוחו על כמה וכמה אנשים פע־מים רבות, ובאותו זמן התגבר אדם שני על עצמו הרי האחרון הוא גדול המנצחים".

בודהא ותלמידיו מפיצי תורתו

על תולדות בודהא והפצת תורתו מצויה ספרות שלימה. מסופר, שנולד למשפחת אצילים בנפאל, למרגלות הרי ההימליה, בין השנים 563—568 לפנ־הספירה, בגיל תשע עשרה נשא אשה, נולד לו בן, חי ברווחה כאשר צייד ואהבה היו תענוגותיו, אך בכל אלה לא מצא בודהא ענין ורוחו לא ידעה סיפוק. בגיל שלושים נטש את ביתו ומשפחתו, והפך לנזיר שהתבודד וביקש אמת, דעת ותבונה. לאחר זמן נגלה לו אור החכמה, ליד אילן גדול, שעמד על שפת נחל. משם הלך להפיץ את תורתו עם חמשה מתלמידיו, שעזבו אותו בראשית דרכו וחזרו אליו לאחר שנאצלה עליו רוח חכמה עליונה.

התואר בודהא־נאור, הוא תואר דתי, ובעלי תואר נאור נמצאו בהודו בזמנים שונים, שכן בודהא בא ובודהא הולך. בודהא הטיף והפיץ את תורתו בעל פה ובמשך ארבעים שנה נע ונד, מעיר

מקדש באוריסא שבהודו מסוף המאה התשיעית

לעיר ומכפר לכפר, הסתפק במועט, לן בשדות וב־מערות מלווה בתלמידים, שהורה להם להיות "נעים ונדים לתועלת הרבים מתוך חמלה על העולם". כך התפשטה תורתו וסחפה אליה מאמינים בעיקר במז־רח הרחוק. לאחר מות בודהא בגיל שמונים ב־483 לפני הספירה, התפתחה ספרות עצומה מדרשותיו ותלמידיו רקמו סביבו אגדות ומעשה נסים, שכללו דמיון ומציאות בערבוביה. זאת ועוד, כמעט והפכו אותו מעריציו לאל, דבר שהיה זר להשקפת עולמו של בודהא, שכן מעולם לא אמר כי הוא כלי שרת של אל ואדם יחיד במינו, ואינו אלהי, וכי היו כמותו לפניו ורבים יבואו אחריו.

סטיות מתורת בודהא

לאחר מות בודהא ושריפת גוויתו, העבירו את אפרו למקומות קבורה שונים ועליהם הקימו מקד־

שים ובתי יראה, למרות שבודהא היה נגד תפילות ועבודת קודש של כהנים ונזירים. מעשים אלה היו סטיה מן האידיאולוגיה המקורית, שהטיף בודהא. גם האילן שישב תחתיו נתקדש ע"י מאמיניו, ובאי ציילון היא סרי לנקה, מצוי אילן קדוש המקובל, שהוא מגזע האילן הראשון, שבצילו ישב בודהא. כן נמצא בקנדי, שבסרי לנקה היכל השן, שבו שמורה בתוך ארון אחת משיניו. מקום השן הוא אחד האתרים החשובים של הבודיסטים.

צלמי בודהא בצוקי הסלעים באפגניסטאן

לדעת החוקרים, ספק גדול אם בודהא הסכים לתואר בודהא. שבמקום סוכות נזירים יבנו הבאים אחריו מקדשי פאר ויתפללו לפני דמותו. בודהא התנגד לפסלים ואלים וביישות עליונה, והטיף לפשטות וצנע של הפרט והכלל. ברם, באו תלמידיו והעמידו את צורתו בהיכלות נשגבים והעתיקים ביותר הם צלמיו החצובים בצוקי הסלעים של במיאן, השוכנת צפונית מזרחית מקבול בירת אפגניסטאן. הפסל הראשון גבהו חמישים ושלושה מטרים, והשני שלושים ושישה מטרים (ר' דיטריך זאקל, אמנות הבודהיזם, צמיחתה, התפשטותה וגלגוליה, עמ' 209). גם בקמאקורה ביפן, ניצב פסל ברונזה ענק של בודהא היושב בתנוחת התבוננות, בגובה שנים עשר מטרים, ו"במנזר הבודהא השוכב" בבנקוק שבתאילנד מצוי פסלו בתנוחת שכיבה לעת גסיסתו, ועל פניו נסוכה ארשת שלווה לאחר שהגיע לנירוונה. אורך הפסל ארבעים ותשעה מטרים, וגובהו שנים עשר מטרים כולו רקוע זהב.

במקדשי הבודיסטים וההינדואיסטים מצויים ארבעה סמלים: הנחש נאגה, שהגן על בודהא, מסמל את הכח המחיה של המים. הגרודה — הנשר האלהי סמל השמים, הפיל — שומר על מקדשי הינדוסים, (לפי המסורת היה בודהא פיל בגילגול קודם) והקוף — קשור לאל וישנו בשילוש ההינדוסי. סמלים אחרים באמונה הבודיסטית הם סוס, פר, פיל ואריה, המסמלים את רוחות השמים וסמלי הבודהא ומופיעים בכותרת ארבעה אריות, שעל בסיס "גלגל תורת היראה והחסד", של עמוד אשוקה, שהוצב בעיר סאראנאת בהודו בשנת 254 לפני הספירה, לזכר דרשות. שנשא בודהא. העמוד שמור כיום במוזיאון הלאומי בעיר הבירה ניו דלהי.

לדעת החוקרים, מגלם הבודהיזם מידות טובות של פשטות, סבלנות, סיוע לזולת, חוסר משוא פנים ובשל כך נפוץ בקרב עמי דרום מזרח אסיה. לאחר מות בודהא התפתחה שיטתו בשני כיוונים, אחת הדגישה חיי נזירות והתרחקות מאמונה באלוהים ואלילים, ושניה דבקה בפולחנים וטקסים. הראשונה הכונה "ההיניאנה", שנפוצה בציילון, בורמה ובדרום מזרח אסיה, והשניה היא "המאהיאנה", הנפוצה בהודו, טיבט, סין, יפן וקוריאה. מכל מקום על הבודיסט למצוא את האמת בתוך עצמו, שכן בודהא נתן רק ציוני דרך, אך האדם צריך למצוא את הדרך הנכונה והישרה, שילך בה עלי אדמות.

המלך אשוקה מפיץ הבודהיזם

אחד ממפיצי תורת בודהא היה המלך אשוקה שהיה שליט גדול בקיסרי הודו, וכבש בצורה אכזרית ובמירמה, שטחים מאפגניסטאן ובלוצ'יסטאן וחלק מאסיה המרכזית והביס את קאלינגה, האחרונה במדינות ההודיות העצמאיות ועל ידי כך נתפשט ונתבסס שלטונו בכל הודו.

אשוקה ניצח את אויביו, אולם המלחמות ושפיכות הדמים, ההרס והחורבן ויסורי עמים, שנוצחו ושועבדו על ידו גרמו למשבר רוחני בנפשו. אשוקה הביע רגשי חרטה על קרבנות המלחמה והחליט

להנהיג מדיניות סובלנית ובלתי אלימה וגם ויתר על מלחמות תוך כדי הצהרה, שכיבושיו יהיו רק כיבושי אמונה, מוסר, רחמים ושרות לזולת ולא לשם שליטה עליו. כך הפך מלך אכזר "אשוקה המשמיד" ל"אשוקה הצדיק", והדגיש שכל נצחון לגביו הוא רק נצחון היראה והחסד ברוח הבודהיזם.

בשנת 258 לפני הספירה, יצא אשוקה ל"מסע יראה וחסד", שנמשך כשנה והגיע לבוד־גאיא, מקום שבו זכה בודהא ל"הארה" ושם גילה את האמת. לאחר זמן ב־248 לפנה"ס יצא למסע נוסף וביקר בכפר לומביני, שבו נולד בודהא למרגלות הרי ההימלאיה ולאחר טקסי הטהרות והתקדשות קבע את הבודהיזם לדת המדינה. לזכר עלייתו לרגל, הוצב עמוד זכרון, שבו נאמר: "המלך טוב־העין (אשוקה) ... בא הנה בכבודו ובעצמו, מקץ עשרים שנה להתקדשותו וסגד במקום הזה. פה נולד הבודהא — הסאקיאמוני".

אשוקה הנזיר הצטרף לבודהיסטים ויצא למסע הטפה ללמד את העם ברחבי ממלכתו "דהרמה" — מוסר וחסידות. כן שלח משלחות לארצות רחוקות: "אל העמים השכנים, עד למרחק שלושת אלפים מילין מפה, בארץ המלך אנטיוכוס, ועוד יותר רחוק מאותו אנטיוכוס, אצל ארבעת המלכים: תלמי, אנטיגונוס, מאגאס ואלכסנדרוס". כמו כן ציווה אשוקה לחקוק על גושי סלעים ועמודים צווים ואמרות, שיורו לעם דרך ישרה, אהבת אדם, גלוי רוח סובלנות, כבוד לזולת, ויחדעים עשרים וחמשה צווים, שנקבעו ברחבי הקיסרות.

מאמרות שנחקקו בסלעים למען יעמדו ימים רבים

אשוקה הפך לשליח נאמן של בודהא ופעל כהתלהבות להפצת תורתו בפשטותה ובמקורה, ושמר שלא תיפגם על־ידי שינוי וסילוף. גם התאים את אורח חייו ומעשיו ל"שמונת הנתיבות", שקבע בודהא, ביניהן המאמץ הנכון, הרצון והמעשה הנכון, שסימנו את מהלך חייו. הוא מינה פקידים "משרתי היראה והחסד" לפקח על מוסר העם, ביטל מנהגים פרימיטיביים, הטיף להמנע מטבח בעלי חיים והקרבתם, עודד הקמת מוסדות צדקה, הורה לחפור בארות ולנטוע עצים וגנים ציבוריים לבני

פסל בודהא השוכב כפולו נרווה בציילון

קונפוציוס הפילוסוף הסיני

אדם ולבעלי חיים. המלך אשוקה הקים גם בנינים רבים ומפוארים, ביניהם בניני זכרון לציון מאורעות חשובים בחיי בודהא. לדברי החוקרים, בנה שמונים וארבעה אלף סטופות — גנזים או גלי־עד מעל שרידי קודש בודיסטים, ושלח נזירים להפיץ את הבודהיזם בציילון, בורמה, קשמיר, נפאל ועוד.

הנה כמה מדברי אשוקה, שנחקקו בסלעים "למען יעמדו ימים רבים" ולמען יזכרוהו: "שום פעילות איננה נעלה מן הפעילות המכוונת לעשות חסד עם כל היצורים". "כל בני האדם הם בני, וכפי שאני שואף לכך, שבני ישיגו כל טובה וכל אושר שבעולם הזה ובעולם הבא, כן אני שואף לכך בשביל כל בני האדם". "אין מתנה אשר חשובה למתנת היראה והחסד, להוראת היראה והחסד, להדרכה ביראה וחסד, לחיים של אחוה ושיתוף ביראה וחסד, וזאת ראשית ההוראה: חביבות כלפי העבדים והמשרתים, משמעת כלפי האם והאב... הימנעות מהריגת כל נפש חיה ומשפיכות דמים".

בכתובת יוונית־ארמית, שחקוקה על סלע בקאנדהאר, שבאפגניסטאן המזרחית נאמר: "מקץ עשר שנים הודיע המלך טוב־העין את תורת היראה והחסד לבני־אדם, ומאותה שעה והלאה הוא הטה לב־אדם ליראה וחסד ורבת הברכה וההצלחה על פני כל הארץ. המלך נמנע מלהרוג כל נפש חיה, וכן גם יתר בני־אדם מונעים את עצמם מכך. וכל הציידים והדייגים של המלך חדלו ממלאכות הצייד והדייג, ואלה אשר לא שלטו ביצריהם, עתה שינו את התנהגותם ולמדו לשלוט בעצמם, כל אחד כפי כוחו ויכולתו ועתה הם שומעים בקול אביהם ואמם ובקול הזקנים, ואינם נוהגים בזה כפי שנהגו לפני כן, ובעשותם את הדברים האלה גם בעתיד, יהיו חייהם טובים ומאושרים יותר מכל הבחינות".

אשוקה ותורתו מסמלים את תרבות הודו העתיקה

פרופ' נתן רוטנשטרייך, שכתב מבוא ל"מאמרות אשוקה", שצוטטו לעיל, (תורגמו לעברית מאיטלקית על־ידי יוסף רופא, הוצאת מאגנס) אומר על הרעיונות והמושגים של יראה וחסד או האהבה וחסד של אשוקה כך: "במרכז ההדרכה המוסרית של התובע אינו עומד רעיון או חזון של כינון מציאות מוסרית חדשה מעיקרה. הוא פונה אל המעיין ללכת בדרכו של המלך אשוקה — בכיוון של מתינות, שליטה של האדם על עצמו, מניעת מעשה אלימות ומלחמה ושמירה על החי והצומח".

הומאיון כאביר, שר בממשלת הודו מציין: "גם כיום שסוע העולם על ידי התנגשויות בין זרמים רעיוניים אידיאולוגיים שונים, ועל אלה יש להוסיף את המאבק בין משטרים כלכליים ומדיניים מנוגדים. מכאן הערך הרב הטמון בבשורתו של

אשוקה, בקריאתו הנלהבת להבנה ולסובלנות הדדית ולכורח המוסרי לקיומן יחד של השקפות שונות, כל הערכים האלה זוכים עתה להיות שוב אקטואליים" (שם, עמ' 21).

ההיסטוריון ה. ג. ולס, בספרו "דברי ימי עולם", כותב על אשוקה את הדברים הבאים: "עשרים ושמונה שנים פעל אסוקה ועשה לטובת האנושיות. בין אלפי שמות השליטים, הממלאים את טורי ההיסטוריה, בין "הוד רוממותם, ומעלתם, וזיוום, וחסדם", של המורים, הנסיכים, הדוכסים, המושלים וכיוצא בהם, קורן שמו של אסוקה כהזהיר כוכב־מזהיר בבדידותו, למן הוולגה ועד יפן עדיין נערץ שמו עד היום הזה, סין, טיבט ואפילו הודו, שעזבה את תורתו, שומרות על מסורת גדולתו, ועד היום נמצאים בני־אדם, שמכבדים ומעריצים את שמו, ומספרם רב ממספר האנשים שהגיע אליהם שמו של קונסטנטינוס או קארל הגדול" (שם, כרך ג', עמ' 382).

הבודהיזם נדחק מארץ מולדתו

אכן, שמו של מלך החסד אשוקה ותורתו מסמלים את רוח הסובלנות של תרבות הודו עתיקת היומין. ברם, התמסרותו המופרזת לתורת בודהא גרמה להחלשת כוחה המדיני של הממלכה ההודית, שלא האריכה ימים לאחר מות אשוקה וזו פרשה בפני עצמה.

יש להדגיש כי שני הזרמים העיקריים בהודו, ההינדואיזם והבודהיזם, מתקיימים כל הזמן זה בצד זה ובדרך כלל לא שררו ביניהם יחסי איבה למרות, שהבודהיזם היא רפורמה, שדחתה במידת מה את הדת ההודית הקדומה — ההינדואיזם. מאידך, נדחה הבודהיזם ממולדתו בהודו (גם בפקיסטאן היום) ששמרה אמונים להינדואיזם המקורי. אך התפשט על פני אסיה המרכזית וטבע את חותמו בתרבות המזרח הרחוק כדרך הנצרות במערב והאיסלאם בדרום.

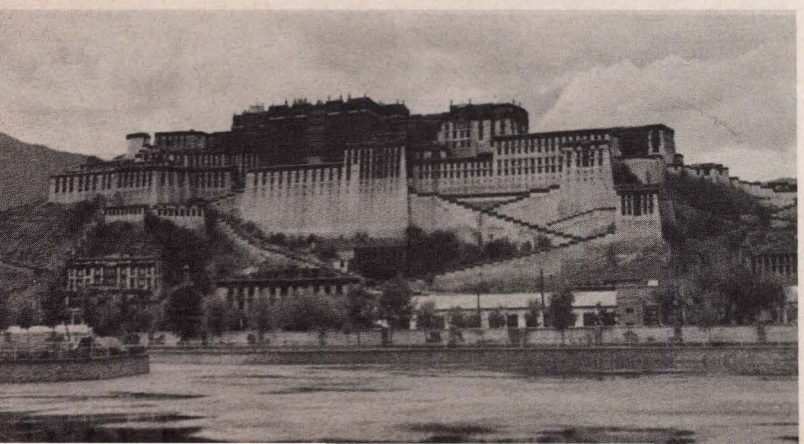
הבודהיזם לא הצליח לחדור ולהשפיע על ארצות, שממערב להודו ולא על ארצות אירופה, שנתודעו לפילוסופיה הדתית של הבודהיזם, רק לאחר זמן רב.

בין יתר הכתות והזרמים בהודו ידועה גם דת "הג'יינאים", שמיסדה היה נזיר ממשפחת אצילים, שבצעירותו עסק בטקסי טהרה, והתבודד במשך שלוש עשרה שנה עד שנגה עליו אור עליון — אור הדעת. תלמידיו הכתירו אותו בתואר "ג'יינה" וכינו את עצמם — "ג'יינאים".

ג'יינה, נולד ב־524 לפני הספירה בתקופת בודהא. חסידיו הם אנשים, שהגיעו לתכלית השלמות במעשים טובים ומוסריים לאחר שעברו סידרה של סיגופי נזירות חמורים, בניגוד לבודהיסטים, שהם נגד סיגופי נפש.

הג'יינאים בנו מקדשים מפוארים ואחד מהם הוקם ב־1023 שבו ניצבים עשרים וארבעה פסלי קדושים, בראשם ג'יינה הגואל יושב על כסא אפלולי, שהוא מעין קודש קודשים ולפניו עורכים טקסי עבודת קודש. למעשה יש הרבה קוי דמיון בין הג'יינאים והבודהיסטים, כי שניהם חברו יחד נגד ההינדואיזם ופולחניו. ידועה גם כת קאו־דאי המשלבת בתוכה יסודות מן הבודהיזם, הנצרות והתיאואיזם והם פעילים בעיקר בוויטנאם.

ארמון הדלאי־לאמה בפוטלה בטיבט

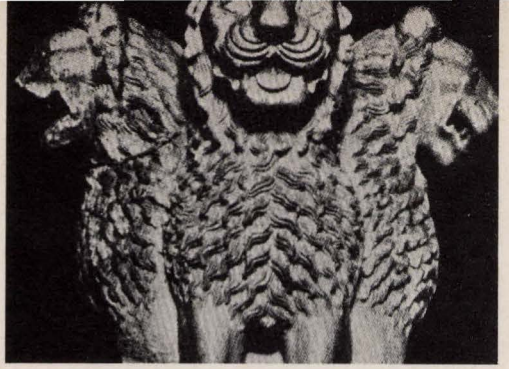
על תורת בודהא ובמה היא נבדלת משאר השקפות עולם, שפעלו בהיסטוריה, והשוני בין יהדות ובודהיזם וספיחיו כתב פרופ' יוסף קלוזנר, בספרו "יהדות ואנושות". לדבריו, קיימות ארבע תפיסות עולם גדולות ואוניברסליות, הנבדלות מן היהדות הבדל עיקרי ויסודי והן היוונות, הנצרות האיסלאם, ואילו הרביעית, הבודהיזם, היה רחוק ממרכזי היהדות, ולעם ישראל לא היה מגע קרוב עמו מעולם (שם, עמ' 207).

דת קונפוציוס בסין

גם בסין הגדולה התפתח זרם פילוסופי השוב על־ידי ההוגה קונפוציוס המורה הגדול. שמשנתו נתקבלה על־ידי העם הסיני בין מאות המליונים ועל עמים ומדינות באיזור המזרח־האסיאני הכולל את יפן, קוריאה ועוד.

קונפוציוס חי בין השנים 511—497 לפני הס־פירה הנוצרית, לדבריו, הלך בעקבות חכמי המוסר של דורות קדומים, ששמם הוזכר בספרי המופת הסיניים. הוא פיתח השקפות פילוסופיות, וקבע עקרונות ואמות מידה של מוסר, צדק, יחסי אנוש, כבוד כלפי הורים ומורשת העבר, שהם סמל של אדם נאצל.

קונפוציוס התעניין בהגדרת יחסים חברתיים והדגיש את נושא החינוך, שיש להעניקו לכל אדם, ללא הבדל מעמד ומוצא, כי אדם הוא בן חורין גם אם הוא עני מרוד. הוא תבע לנהוג בנורמות מוס־ריות, ולתקן עוותים בחברה ולסלק מעשי שחיתות בעיקר, כפי שנהגו בצמרת השלטון מלכי סין הקדו־מים, שהיו בעלי מידות טובות וראויים לנאמנות נתיניהם. לסברתו, תנאי ראשון לתיקון החברה, שהשליט ישמש דוגמה לעמו, כי שליט בעל מדות טובות, משרת את השמים על ידי ממשלו הטוב על הארץ. עוד טען, כי השלטון צריך להיות בידי חכמים ומלומדים המכירים את צרכי ההמונים ועל

כותרת האריות מסארנאת במוזיאון ניו־דלהי

העם לציית לשליט, כמו לראש המשפחה. הוא ביקש לראות אדם בעל אורח חיים צנוע ומסייע לנצרך, סובל ונדכא, ועל סדרי המדינה אמר: "אילו היו כבר שולטים במדינה חוקי הצדק, כי אז לא היה עוד מוטל עלי לשנות את תנאיה".

החכם הסיני לא עסק למעשה בבעיות ברא־שית ואחרית ובהתהוות היקום וסופו של אדם לאחר מותו. כן לא דן בשכר ועונש ואם נולד אדם טוב או רע ואמר: "הרי את החיים אין אתה יודע כיצד משמשים ואתה מבקש לדעת כיצד משמשים את הרוחות".

תורת קונפוציוס היא שיטה, שעיקרה תורת מוסר בחברה ובמדינה ולא חוללה שינויים וחידו־שים מיוחדים, פולחניו, התבססו על טבע ופריון אדמה ואדם, הערצת קדושים, הורים ושליטים טו־בים, ששמשו לפנים כמתווכים בין השמים לבין בני אדם. הנה כמה מדברי קונפוציוס:

אם יש חלוקה צודקת לא תהיה עניות

"אם יש חלוקה צודקת לא תהיה עניות, ואם אין פילוג ומחלוקת בעם לא יהיו העם מעטים, ואם השלום והשלוה שוררים בארץ, אין סכנה לשלטון שיפול, ואם אין עדיין יושבי המקומות הרחוקים מצייתים, חייב המנהיג להשביח את תר־בותו ולתקן את מידותיו כדי למשוך לב רחוקים להביאם אליו, ולתת להם שלום ושלווה. אל תטפול

מקדש מערה חצוב בסלע באלורה בהודו

אשם על זולתך, אלא קודם הוה מפשפש במעשיך שלך. אל תבקש לתקן ולהאשים אחרים, אלא שכנע אותם, שאדם יכול להעניק משהו בעצמו, אל תדבר על מדות טובות, אלא תקיימן" (קונפוציוס, מאמרות, הוצאת מוסד ביאליק).

עוד מדבריו:

"הקדמונים, שרצו להיות למופת למידות טובות ולמוסר נעלה ביותר בארץ, סידרו ראשית כל את מדינתם. כדי לסדר את מדינתם תקנו את עצמם. כדי לתקן את עצמם, טהרו את לבם. כדי לטהר את לבם חשבו איך לשמור על ישר מחשבתם. כדי להיות ישרים במחשבתם, הרחיבו את ידיעותיהם. כדי להרחיב את ידיעותיהם, חקרו את מהות הדברים. לאחר שנחקרו הדברים, נעשו ידיעותיהם רחבות יותר, כשהיו ידיעותיהם מקיפות, היו מחשבותיהם ישרות. ומשהיו מחשבותיהם ישרות, היה לבם טהור וטוב. ומשהיה לבם לב טוב, היו עצמם הגונים, היו גם משפחותיהם ישרות, ומשהיו משפחותיהם ישרות, נוהלו גם ענייני המדינה בצדק וביושר. ומשהתנהלה מדינתם בסדר וביושר, חי העולם כולו בשקט ושלווה" (א. ליסנר, דע את העולם, עמ' 139).

במשך הזמן קמו אסכולות שונות לתורת קונפוציוס, שפירשו את תורתו והיו זרמים שערערו את השקפותיו, בתוכם שני תלמידיו שהם מעמודי התווך של התורה הקונפוציאנית.

מאז המהפכה הקומוניסטית בסין ב־1949, וביחוד בתקופת "המהפכה התרבותית", התערער מעמדה של הדת הקונפוציאנית, אך לרבים היא משמשת עדיין תורת חיים ונוהגים לפיה בקפידה.

השינטואיזם — פולחן קדום של היפנים

דתם הקדומה של היפנים לפני הופעת בודהא וקונפוציוס, נודעה בשם "שינטו" — דרך האלים, ונתבססה על אמונות עם קדומות. החוקרים סבורים כי בדת השינטו מצויים גם יסודות "שאמאניים" של שבטים קדומים, שמקורם בסיביר ובאסיה המרכזית. כוהני השאמאנים, אומרים, שמקיימים מגעים עם רוחות טבע שונים, ועל־ידי השבעות, כשפים ומגהגי מסתורין, חוזים עתידות ומתייעצים עם אלים המתווכים בין האדם לבין אלהי בית האב. הם גם עורכים ריקודים ומחולות סוערים עד שמגיעים לאקסטזה והתקשרות עם כוחות על טבעיים ומתים לשם הורדת גשמים, רפוי חולים ועוד.

האמונות והמנהגים הקדומים של יפן, לא ידועים, מאחר ולא נרשמו בכתובים ודת שינטו היא דת בלתי כתובה, שנשתמרה על־ידי חברה חקלאית יפנית המבוססת על מספר רב של מקומות קדושים לאלהויות רבות. לדבריהם, כל הקיום הפיזי תלוי ברוחות על טבעיים הקרויים "קאמי", שמשמעו עליון־נעלה וגבוה וכל היקום והטבע מאוכלס רוחות ויצורים שונים. האל קאמי דורש טובת האדם, מברכו בפרי בטן, מעניק לו אושר ובריאות ואליו פונים לא בפחד ויראה, אלא באמון והכרת תודה.

השינטואיזם לא נוסד על־ידי אדם מסוים, אולי בשל כך אין לה כתבי קודש מיוחדים, פרט לסיפורי עלילה ומיתולוגיה המספרים בין היתר, שמוצא היפנים הוא מגורם שמימי והאיים הרבים, שמספרם כחמש מאות נבראו על־ידי הקאמי. סיפורים ואגדות אלו, שהיו כתובים בטקסטים קדומים היוו את הבסיס ההיסטורי של העם היפני.

הדלאי־לאמה — כהן עליון בטיבט

מעט מאוד ידוע על תורת הבונים שקדמה לבודהיזם בטיבט הגבוהה בארצות העולם. כהני בון נקראים "לאמות" ועוטים גלימות בצבעי ארגמן אדום או צהוב. לפנים עבדו הבונים לדרקון והקריבו קרבנות כבשים, כלבים, חמורים, סוסים, קופים ואף בני אדם. טקסי התפילה שלהם נועדו לרוחות השמים והארץ וכן לשמש ולירח. לעתים אכלו את שיירי המנחות ואת בשר קרבנות־אדם. הכהן הראשי או העליון נקרא "הדלאי־לאמה", שבחייו הוא אלהות בלבוש בשר, ומקיים מגע ישיר עם האלים והרוחות למיניהם.

בידי הלאמות — כהני דת טיבטים, מצוי ספר קדום בשם "ספר המתים", שהוא מעין מדריך לארץ לא נודעת. בשעת פטירתו של אדם קורא הלאמה מתוך ספר המתים, שבו נאמר בין היתר: "הו, הנאצל מלידה! הקשב בתשומת אוזן, המוות יבוא לכל. אל נא תדבק בחיים אלה, אם מאהבה ואם מחולשה. לא תעצור כוח להישאר פה, אל תהיה נפשך קשורה בעולם הזה, זכור את הדברים והחישה דרכך!"

"בהיפרד רוחך מעל גופך תראה את האמת הטהורה, העילאית, הבהירה, נוראת האור. אל תפול רוחך, אל תירא ואל תחת, זהו אור טבעך לאמיתו, טבעך אתה, הבן זאת! מתוך הזוהר הזה תבוא הממשות בקול נפץ של אלף רעמים. אל תירא! אין לך עוד גוף חומרי, על כן לא יפגעו בך שום קולות שום אורות וקרניים" (ד. שר, מקצוי עולם, עמ' 42).

להפיץ את היהדות בקרב עמי המזרח

ד"ר ישראל בן־זאב, בספרו "גרים וגיור". אומר בגין הפצת היהדות בין עובדי אלילים כך: "הדתות האליליות בהודו, בורמה, בסין וביפן הן מקומות־תורפה לפלישות דתיות. בכל המדינות האלו כבשו הנוצרים והמוסלמים בשם אמונותיהם מליונים של מאמינים. ושואל אני: מה פעלו אנשי היהדות הצרופה, שאמונתם היתה נפוצה ביד רמה בימים קדומים? היכן הרוח היהודית אשר תפרוץ את חומת השמרנות בגין השקפות הלכתיות והיסטוריות, כדי להפיץ בגאון ובאמונה שלמה את רוח ישראל בין העמים, הדתות האליליות. בכל ארצות אסיה ואפריקה מתנוונות והולכות, למרות המוסריות העילאית, שאתה מוצא בפילוסופיה הדתית של האמונות למיניהן בסין, הודו, טיבט ובורמה, אמונות ברהמיסטיות, בודהיסטיות, שינטואיות וכיוצא בהן, אין בהן כדי להזין נפש האדם.

עתה ניתנה גם ליהדות ההזדמנות לכבוש את מקומה בין שליחי הנצרות והאיסלאם... אכן, המוני עמים אלה יענו לנו גם יענו אם נדע לכבוש את לבותיהם" (שם, עמ' 85).

בשיחה שקיימתי עם שופט עליון בהודו, דר' נאגנדרה סינד, המייצג את ארצו במוסדות משפט בינלאומיים אמר לי בביתו בדלהי כשהגשתי לו את ספרי "קהילת היהודים בהודו", כי עמי הודו יודעים מעט מאוד על העם היהודי ודתו. במידה ששומעים על ישראל, הרי זה בעקבות הסכסוך הישראלי ערבי ועל היחסים הלא תקינים בין הודו לישראל. אמר המשפטן, שזה אינו על רקע דתי והוא רק פוליטי שבמשך הזמן יחול בו שינוי לטובה.

יש להדגיש שברוב המדינות במזרח הרחוק, ישראל היא פופולרית והעם מביע הערצה עמוקה לעם היהודי ויש נכונות לשמוע עליה. מצער שאין אנו עושים להפצת היהדות בקרב העמים הללו בעלי השקפות עולם ותפיסות דתיות שונות שמצויים בתוכם רבים המחפשים אמונה חדשה ואין ספק שתורת ישראל היתה מוצאת נתיבות ללבם.

סינגפור

היהודים במזרח הרחוק

תולדות הקהילות היהודיות בדרום מזרח אסיה ובמזרח הרחוק, הם פרק חדש בקורות הפזורה של עמנו בארצות תבל, מאז שנוסדו ברבע הראשון של המאה הי"ט.

הקהילות החדשות, שצצו במפת הנדודים של העם היהודי בדרום מזרח אסיה, הרחיבו את התחום הגיאוגרפי של התפוצה היהודית. הראשונים היו נוסעים, סוחרים והרפתקנים, שחפשו מקורות פרנסה חדשים. הם יצאו מבגדאד להודו, ולאחר חניית ביניים, נטלו את מקל הנדודים ובדרכי שיירות המסחר הגיעו לעולם חדש, ששמעו עליו מפי תיירים ונוסעים, וכן בעקבות חדירת מדינות אירופה, שפתחו שערי ארצות אלו, שמסתורין אפף אותן.

לאחר שנוכחו כי יש שבר במקום, האריכו הנודדים את ישיבתם בו. בעקבותם באו יהודים נוספים ותוך זמן קצר נוסדו קהילות חדשות בקרב עמים בעלי דעות והשקפות עולם זרות ליהדות (הינדואיזם ובודהיזם). על אף היותם מיעוט שבמיעוט באוכלוסיות רבתי-עם ופסיפס אתני עצום, ידעו לשמור על ייחודם ויהדותם במסגרות עצמאיות. הקפידו על שמירת שבת, קיום מועדי ישראל והימים הנוראים, שמרו על טקסים הקשורים למחזור חיי-אדם כגון: ברית מילה, בר-מצוה, נישואין וקבורה בבית עלמין יהודי, או בחלקה נפרדת בבית הקברות הכללי לפי תנאי הזמן והמקום. בתי התפילה שהקימו, שימשו כמרכז החיים של הקהילה ובהם קיימו את הפולחן הדתי והקשר החברתי.

על מצב הקהילות הללו בימינו, וכן על קהילות שפעלו בעבר שנתחסלו בינתיים, למדתי מסיור שערכתי בסוף שנת 1980 בתת יבשת הודו ובמזרח הרחוק. אפתח בסינגפור, שהיא עיר-מדינה צעירה בתולדותיה, שבה פעלה הקהילה היהודית הגדולה במזרח הרחוק, קהילה זו סייעה לקהילות קטנות אחרות, וכן תמכה בכסף במוסדות יהודיים בבגדאד, כפי שמסופר בספר "מסע בבל", לדוד סלימאן ששון: "המוסדות הללו (בבגדאד) זקוקים לתרומות מהיהודים הבגדאדים בהודו, סינגפור, פינאנג וראנגון" (שם, עמ' קמא).

כתובה מסינגפור משנת 1879

סינגפור

ההיסטוריה של סינגפור, הנמצאת בדרום חצי האי המלאי, ראשיתה ב־1819 כאשר סר סטמפורד רפלז האנגלי, רכש בשם "חברת הודו המזרחית" שטח על איי עיר מלאיה, שטח של ביצות, וג'ונגל שהיה כמעט בלתי מיושב בקרבת קו המשווה בדרום מזרח אסיה.

הבריטים הועידו את המקום למפקדת הכוחות המזויינים ונמל לאניות הקיטור שלהם. במשך הזמן היתה סינגפור למושבת כתר בחבר העמים הבריטי, וחשיבותה נובעת ממיקומה הגיאוגרפי המקנה לה ייחוד צבאי, כלכלי ומסחרי. היא משמשת מרכז ומוקד תנועות המסחר ממזרח אסיה למערבה ולאי־רופה, וחולשת על נתיבות הים לסין, יפן ואוס־טרליה, ונמלה הוא מהגדולים בעולם והספינות העוגנות בו מקשרות אותה עם ארצות רבות.

במלחמת העולם השניה נכבשה סינגפור על־ידי היפנים, אף שהיתה מבוצרת מבחינה צבאית. היפ־נים שלטו בה מ־1942—1945. בשנת 1946 נפרדה ממלאיה ונעשתה לטריטוריה עצמאית וחלק בלתי נפרד מן הקומנוולט הבריטי. בשנת 1959 קמה המדינה החדשה של סינגפור, אך הטיפול בבעיות חוץ ובטחון נתון היה בידי הבריטים.

חשיבותה של סינגפור בגלל מעמדה הגיאוגרפי

בשנת 1963 נוסדה מלאזיה, שכללה את סינ־גפור, אך ב־1965 נפרדה ממנה סינגפור, שהיתה אחת מ־14 המדינות בפדרציה המלאזית, והיתה ריפובליקה מדינת־עיר עצמאית ונתקבלה לאו"ם. בשנת 1981 הגיע מספר תושבי סינגפור לכשניים ורבע מליון תושבים, כאשר הסינים מהווים שלושת רבעי האוכלוסיה. יתר התושבים הם מלאיים, הו־דים, פקיסטאנים ומיעוטים אחרים המהווים כל יסו־דות האוכלוסיה של דרום מזרח אסיה עם יסודות מערביים. סינגפור גדלה מאי־ביצות למטרופולין שוקק חיים בתוך מאה וחמשים שנה.

בסינגפור פעלה ב־1965 משלחת צה"ל כדי להקים את צבאה, וב־1968 נקשרו יחסים דיפלומ־טיים עם ישראל. בסינגפור קיימת פעילות כלכלית ישראלית ובישראל ביקרו משלחות מסינגפור, שלמדו בעיות פיתוח וקואופרציה, שיטות חינוך מקצועי ועוד. בראש הממשלה עומד זה עשרים שנה לי־קואן־יו, שהוא סיני ולפי החוקה סינגפור היא מדינה דמוקרטית, שבראשה עומד נשיא (פרופ' שירס) ולראש הממשלה סמכויות שלטון נרחבות.

בית הכנסת הראשון בסינגפור

לפי המקורות הגיעו ראשוני המתישבים הי־הודים מהודו לסינגפור ב־1830, כלומר, עשר שנים לאחר שרפלז רכש את שטח סינגפור. תוך זמן קצר נתרכז בעיר מניין ראשון של גברים, שהחליט לבנות בית תפילה כדי לקיים בו את הפולחן הדתי. השל־טונות נענו לבקשת ראשי הקהילה יוסף דוואק כהן, נסים יוסף, עזרא עזרא ועזרא יחזקאל והעמידו לרשותם שטח אדמה לבנין בית הכנסת והתנאים נחתמו ב־1.9.1841. בית הכנסת הספיק לארבעים־חמשים מתפללים ועמד בקרבת מזח האוניות, שב־קרבתו התגוררו היהודים, הרחוב שהוקם עליו בית הכנסת נקרא "סינגוג סטריט" — "רחוב בית הכ־נסת". באיזור מגורי היהודים היו רחובות שנשאו שמות יהודיים כמו סלומון, משה. על שם אישים ידועים בקהילה.

הנוסע הירושלמי יעקב ספיר בסינגפור

השד"ר יעקב ספיר, שביקר בסינגפור ב־1858 מספר, שסינגפור אדמתה טובה, ויש לה נמל נהדר ובו עוגנות אוניות רבות "וברכת אלהים יושרה עליה ויהודים עושים בה חיל רב". הוא מצא בה כעשרים משפחות יהודים שמוצאם מבגדאד, שבת־חילה התגוררו בהודו ובעקבות התפתחות עסקי המסחר הגיעו לסינגפור והצליחו בעסקים במושבה הבריטית החדשה, ביניהם היה: "איש זקן ונכבד להלל גביר ויר"א בה"ר אברהם שלום שלימאן נ"י באגדתי [בגדאדי] והגביר הנכבד סי' יוסף אמבאר דמשקאי, והגביר היקר כ"ה שלום גבאי, אנשי שם, ועמיהם סופריהם ומשרתיהם שו"ב [שוחט ובודק] ומורה לילדיהם... בתוך העיר יש להם בית הכנסת יפה... רק לפעמים בשבת ויום טוב יתאסף שם מגין להתפלל, אף כי שומרי דת ישראל המה ונדיבי לב וכסף תועפות למו. כי מסחרם וקנינם פה כמו בכלכותא... ופה עוד ביתר שאת, שרוב מסחרם רק באופיום למדינות כינא [סין]... גם פה שפתם אתם, מלבושיהם ומנהגיהם כדרכי אבותיהם בארץ מולדתם, אבל גם משפטי הארץ למדו, ויתדמו לעשות גם כמנהגי אירופה כאשר יראה מהבריטאנים" (י. ספיר הלוי, אבן ספיר, עמ' קטז).

בית־הכנסת "מגן אבות"

באותו זמן החכירו השלטונות לנציגי היהודים גם חלקת אדמה למשך תשעים ותשע שנים להקמת בית עלמין. בדרך זו ביקשו המתיישבים הראשונים להבטיח לא רק את הצרכים הדתיים והרוחניים, אלא גם את צרכי הנפטרים. לאחר שחלפו תשעים ותשע שנים, הוחזר השטח לשלטונות תמורת פיצוי נכבד שהושקע בקרן, שמפירותיה משתמשים לצרכי הקהילה.

סוחרים נוספים ראו את סינגפור כמקום, שנשקף לו עתיד טוב למסחר ועסקים. הם עברו מהודו עם משפחותיהם והתיישבו בסינגפור. בין המהגרים היו משפחות ידועות בעושרן ובעסקיהן. ביניהן: משפחות עזרא, נתן ואחרים, שבבואם לעיר החדשה, הרחיבו וחיזקו את הקהילה היהודית הקטנה, ופתחו עסקי יבוא ויצוא של אופיום, תבלינים, בדים, תכשיטים, בשמים, פירות יבשים ועוד.

בית הכנסת "מגן אבות" ו"חסד אל"

שלושים שנה לאחר הקמת בית הכנסת הראשון, מנתה הקהילה מאה שבעים ושתים נפש, מהם מאה וששה עשר זכרים וחמשים ושש נקבות. עקב הגידול לא נמצא מקום לכל המתפללים ובית הכנסת לא ענה על צרכי הציבור. מתיישבים ותיקים ומהגרים חדשים עברו להתגורר במרכז העיר, והיו רחוקים מבית הכנסת, מה שחייב הקמת בית תפילה אחר. נאמני הציבור, ביניהם אברהם סולומון, יוסף יהושע, ששון גבאי, מנשה מאיר ויוסף דוואק, החליטו לבנות בית כנסת גדול באיזור החדש. הפרנסים ניהלו מו"מ עם השלטונות וקיבלו שטח אדמה ברחוב ווטרלו. בית הכנסת הישן בסינגוג סטריט, נמכר והחדש נבנה תוך זמן קצר, ונחנך ברוב פאר בארבעה באפריל 1878, ונקרא בשם "מגן אבות".

בעקבות גידול מספר היהודים בסינגפור ובגלל אי־הבנות ומריבות ששררו בקהילה, היה צורך לבנות בית כנסת נוסף בעיר. מנשה מאיר, שהיה

בין יוזמי הקמת בית הכנסת "מגן אבות", החליט לבנות מקדש מעט נוסף מכספו הפרטי. בית התפילה הוחדש הושלם ב־1905 ונקרא "חסד אל".

הגביר סיר מנשה מאיר

מנשה מאיר היה מן הדמויות הבולטות ביהדות סינגפור, ונודע כגביר אגדי, דוגמת הנדיבים ממשפחת עזרא בכלכותא, ומשפחת ששון בבומביי. הוא נולד בהודו והתיישב בסינגפור, שבה הרחיב את עסקיו שהתמקדו ביבוא ויצוא ונכסי דלא ניידי. נמנה היה על ראשי הקהילה ופטרונה, ושימש גם בתפקידים עירוניים וממשלתיים. על פועלו לטובת סינגפור וקידומה המסחרי הוכתר בתואר אביר.

סיר מנשה מאיר, בנה מכספו אגף נוסף לבית הכנסת "מגן אבות" ועזרת נשים. יסד תלמוד תורה, ותמך במוסדות ציבור ובאוניברסיטה המקומית. בבית הכנסת "חסד אל", למדו בדרך קבע מניין מתפללים בשכר, מעין "עשרה בטלנים", שעסקו בתורה. עמו פעלו בנו ראובן ובתו הצעירה מוזל, שלימים כינו אותה "הליידי הגדולה מסינגפור". משפחת מנשה הטביעה את חותמה על הקהילה ודאגה לצרכיה מבחינה חומרית ותרבותית. בזמנו הוקם "מועדון מירטל" למפגשים חברתיים ותרבותיים, וכן פעלה "החברה הציונית בסינגפור". בעידודה של "הליידי הגדולה" מוזל נסים, נוסדה "ליגת הנשים היהודיות", לצרכי סעד ועזרה, וביתו של מנשה מאיר נראה כארמון, שנקרא "יפה נוף" ואומרים שיתכן והוא הבית העתיק ביותר מבין בתי המגורים, שעודם קיימים בסינגפור.

סיר מנשה בן מאיר הלך לעולמו ב־1934, ובצוואתו קבע סכומים נכבדים להמשך מפעליו הפילנטרופיים. את פועלו המשיכו בנו ראובן ובייחוד בתו מוזל נסים, שנתפרסמה כאצילה והושיטה עזרה ביד נדיבה, לכל נצרך ונזקק, לפי המסורת מבית אביה. גב' מוזל נסים נפטרה בשנת 1975.

תפילות נערכות מדי יום ביומו

הרב דוד דה סולה פול, שביקר בסינגפור בשנת החמשים של המאה העשרים מסר על קהילה ספרדית שהיתה פעילה ועל שני בתי הכנסת בעיר: "טקס התפילה בשבת בבוקר מתחיל ב־6.45 ומסתיים בשעה 9, בבית הכנסת [מגן אבות] נמצא ארון קודש עתיק שבו מצויים ספרי תורה רבים, אלה אינם עדויים בגלימות הרכות הנהוגות בקרב האשכנזים. כל אחד מהם נשמר בתיבת עץ או לפעמים בתיבת מתכת או כסף. אין כל חלונות זכוכית בבנין בית־הכנסת, אלא תריסים בלבד, ותריסים אלה פתוחים לרוב לרווחה מסיבות אקלימיות. הדלת אף היא נשארת פתוחה. כשנוכחתי בשבת בבוקר בטקס התפילה, הופיע כלי רכב דו גלגלי ומונע בכח אדם ונתייצב ליד הפתח של בית הכנסת, עם תום הטקס עלה החזן אל תוך רכב זה — ג'נריקשה והוסע מן המקום... בית הכנסת נמצא ברובע מגורים נאה, ותפילות נערכות בו מדי יום ביומו. אוטובוס הנושא את שם בית הכנסת באותיות גדולות, אוסף את "מנין" האנשים הדרוש לקיום התפילות ועם סיומן מחזירם אל בתיהם" (בתפוצות הגולה, 4—3 — 1961).

בית־הכנסת "חסד אל"

יובל המאה לביהכנ"ס "מגן אבות"

בשנת 1978, במלאות מאה שנה לחנוכת בית הכנסת "מגן אבות", נערכו בסינגפור חגיגות לציון המאורע. נשיאת הקהילה הגב' פיליס אייזקס, ציינה בדבריה בחוברת מיוחדת שיצאה לאור לרגל מלאות מאה שנה לבית הכנסת, כי מגן אבות משמעותו אהבה וכבוד לאמונה היהודית ולמסורות, שעליהן חונכנו ושמרנו במשך השנים. בית הכנסת משמש לנו נקודת מוקד של החיים היהודיים — נפגשים בו בשבתות, בחגים, בחתונות ובחגיגות ברית מילה והוא מלא בראש השנה ויום כיפור. כיום, לצערנו הרב הצטמקה קהילתנו, אם כי אנו כולנו רגישים למורשת, שהורישו לנו חכמינו ואבות אבותינו".

בזמן מלחמת העולם השניה, שימש בית כנסת מגן אבות מקלט ליהודים, שרבים מהם נאסרו ו־חרים מתו במעצר ואחרים נעלמו עקבותיהם בכי־ברוש היפני.

הנתונים הסטטיסטיים על מספר היהודים בסינ־גפור מבוססים על רישומים בקהילה עצמה ועדויות נוסעים וחוקרים שונים. למעשה, אין הבדלים מש־מעותיים בהשוואת האומדנים, כפי שנרשמו במקו־רות שונים, מאז יסודה של הקהילה בשליש הראשון של המאה הי"ט ועד שנות השמונים במאה ה־20.

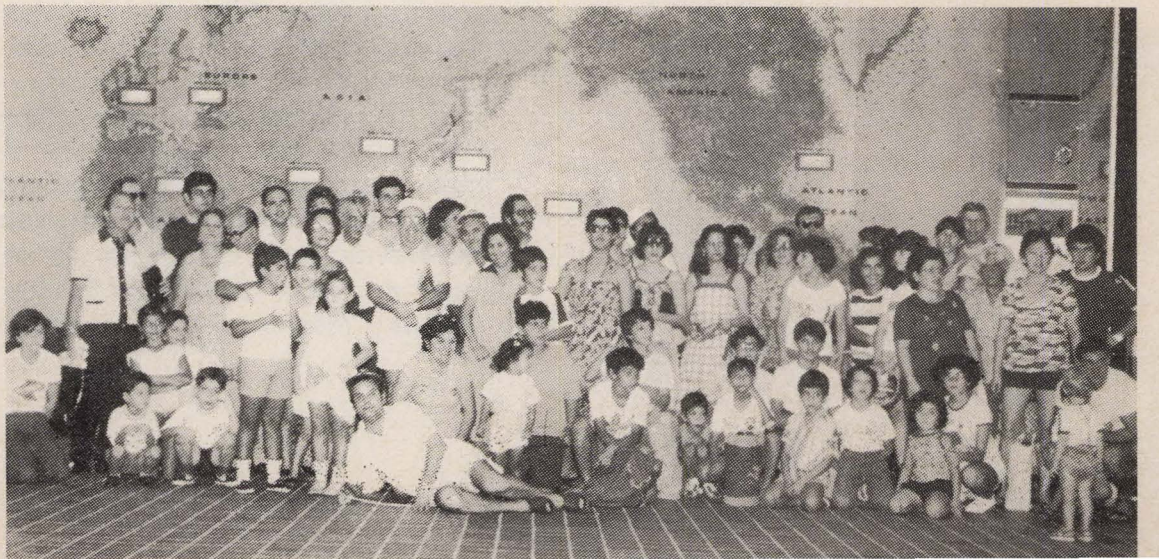
עליות וירידות איפיינו את הקהילה עקב מאו־רעות פוליטיים שונים. במחצית הראשונה של המ־אה הי"ט, נמצאו בסינגפור כשלושים נפש בלבד, בראשית המאה ה־20 כחמש מאות, לפני מלחמת העולם הראשונה ואחריה נמנו קצת למעלה משש מאות נפש, ובראשית שנות הארבעים היה מספרם אלף וחמש מאות נפש. מכאן ואילך חלה נסיגה הדרגתית במספרם. לפני הקמת מדינת ישראל ב־1948, התגוררו בסינגפור קרוב לשמונה מאות נפש, וב־1980 מונים הם בין ארבע מאות וחמישים לחמש מאות נפש.

הגורמים לדלדול הקהילה הם ההגירה לאוס־טרליה, אנגליה, ארצות הברית וארץ ישראל וירי־דת הילודה. קהילת סינגפור מורכבת ברובה מיוצאי עיראק, אך מצויים בה גם יהודים ממזרח אירופה, פרס, אפגניסטאן, הודו ועוד.

דוד מארשאל ראש הממשלה הראשון של סינגפור

בין האישים הבולטים, שקמו ביהדות סינגפור, לאחר מלחמת העולם השנייה נודע המדינאי, דוד שאול מארשאל (נולד ב־1908) משפטן וחניך אסכו־

מחנה נוער קהילתי בסינגפור

לה בריטית, שעמד בראש תנועת פועלים בסינגפור וכיהן כראש ממשלת סינגפור בין השנים 1955—1956, לאחר שזו קיבלה עצמאות חלקית. דוד מארשאל התפטר מתפקידו לאחר כשלון המו"מ, שניהל עם הבריטים, בדרישה לתת לסינגפור עצמאות מלאה. ב־1963 חזר מארשאל לזירה הפוליטית ושימש כחבר במועצה המחוקקת, אך זה היה לתקופה קצרה. לאות הוקרה על פועלו המדיני והפוליטי הוענק לו תואר הכבוד "דאטו".

דוד מארשאל, שלחם בגדוד מתנדבים בסינגפור, נפל בידי היפנים ושלוש שנים ישב בכלא יפני. הוא פעל רבות לטובת הקהילה עוד לפני בחירתו כראש המיניסטרים של סינגפור. החוקר משה יגר מוסר כי מארשאל וא.מ. יחזקאל, ערכו ופרסמו ב־1936 עתון יהודי בשם "ישראלייט". וב־הקשר נמסר גם על א. קבאי שהוציא ב־1948 עתון בשם "ג'ואיש היראלד",
מארשאל נבחר ב־1948 לנשיא הוועדה היהודית לעזרה וסעד, עמו פעלו סי.א. שרידא. מ.מ. כהן, א.ב. סלומון, א.מ. שרבני, שאול יחזקאל ומ.ג. נסים, שגבשו תכנית פעולה לסעד ועזרה לנצרכים וחיזוק המורשת היהודית.

דוד מארשאל משמש כשגריר סינגפור בצרפת (1982) וממשיך את קשריו ההדוקים עם קהילתו בסינגפור.

הרב שבאבו וחרם דרבנו גרשם

בשנת 1949 בחרה הקהילה כרועה רוחני את הרב יעקב שבאבו, שהובא ממצרים. הרב שבאבו שירת כרב בסינגפור במשך עשרים ושש שנים עד לפטירתו ב־1973.

ד"ר שושקס כותב על פרנס אחד בקהילה שפיטר את הרב שבאבו ממשרתו משום, שסרב לסדר לפרנס חופה וקידושין עם נערה בת ח"י שנים כתוספת לאשתו שהיתה כבר סבא לנכדים וניינים. הרב שבאבו הסתמך על חרם דרבנו גרשום, שאסור לשאת אשה שניה, אך הפרנס שהיה בן שמונים, טען שחרם דרבנו גרשום כוחו יפה לאשכנזים. כאשר עמד הרב שבאבו לעבור לארץ אחרת, נפטר הפרנס, והרב שבאבו הוחזר לתפקיד בעזרת אלמנת הזקן, כאות תודה על שהציל אותה מנערה צעירה, שעמדה להיות צרתה. (שם עמ' 78).

הרב יצחק בן זקן, יליד מלילה וחניך ישיבה באנגליה בה הוסמך לכהונה כרב, משמש מ־1975

ראשי הקהילה בסינגפור

הגביר סיר מנשה מאיר

רב דמתא של הקהילה בסינגפור. אנשי המקום מעידים, שתחת הנהגתו הרוחנית של הרב הצעיר (1950), גברה ההתעניינות במסורת היהודית ושיבה אל המקורות. הרב הצליח להתגבר על בעיית כש־רות והוא שוחט שלוש פעמים בשבוע עופות לכל דכפין ללא תמורה כספית. שלוש תפילות נערכות כמעט בכל יום בבית הכנסת מגן אבות. בעיר מקוה טהרה ובית קברות יהודי, הרב מנצח על טקסי חתונה ובר מצוה ומנהל בית ספר, שבו לומדים ארבעים נערים. בתכנית הלמודים: עברית, חומש, תפילות, דינים והלכות, היסטוריה יהודית, ציונות ועל מדינת ישראל.

קהילה שאין בה התבוללות וטמיעה

לדברי הרב בן זקן, גדול מספר המשפחות השומרות על כשרות: אין בקהילתו התבוללות וטמיעה בין הגוים ורבים משתתפים בתפילה ומא־זינים לדרשותיו בשבתות ובחגים. הקהילה שומרת על מסגרת יהודית לפי תנאי הזמן. לפעמים יש פניות לגיור, אך הוא שולח אותם לבית הדין שבמלבורן באוסטרליה, שעמה יש קשר הדוק וגם מתיעצים עמהם בנושאים הקשורים לחינוך וערכי היהדות.

באשר לנשואי תערובת היו שני מקרים במשך חמש שנים. באותו זמן נערכו עשר חתונות והיו עשרים וחמש לידות.

מר צבי כאפי, שהיגר מאפגניסטאן להודו, התישב בסינגפור ב־1954 ומשמש כיום סגן נשיא הקהילה, פראנק בנז'מין. הוא מסר לי פרטים אודות מבנה הקהילה, ופעולות חברה ותרבות שעורכים לעתים קרובות לחיזוק הקשר ההדדי. קיים מועדון נוער, ארכיון לתולדות הקהילה, ספריה ותלמוד תורה וחוג מתנדבי חברה קדישא, לטיפול בנפטרים ובסדרי קבורה בבית העלמין היהודי. ארגון הנשים מסייע לזקנים ונצרכים. הקהילה מפרסמת דין וחש־בון שנתי על פעולותיה ועל הכנסות והוצאות של "מועצת הסעד היהודי" וקרן בית העלמין היהודי.

בקהילה מצויים אף זקנים וזקנות, ונצרכים שמקבלים סיוע למחיה, לדיור וטיפול רפואות מקר־גות סעד שונות. מועדון מנורה והמרכז הקהילתי ע"ש ראובן מנשה מאיר, מחזקים את הפעילות הדתית והחברתית של הקהילה.

ראשי הקהילה מציינים שקיימת כל הזמן נטיה להגירה לארצות אחרות, מה שמקטין את מספרם, ברם, הקהילה ממשיכה להיות קהילה מאורגנת ומ־לוכדת ופעילותה של שגרירות ישראל מחזקת ומק־שרת אותם עם היהדות וביחוד עם מדינת ישראל.

היהודים באי פנאנג

קהילה יהודית זעירה נמצאה בשכנותה של סינגפור, באי פנאנג, בצפון מערב לקוואלה לאמ־פור, במאלזיה.

הקהילה נוסדה לפני המחצית הראשונה של המאה הי"ט על־ידי מהגרים בגדאדים מהודו. בית הכנסת המקומי נפתח ב־1921 ברחוב היהודי. לפני מלחמת העולם השניה נמצאו באי חמשים יהודים. לאחר המלחמה הצטמצם מספרם ובית הכנסת נסגר. ספרי תורה, תשמישי קדושה ומחזורי תפילה הועב־רו לאוסטרליה, ובית העלמין היהודי, שבו מצויות מצבות עתיקות, נסגר אף הוא. החוקר מ. יגר מצא בפנאנג ב־1964 חמשה עשר יהודים וכן שמונה ספרי תורה, ספרי קודש, פנקס קהילה וספר שמות הנפטרים. בשנת 1980 נמצא בפנאנג יהודי אחד.

פיליפינים

איי הפיליפינים נתגלו על־ידי הספן הפורטוגזי הנודע בשם פרדיננד מאגלאן, ששירת את עמו בכמה ארצות והשתתף במסעות ובקרבות באפריקה ואיי הודו. אחר כך עבר לשרות ספרד, כדי למצוא את הדרך למזרח הרחוק. מאגלאן היה יורד־ים נודע ומגלה ארצות והיה הנוסע הראשון, שמצא את המעבר מן האוקיאנוס האטלנטי לאוקינוס השקט — כפי שהוא כינה אותו לאות חיבה. פיקד על הספינה הראשונה, שהקיפה את כדור הארץ והוכיח כי העולם הוא עגול ולא שטוח.

באפריל 1521 הגיע מאגלאן לאחר תלאות וקשיי מעבר בים לקבוצת איים, שנודעה כעבור זמן בשם איי הפיליפינים. מסעו של מאגלאן נפסק לאחר שנפל בקרב עם הילידים כאשר חץ מקשת פגע בו והרגו. האניה חזרה לספרד לאחר שהשלימה את ההקפה הראשונה סביב כדור הארץ.

בשנת 1565 הוקם באי ישוב ספרדי ראשון ע״י שליחי המלך, וקבוצת האיים נקראו פיליפינים ע״ש המלך הספרדי פיליפ השני. הספרדים השתלטו על רוב האיים עד שנת 1600 ובעקבותם הגיעו מיסיונרים, שהפיצו את הנצרות בקרב הילידים. הנזירים הצליחו במשימתם לנצר רבים מבין התושבים, פרט לאיזור הדרום, מינדנאו המיושב על־ידי מוסלמים.

שלטון הספרדים נמשך שלוש מאות וחמשים שנה

שלטון הספרדים נמשך למעלה משלוש מאות וחמשים שנה (1521—1898) עד, שבמלחמת ספרד־אמריקה שנמשכה מ־1898 עד 1899, הובס הצי הספרדי בקרב במפרץ מאנילה, ובתוקף חוזה השלום עברו איי הפיליפינים לשלטון ארצות הברית. אך לפני כן פעלה בפיליפינים תנועת התנגדות לשלטון הקולוניאלי הספרדי, שבראשה עמד חוזה ריזאל, שהיה סופר, רופא ומשורר, שקרא תגר נגד הספרדים. ב־1896 הואשם ע״י השליטים הספרדים בפעולות הסתה ומרד. ריזאל הוצא להורג ע״י כיתת יורים ובעקבות כך קמה תנועה מהפכנית פיליפינית שלחמה ביתר תוקף נגד הספרדים, בראשותו של אמיליו אגינלדו.

בימי המלחמה הספרדית־אמריקאית ב־1898 הצטרפו המורדים הפיליפינים לכוחות אמריקאים שהביסו ביחד את הספרדים, אך לאחר מכן נפרדו דרכיהם של המורדים ושיתוף הפעולה הפך למאבק מחודש לקבלת עצמאות מהכובשים האמריקאים.

הסכסוך הסתיים ב־1902 לאחר שנפלו קרב־נות רבים משני הצדדים וב־1935 קמה ממשלה פיליפינית עצמאית, אך ב־1941 פלשו צבאות יפן לפיליפינים ושלטו בה עד ששוחררה ב־1944 ע״י הגנרל מק ארתור במלחמת העולם השניה. בשנת 1946 היו הפיליפינים לריפובליקה עצמאית לאחר שעברו כיבוש ספרדי, אמריקאי ויפני.

הפיליפינים מדינה נוצרית יחידה במזרח הרחוק

הכובשים הספרדים מצאו באיים שלושה טי־פוסים, את הנגרוטים, תושבי המקום מקדמת דנא, שבטים נמוכי קומה, שחורי עור, שלא ידוע על מקורם ומוצאם ומתי החלה התישבותם באיים. הק־בוצה השניה היו האינדונזים, שהגיעו ממלאיה שב־דרום מזרח אסיה, והקבוצה השלישית נקראה פילי־פינוס, שמוצאם במאליה ואיי הודו המזרחית, שהש־תלטו על הפיליפינים, שבה שבעת אלפים ומאה איים, אך פחות מאלף מיושבים. יש לציין שהכוב־שים הספרדים התקבלו בדרך כלל בסבר פנים יפות ומסיבה זו התפשטה הנצרות וזכתה להישגים נכב־דים בפיליפינים.

ברוב חלקי דרום מזרחה של אסיה לא הצליחה הנצרות לספח אליה מאמינים, כפי שהצליחה באיי הפיליפינים, בה התפשטה הנצרות באמצעות השל־טון הספרדי־הקתולי שהשפעתו היתה רבה מאוד על חיי הילידים, תרבותם, שפתם ודתם. הם יסדו בתי ספר ובתי חולים ומפעלי צדקה. הספרדים שינו את אורח חיי התושבים, וצאצאי הכובשים הספרדים נתמזגו באוכלוסיה המלאית המקומית. מכאן, שהפיליפינים היא המדינה הנוצרית היחידה ביבשת אסיה, שרוב רובה של האוכלוסיה המונה למעלה מארבעים וחמשה מיליון תושבים הם נוצ־רים המהווים קרוב ל־90% מכלל התושבים.

האיסלאם נבלם על־ידי נזירים ספרדים

בפיליפינים מצוי מיעוט מוסלמי המהווה 4% מהתושבים. למעשה הגיעו המוסלמים לפיליפינים זמן רב לפני הכיבוש הספרדי, אך התפשטות דתם נבלמה ע״י המסיונרים הספרדים. המוסלמים, המרו־כזים בעיקר באיי מינדנאו וסולו בדרום המדינה, מבקשים לנתק עצמם מן השלטון הנוצרי ודורשים עצמאות מדינית. המוסלמים הקימו כוחות גרילה, את ״הבנסאו־מורו״ הנלחמים בכוחות הממשלה באמצעי טרור ובשיטות גרילה, ודורשים אף לעקור את המתנחלים הקתולים מאזורים שונים בפיליפי־נים.

איי הפיליפינים הם מעין כור היתוך, שבו נתמזגו תרבויות אירופה ואסיה עם אורח חיים מגוון הכולל יסודות פיליפינים, מוסלמיים, מא־לאיים וספרדים אמריקניים, שנתהוו במשך ארבע מאות שנה, תחת שלטון ספרדי ובראשית המאה העשרים תחת שלטון אמריקני שהשפיעו על האוכ־לוסיה. המיזוג בין ילידי המקום לבין הגזע הלבן והצהוב הפך את הפיליפיניות לנשים היפות בעולם לדעת האנתרופולוגים.

היהודים הראשונים בפיליפינים — היו אנוסים מספרד

היהודים הראשונים, שהגיעו לחופי הפיליפינים היו כנראה יהודים אנוסים, שברחו מרדיפות האינ־קויזיציה הספרדית. המאראנים חיפשו מקום מקלט במערב האוקיאנוס השקט באיי הפיליפינים, כשהם

נזהרים מלגלות את יהדותם. ידוע על עשרה יהודים אנוסים תושבי מאנילה, שנשפטו ע"י בית־דין האינקויזיציה. במקורות לא נמצאו ידיעות על אורחם ורבעם של האנוסים, מאז, שחלו להתישב בפיליפינים במאות הט"ז והי"ז.

לקראת סוף המאה הי"ט התישבו בפיליפינים יהודים בודדים, שהגיעו מארצות שונות. ב־1871 לערך התישבו במאנילה האחים לוי, שהיו סוחרי זהב ותכשיטים באלזאס, אליהם נצטרפו לאחר מכן יהודים מצבא ארצות־הברית, שהתישבו בפיליפינים, לאחר שהאמריקאים כבשו את השלטון מידי הספרדים בשנת 1898.

בראשית המאה העשרים היגרו לפיליפינים יהודים מרוסיה ומפולין, לאחר שנת 1933 התחזקה הקהילה, שנוסדה ב־1919 ע"י למעלה מאלפיים פליטים מגרמניה, שמצאו באיים האלה מקלט באישור הממשל הפיליפיני. פליטים נוספים הגיעו משנחאי, שנכבשה ע"י היפנים ב־1937. בזמן מלחמת העולם השניה סבלו היהודים בפיליפינים ממעשה דיכוי של שלטונות הכיבוש היפנים ורבים מהם נעצרו והוחזקו במחנות מעצר וחששו לחייהם, שכן יפן היתה בעלת בריתה של גרמניה הנאצית, וגרמנים הגיעו לפיליפינים עם הצבא היפני. ברם סכנה זו נתגלתה כבלתי מבוססת, אך בכל זאת נפגעו מן החורבן הכלכלי והכיבוש היפני.

בית הכנסת הראשון בפיליפינים

שלוש שנים לאחר התארגנות הקהילה היהודית במאנילה, נרכשה חלקת קרקע לבית עלמין ונבנה בית הכנסת הראשון במרכז העיר, בית התפילה נקרא "אמיל טמפל" ע"ש הנדבן אמיל בכרך.

בסוף שנת 1941 פלשו היפנים לפיליפינים והפקיעו את בנין בית הכנסת והפכוהו למחסן נשק ותחמושת. בסיום מלחמת העולם השניה ושחרורה של העיר מאנילה ע"י צבא ארצות הברית בהנהגת גנרל מק ארתור, נהרס גם הג'וּאיש טמפל.

לאחר המלחמה סייעו חיילים יהודים, ששרתו בצבא האמריקאי לשיקום הקהילה במאנילה ועזרו להקים מחדש את בית הכנסת והמרכז הקהילתי, שבו נערכים פעילויות חברה ותרבות.

התפתחות מדינת הפיליפינים וביחוד בירתה מאנילה, גרמה לשינויים רבים. כמו בארצות אח־

בית הקברות הצבאי האמריקאי בפליפינים ובו מצבות לחיילים יהודים במלחמת העולם השניה

רות. במשך הזמן הועתקו מרכזי הפעילות ממקום למקום. בית הכנסת, שעומד בטבורה של מאנילה, מצוי עתה הרחק מהאיזור, שבו מתגוררים רוב חברי הקהילה, וקשה לשומרי מצוות להגיע לתפילות בשבתות ובימים טובים לג'וּאיש טמפל.

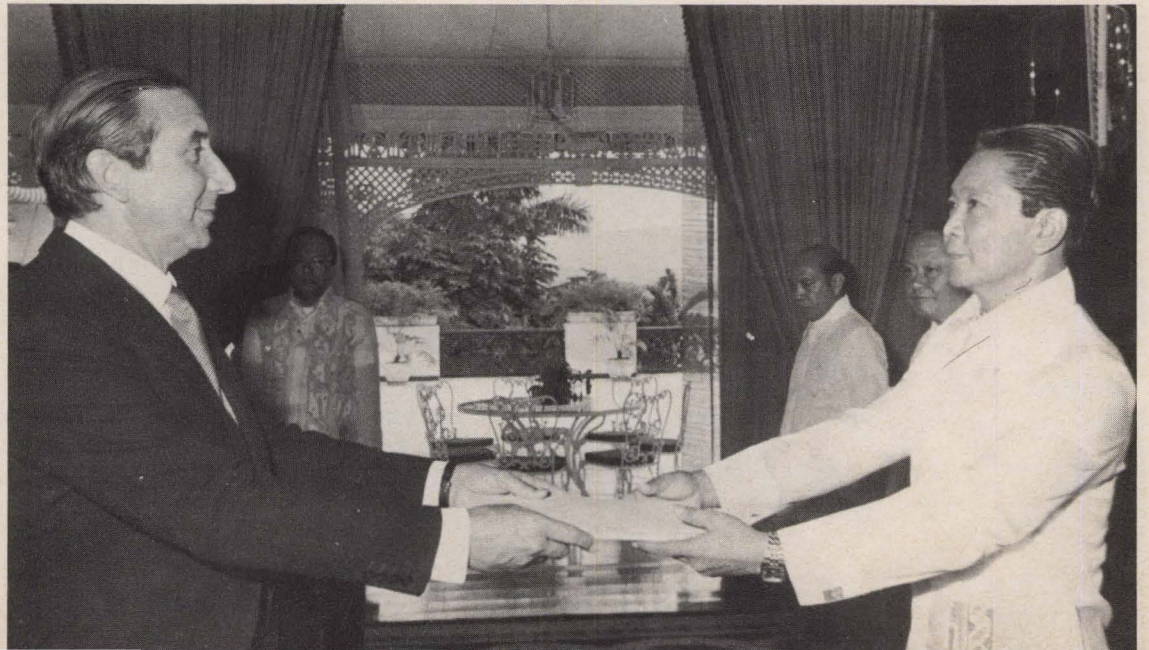
ראשי הקהילה מצאו פתרון לבעיה. הם רכשו מגרש באיזור מוקטי, שהוא מקום יוקרה ונמצא בקרבת בתי המלון הגדולים. במקום עומדים לבנות בית כנסת חדש, שישמש בית תפילה גם לאורחים ותיירים ויקל על חברי הקהילה לבקר בקביעות בבית הכנסת. לדברי ראש הקהילה: "כך נקרב את בית הכנסת לאנשינו". לפי התכנית ייבנה ליד בית הכנסת גם אולם שמחות, מטבח כשר, מקווה טהרה, כיתות לימוד לדור הצעיר, ספריה ודירת מגורים לרב שישמש את הקהילה בעתיד.

יחסי ישראל והפיליפינים

רבים בישראל מכירים את הפיליפינים באמצעות להקת הריקודים היצוגית באיאניהאן, שהופיעה בישראל. פיליפינים היתה בין המדינות שתמכה ב־1947 בהמלצת האו"ם לחלוקת א"י והיתה בין המדינות הראשונות מבין ארצות אסיה, שהכירה במדינת היהודים והקימה נציגות דיפלומטית בישראל. בדו"ח של משרד החוץ הישראלי מ־1977 נאמר: "מערכת היחסים בין ישראל והפיליפינים מבוססת על שיתוף פעולה וסיוע טכני. במשך למעלה מעשר שנים השתלמו בישראל כ־250 פיליפינים בנושאי חקלאות, קואופרציה, רפואה, מטאורולוגיה. פיתוח קהילתי ומנהיגות נוער, וערכו קורסים, סמינרים וסקרים בפיליפינים בהדרכה וביוזמת מומחים ישראליים. בין ישראל והפיליפינים נחתמו הסכמים שונים. כגון אויר, סיוע טכני, פטור מאשרות, שיתוף פעולה במחקר גרעיני לצרכי שלום. בישראל ובפיליפינים קיימות אגודות ידידות".

בשנת 1978 סיים את כהונתו שגריר ישראל בפיליפינים, שלמה צרויה, הנמנה על ראשי הפדרציה הספרדית העולמית וועד העדה הספרדית בי־

נשיא הפיליפינים מעניק עיטור לשגריר ישראל מר שלמה צרויה

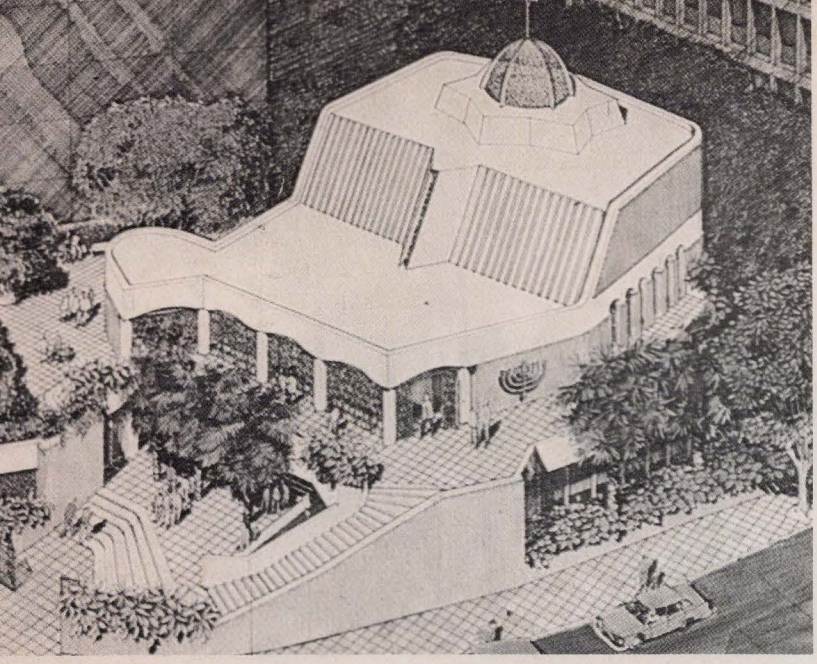
רושלים. במסיבת פרידה שנערכה לכבודו אמר שר החוץ הפיליפיני קארלוס רומולי, דברי שבח על העם היהודי השב לארצו אשר: "כל הר וגבעה אומרים תנ"ך, וחריצותו היא בכך אשר בכל ארץ בו נבלע, נמנה על העילית האנושית, של אותו עם בשובו למולדתו. עם זה ידע להדביר את המדבר ואת השממה ולהפכם לגני ירק ופרדסים. זהו העם שממנו עלו בדורות האחרונים הרצל ובן־גוריון — במדיניות, בספרות — חיים הזז וש"י עגנון בעל פרס נובל. ובהגות — מרטין בובר" (ר' במערכה, מס' 215).

מספר היהודים שלוש מאות נפש

בשיחות, שקיימתי עם ראשי הקהילה בפיליפינים, נאמר לי שמספר היהודים הוא כשלוש מאות נפש ורובם יוצאי ארצות המזרח. נשיא הקהילה הוא ה. סווירין מארצות הברית וסגן הנשיא הוא עזרא טוויג, יליד בומביי בהודו, שהוריו נולדו בבגדאד. למעשה משמש עזרא טוויג מנהיג רוחני של העדה, הוא גבאי ושליח ציבור בבית הכנסת, שוחט עופות ואיש החברה קדישא, שעוסק בטהרת הנפטר וקובר מתים בחלקה היהודית בבית הקברות הסיני. מאחר שאין בקהילה מוהל, נערך טקס ברית מילה ע"י רופא מקומי בפיקוחו של הפרנס טוויג.

מר טוויג סיפר לי, שאין בקהילה המרות דת ונשואי תערובת. הוא מצפה להקמת בית הכנסת החדש, שבו יתפללו בנוסח ספרד וכי תהיה הפרדה בישיבה בין גברים לנשים, ולא כפי שעתה יושבים בצוותא. הוא סבור, שבית הכנסת במקומו החדש, יחזיר לבית התפילה מתפללים רבים ובכך יתהדק גם הקשר היהודי יותר ויותר.

במאנילה קיים בי"ס של יום ראשון, שבו מקבלים הנערים חינוך יהודי, מורשת ישראל וה־שפה העברית. הקהילה גובה מחבריה מס שנתי

תבנית בית־הכנסת החדש שייבנה במאנילה

לפעולותיה וקיים ארגון נשים. למעשה היהודים מחולקים לשתי קבוצות אחת של התושבים הקבועים, שהם בעלי מפעלים ועסקים, ביניהם גם אנשי מקצועות חופשיים, הקבוצה השניה מורכבת מתושבים זמניים שהם בעיקר נציגי חברות שונות המתגוררים תקופות שונות ורובם מארצות הברית. וכן קיימת מעין מסגרת יהודית מקומית ומסגרת של ישראלים, הממלאים תפקידים שונים בפיליפינים ביניהם מומחים ויועצים טכניים. מבחינה כלכלית, מצב יהודי הפיליפינים מניח את הדעת, אומרים ראשי הקהילה, אם כי קיים תהליך של הגירה לארצות הברית וביחוד של הדור הצעיר.

נהר הגאנגאס בהודו

פגודת שווה־דגון ברנגון מהמאה השישית לספירה

בורמה

הישוב היהודי בבורמה, ראשיתו לאחר מלחמת אנגליה בורמה, שנערכה בשנים 1824—1826. הקהילה היהודית הקטנה התגבשה כגוף מאורגן לאחר שתי מלחמות נוספות, שנערכו בין אנגליה ובורמה ב־1852 וב־1886. אז נכבשה בורמה כולה ע"י בריטניה הגדולה וסופחה לקיסרותה כפרובינציה תחת שלטונו של הנציב העליון הבריטי, שישב בהודו.

ב־1937 הוקמה בבורמה מועצה מחוקקת ע"י הבריטים וניתן להם שלטון בית מוגבל ובית נבחרים. באותו זמן נסללה "דרך בורמה" הנודעת בשמה גם בישראל מזמן מלחמת העצמאות.

עוד בראשית המאה הט"ז הגיעו לבורמה סוחרים והרפתקנים פורטוגזים, לסחור עם ארץ זו. בעקבותם באו סוחרים הולנדים ואחר כך בריטים, שתוך הזמן שלטו בבורמה, כפי שצויין לעיל עד הכיבוש היפני ב־1942. במלחמת העולם השניה, השתלטו היפנים על דרום מזרח אסיה, והפיצו את הסיסמה "אסיה לאסיאנים" ופעלו לניפוץ הדמוי של "האדם הלבן שאין לנצחו". היפנים שלטו באלו מקומות באמצעות ממשלות חסות, או כפי שנקראו ממשלות "בובות". לאחר מפלת היפנים במלחמה, התעוררו בארצות הכבושות תנועות שחרור לאומיות, שדרשו בתוקף עצמאות מדינית לארצם, המאבקים היו מלווים בפעולות גרילה אלימות נגד השליטים הזרים. לאחר מלחמה קשה קיבלה בורמה עצמאות מלאה מבריטניה ב־1948. בראש ממשלתה עמד המנהיג הלאומי הבורמי או נו, שקשר יחסים ידידותיים עם ישראל ועם ראש ממשלתה דוד בן גוריון. ב־1953 נפתחה צירות של מדינת ישראל בראנגון בירת בורמה, וב־1955 הוקמה נציגות דיפלומטית של בורמה בישראל. ב־1955 ביקר ראש ממשלת בורמה או נו בירושלים, למרות לחצים פוליטיים רבים, שהופעלו עליו לבטל את ביקורו במדינת ישראל.

בבורמה אוכלוסיה המונה שלושים ושנים מליון תושבים, שהם מגזע מונגולואידי, שהגיע לבורמה מטיבט במאה התשיעית. שבעים אחוז הם בורמנים ודתם בודיסטית. יתר המיעוטים הם שבטים שונים, כן מצויים בבורמה גם מוסלמים, נוצרים ואנימיסטים — עובדי רוחות, המאמינים, שלצמח ולדומם יש רוח חיים.

מסעות שלמה רינמאן

לפי המקורות היה זה שלמה רינמאן, יליד גאליציה, שעבר בצעירותו להודו ונשא אשה מבנות יהודי קוצ'ין, והוא היהודי הראשון, שהגיע לבורמה ב־1852 עם הצבא הבריטי, בתפקיד של ספק מצרכים לחיילים. אחר כך התישב בבורמה ועסק במסחר. בכתב־יד שהשאיר ש. רינמאן, בשם "מסעות בהודו, בורמה וסין", מספר כיצד הגיע ממאדרס שבהודו לראנגון. הוא מתאר את בורמה ומצבה הגיאוגרפי, אוצרותיה הטבעיים, כלכלתה וכיבוש ראנגון ע"י הבריטים ב־1852. כן מוסר על ארבעים משפחות יהודיות, שישבו בבורמה והתפרנסו ממסחר (ספר מסעות שלמה, נדפס בווינה בתרמ"ד).

היהודים הראשונים, שהיגרו מהודו לבורמה באמצע המאה הי"ט היו מיוצאי בגדאד ומעדת בני ישראל מבומביי. יהודי קוצ'ין, ויהודים מארצות מזרח אחרות וסוחרים מרומניה ומגליציה, התישבו בראנגון הבירה, במאדאלי, העיר השניה בגודלה הנחשבת כליבה של בורמה, במיאמו בבורמה העילית ובערים אחרות. מיסדי הקהילה קיבלו מאת השלטונות הבריטיים שטח אדמה, שעליו הקימו את בית התפילה "מצמיח ישועה", שנחנך ב־1857. לאחר כחמשים שנה נפתח בית כנסת קטן גם בעיר מאנדאלי.

השד"ר ר' יוסף מרדכי מיוחס בבורמה

בשנת 1880 ביקר בראנגון, שד"ר ירושלים, ר' יוסף ב"ר מרדכי מיוחס, ומכלכותא שבהודו, שלח אגרת לכמה קהילות במזרח הרחוק וליהודי ראנגון, בבקשה לתרום למען יהודי ירושלים. ואלה דברי האגרת: "בקשה גדולה על עניי ירושלים, שלום ושפע רב מאת אדון השלום יחול על אחינו אנשי גאולתינו, שרי צבאות ישראל רחמנים בני רחמנים אשר... ברנגון.

אחרי פריסת השלום באהבה רבה, ותפילתו בעד כל אחינו שבגולה, מאל נורא עלילה תאריכו ימים ושנות עולמים, ברוב הונים ותפארת בנים .. ועינינו תחזינה ירושלים בנויה.

אליכם אישים אקרא, אנוכי איש צעיר, חוסו חוסו לרחם על עם רב ארבעת אלפים נפשות מישראל, העטופים ברעב ובחוסר כל, ובפרט בשני בצורת הללו, אשר צרות תכופות עדו על ירושלים

סא"ל י. כרמל מוסר ספר תנ"ך לאוי־נוי, ראש ממשלת בורמה בביקורו בירושלים

ועל רבנייה ועניה, כאשר קדמא לכם הידיעה מפי כותב העתים וקורות הזמן בארץ ובחוץ לארץ, ובפרט גודל השערים במעלה עקרבים. אין הפה יכול לספר... בטוחני בה' וברחמנותכם שכה תעשו וכה תוסיפו בתוספת מרובה לשלוח כל הנדבות ונדרים וקופות הקדשות ומחצית השקל דשייכי לעיה"ק ירושלים תובב"א, ביד מעלת ידידנו פקדנו ושרינו הגביר השר המפואר סניור יחזקאל צאלח גבאי הי"ו ונאמן בעל הגמול לשלם לכם שכרכם הטוב על כל פרוטה ופרוטה" (האגרת פורסמה בשבועון "פרח" בכלכותה, שבט תר"ם 1880).

על הפעילות הקהילתית של יהודי בורמה ידוע מעט מאוד בכתובים. ראוי לציין, שקריאתו של שד"ר ירושלים יוסף מרדכי מיוחס, נשאה פרי, בשנת 1881 חתמו פרנסי ונגידי קהילת ראנגון, הסכם בענין איסוף תרומות לעניי ירושלים, והח־תומים על התעודה היו בנימין מאיר יצחק שוכור, יצחק יוסף יצחק, יחזקאל חי יחזקאל כצ'ורי, יעקב אברהם הכהן, יחזקאל יצחק שלמה בנימין, אליהו יעקב, אליהו אברהם, אהרון משה לאנייאדו, יצחק מרדכי הכהן, ששון אליהו, שמעון הכהן, אהרון יעקב, שלמה יצחק בנימין, משה יחזקאל עזרה, דוד ח' יצחק, רחמים ברוך, ששון ח' משה ויוסף שמואל.

הסכם על גובה התרומה לעניי א"י

וזאת לתעודה כי: "הסכמנו בהסכמה גמורה על עניין השליחים אשר באים למחוז חפצינו הן לשליחת־כולל והן לשליחים עצמם... ראשית הו־איל והאנשים עניים והזמן לא כמו מקודם. שנית הואיל והסכום העולה על שלושים, שמקבלים מק־הילת ראנגון, מתבזבז על הוצאת הדרך, ובכלל זה סכנת דרכים וטרחה מרובה לכן, הסכמנו לתרום לשליח כולל 25 רופיות בלבד, ולשליח לעצמו סך

בית־הכנסת "מצמיח ישועה" ברנגון בורמה

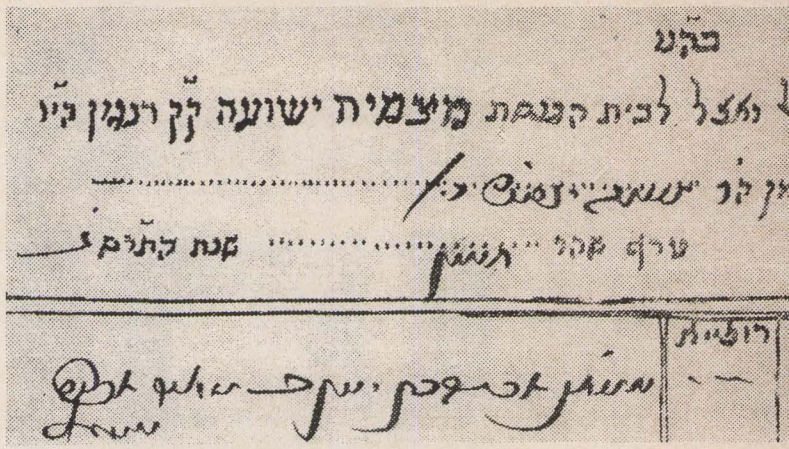
15 רופיות בלבד, והכל שריר וברור וקיים. פה מדינת ראנגון יע"א" (ר' א. בן יעקב, ירושלים מחקרי ארץ ישראל, ספר 2 ה, עמ' רנט).

יש להזכיר, שלפי מפקד מ־1880, נמנו בכל ירושלים כ־13 אלף יהודים. מדברי השד"ר יוצא, כי למעלה משליש היו עניים ונצרכים. ואילו בשנת 1894 זמן ביקורו של השד"ר רפאל אוחנה (ר' להלן) היה מספר יהודי ירושלים עשרים ושמונה אלף נפש.

בשנת 1894 ביקר בראנגון ר' פרג' חיים ב"ר שלמה יחזקאל יהודה, שד"ר ירושלים, שסייר במ־דינות שונות במזרח הרחוק, ואסף נדבות לעניים ונצרכים של ארץ הקודש (שם, עמ' רפג).

השד"ר ר' רפאל אוחנה בראנגון

הנוסע ר' רפאל אוחנה, שד"ר א"י בארצות המזרח, צפון אפריקה, בוכרה, הודו והמזרח הרחוק, ביקר בבורמה ב־1894. את רשמיו מראנגון פרסם

קבלה מבית־הכנסת "מצמיח ישועה" משנת 1903

בשבועון "מגיד מישרים", שיצא לאור בכלכותה. הוא מציין, שקיבלו אותו בסבר פנים יפות וגם הוזמן להתאכסן בבית הגביר המרומם, בנימין מאיר יצחק שכר הי"ו. "וברוך ה' כל ראשי העדה, המה ראו אותי בעיין טובה ורוח נדיבה, עיר קטנה ואנשים בה מעט אוהבים זה לזה, אוהבי התורה ולומדיה... ובית הכנסת שלהם יפה ומהודרת עטרת תפארת (הכוונה לבית כנסת "מצמיח ישועה"). השליח ציבור שהביאו מבבל רבתה הוא רב ועצום מרבני הישיבה, שלם בכל מידי דמיטב, חזן, מוהל ושוחט ובודק וסופר ויכול לדון את העם משפט צדק".

הרב רפאל אוחנה מספר, שיהודי ראנגון הם אנשים חכמים ונבונים, זריזים בעסקים שהקימו בנין נאה ומפואר: "תחתיים שניים ושלושיים", שבו לומדים "בחורי חמד" תורה ותפילה ו"לשון אנגליז", וכן "כתב לשון הקודש ושפת עברית". הנוסע מציין לשבח את יהודי המקום ואומר: "ששתי ושמחתי ותעלוזנה כליותי בברית מילה לבן שתי שנים, ומל אותו מעלת החכם הנבון, הגביר היקר אשר ביתו פתוח לרווחה ולבו פתוח כפתחו של אולם פתו מצויה לעוברים ושבים כמה"ר סי' יחזקאל יצחק שלמה הי"ו. שם כל בני העיר יחד, עשיר ואביון, נעלו דלתות חנויותיהם ובאו לשמוע ברית מילה. ותיכף ישבו לסעודת אלייא הגביא ז"ל, וישמחו עם אבי הבן באהבה ואחוה שלום ורעות אעתירה לאל יצילם מן עין הרע בכל חולי ומצור". (שם, גליון 18, אדר א' תרנ"ד, ור' א. בן יעקב, ספר ירושלים, מחקרי א"י, ספר ב—ה, עמ' רפא).

אברהם יערי, מחבר הספר "שלוחי א"י" מציין את עוז רוחם של שדרי א"י, שהגיעו למקומות נדחים, כשנוסעים נוצרים אירופיים לא העיזו אפילו לחלום עליהם "הם הצליחו בזאת הודות לעזרת יהודים, שמצאו בכל מקום. הם לא באו כמסתכלים זרים, אלא שהו זמן מסויים בכל מקום והספיקו להכיר את החיים בלא לעורר חשד". כך היה גם ר' רפאל אוחנה, אחד השליחים החשובים שהצליח במסעיו בזכות ארץ ישראל.

שארית הפליטה בבורמה

לפי נתונים שונים היה מספר יהודי בורמה לפני מלחמת העולם השניה כשלושת אלפים נפש, כשאלפיים התגוררו בראנגון. לפני פלישת היפנים לבורמה, ברחו כאלפיים מיהודי בורמה לכלכותה שבהודו ושבו אליה לאחר המלחמה, וחידשו את הקהילה מסביב למרכז הרוחני בית הכנסת "מצמיח ישועה", שהוחזר להם ע"י השלטונות.

בשנת 1946 היה מספר היהודים בבורמה פחות מאלף נפש. בשנת 1964 נמנו בבורמה חמש מאות יהודים וזה לפי הנתונים באומדן האוכלוסיה היהודית באסיה, שהתפרסם במחקרו של לאון שפירא (ר' בתפוצות הגולה, 37—38, 1966), ברם, לפי דברי יוסף כרמל, שביקר בבורמה ב־1956, היה מספר היהודים רק מאתים נפש ומספר נוסף של יהודים לא מקומיים ואלה דבריו: "הקהילה היהודית

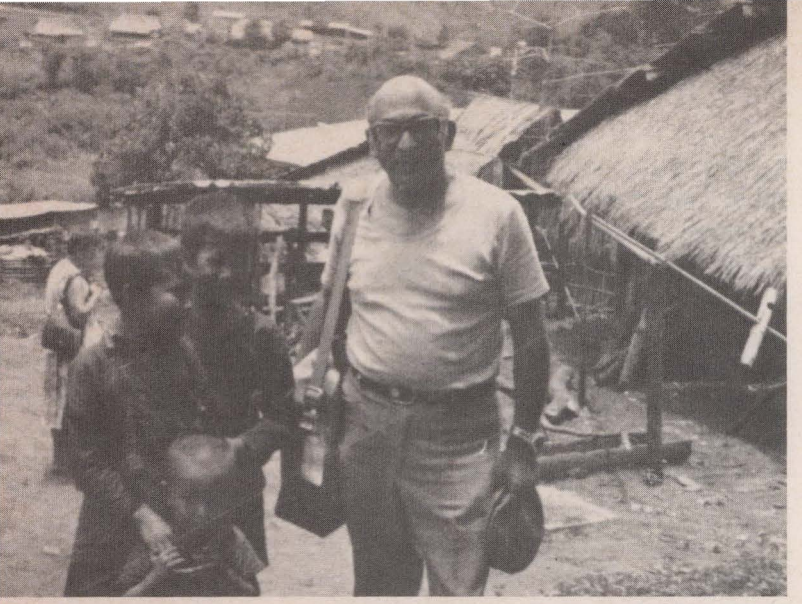
בראנגון מונה כמאתים נפש, מרביתם יוצאי עיראק והודו, אף משפחות יהודיות מאמריקה אף הן נמצאות בראנגון, אך אין הן משתייכות לקהילה, הואיל והן נמנות עם חבר המומחים האמריקאים והאחרים המצויים בעיר. מר מאיר, יהודי מבגדאד שחי שנים רבות בהודו, משמש יו"ר הקהילה ובא במקומו של מר דיויס, שגם הוא יוצא בגדאד. מר מאיר ומר דיויס, שהם הרוח החיה של הקהילה, שאינה מאורגנת ומלוכדת" (ר' מסע אל אחים נדחים, עמ' 31).

האשה שנתנה את נשמתה ולבה לישראל

עוד מוסר י. כרמל על חוויה מעניינת בביקורו אצל אשה זקנה, שהיתה תורמת קבועה למגבית היהודית וזה המעשה: "נכנסתי לחדר ריק מרהיטים, על מיטה רעועה — הריהוט היחיד בחדר — שכבה זקנה. נגשתי אליה והיא ביקשה שאקח ממנה תרומה למען ישראל. על אף קשייה השיגה ידה להכפיל תרומתה על זו של אשתקד. היא הביעה את רצונה העז לראות את ישראל ולהיקבר בה. כשעמדתי לצאת, קראה אותי שוב ואמרה: "כל ימי עשיתי כל אשר היה בידי כדי לעזור לישראל ועתה, יודעת אני, כי ימי ספורים. אנא קח את הנותר לי מחסכונותי, ישראל זקוקה להם". ומציין י. כרמל: "היתה זו תרומה יקרה, שכללה לא רק מטבעות בלבד, אלא אף נשמתה ולבה של אשה יקרה" (שם, עמ' 32).

שבטי הקראנים בבורמה, צאצאי עשרת השבטים

מסורות שונות אומרות, שבמזרח הרחוק מצויים עקבות עשרת השבטים האבודים. ב־1959 שמע י. בן־צבי, נשיאה של מדינת ישראל מפרופ' לוס, מומחה לתולדות בורמה בראנגון, על ישוב יהודי, שהיה קיים בעיר פאגאן — "בירת אלף

המחבר בעקבות צאצאי "עשרת השבטים"

המקדשים", שהיתה ונהרסה ע"י צבאות המונגולים. בכתובת אחת שנתגלתה ב־1238 מדובר על שטח אדמה, שניתן לאנשים שהיו צמים בשבת (?) וכן מוזכר שם גם "מנזר של שבת". עוד מתברר מספרו של החוקר ה. אי. מרשל, על אנתרופולוגיה ואתנוגרפיה של הקראנים, כמה מסורות מקראיות על בריאת העולם, המבול, מגדל בבל ועוד, שרווחות בקרב שבטי קראן, המתגוררים בדרום מזרח בורמה סמוך לתאילנד. יש סוברים, כי שבטי הקראנים הם צאצאי עשרת השבטים האבודים, שהוגלו משומרון ע"י צבאות אשור, ובמשך הזמנים הגיעו לבורמה. לדברי פרופ' לוס, מצוי אצל הקאראנים מלה "יוה", שמשמעה זרם וגם "אל" יתכן, והשם מזכיר את שם ה', שהיה שגור בפי אבות הקראנים.

הספר האבוד וחורבן המקדש

למעשה אין לקראנים היסטוריה כתובה, אבל בידיהם אגדות וסיפורים על עברם. חוקרים אחדים סברו, כי את המסורות המקראיות שמעו מפי נוצ־

רים, שהגיעו למזרח אסיה בימי קדם. אך סברה זו לא נתקבלה, משום, שהקראנים לא ידעו על ישו ושליחיו. הדעה היא, כי את המסורות על בריאת העולם שאבו ממקור ישראלי. שבטי הקראנים מספרים שאבותיהם היו מקריבים בימי קדם צאן ובקר וכן על "ספר אבוד" או ספר תורה, שהיה להם. הם מאמינים שביום מן הימים יתגלה הספר האבוד ע"י גואל, אולי הכוונה למשיח במסורת היהודית. במרוצת הדורות שכחו בני השבטים את מוצאם היהודי, ונשארו עם הזכרונות בלבד (ר' י. בן־צבי, נדחי ישראל, מהדורת תשכ"ו, עמ' 270). הרב א. זוננשין, מוסר בספרו, "אור חדש בציון", ידיעה מפי יהודה ירושלמי, ששמע ממקור מוסמך על שבטים בבורמה, שמנהגם לבכות ולהתאבל יום בשנה, על מקדש, שהיה להם במרחקים ונחרב

שבטים קדומים בטכס פולחני במזרח הרחוק

במלחמה (שם, עמ' 83). לדעתו, מדובר באנשים שהתאבלו על חורבן בית המקדש בירושלים.

ביקור בכפרים טיבטיים־בורמים וקראנים

שבטי הקראנים בבורמה, הם מיעוט אתני המהווים עשרה אחוזים מכלל האוכלוסיה הכללית, ונמנים בין שבע מדינות של הלאומים השונים בבורמה. ב־1949 התקוממו שבטי הקראנים במגמה להינתק מבורמה. לאחר מאבק השיגו הסכם שהעניק להם אוטונומיה. שבטי הקראנים מצויים גם בתאילנד. בביקורי בכפרים טיבטים־בורמנים וקראנים על גבול בורמה בצפון תאילנד, לא עלה בידי לגלות את עקבות שבטי ישראל האבודים והנדחים, המתיחסים לפי המסורות, לצאצאי עשרת השבטים.

אלה גם לא שמעו על מסורות, המיחסות את שבטי הקראנים, לעשרת השבטים, שהוגלו מארץ ישראל, והם נמנים על צאצאיהם.

אין להסיק מכך מסקנות, שאין כל אחיזה במציאות לאגדות ומסורות־עם אחות, שבטי ישראל הנדחים בלב ליבה של בורמה ובמקומות אחרים. כמובן, שיש צורך לבדוק ביסודיות את הידיעות. ויתכן שמסורות אלו הן עובדות היסטוריות שתתגלינה במשך הזמן.

הונג קונג

הונג־קונג ב־1846

הונג־קונג, הנמצאת בדרומה של סין, נכבשה על ידי הבריטים ב־1841 וב־1843 הוכרזה כעל מושבת כתר בממלכה הבריטית.

הרקע לסכסוך, שהביא לכיבוש האי היה יחסם המשפיל של הסינים כלפי הסוחרים הבריטים שהתבטא בהחרמת רכושם וביחוד האופיום שסחרו בו הבריטים. ובשל כך פרצה מלחמה, שלאחר מכן כונתה "מלחמת האופיום", ותוצאותיה היו הסכם, שלפיו קיבלה בריטניה הגדולה מסין לצמיתות את האי הונג־קונג.

ב־1861 צרפו הבריטים להונג־קונג על פי הסכם את חצי האי קאולון ואיים נוספים אחרים במרחב הימי של הונג־קונג. ב־1898 החכירו הסינים לבריטניה שטחים נוספים, שהיו בעיקר אדמה חקלאית ועוד מספר איים. ההסכם לגבי "השטחים החדשים" או "הטריטוריות החדשות", שנחתם בין שתי המדינות, נקבע לתקופה של תשעים ותשע שנים, כך שתוקף חוזה החכירה של האדמות יפקע ב־1997.

בינתיים נהנית סין העממית מהסכם החכירה, המכניס לה מטבע חוץ בסכומים נכבדים והונג־קונג משמשת שער ליצוא מוצרים סיניים ויבוא מוצרים מן המערב לסין. היא גם מקבלת כספים מן התושבים הסיניים בהונג־קונג ובני סין מעבירים מטבע חוץ למשפחותיהם בסין. הסינים בהונג־קונג מהווים את רובה של האוכלוסיה המונה כחמשה מליון תושבים.

לאחר הכיבוש הבריטי, נמצאו באי פחות ממאה אלפים נפש ועיסוקם העיקרי של התושבים היה דייג. האנגלים הקימו את העיר ויקטוריה, היא עיר הבירה כיום, חיזקו וביצרו את נמלה, ובתוך תקופה קצרה התפתחה המושבה בקצב מסחרר וזכתה לכינוי של "פנינת המזרח" גם בשל נופה ויופיה.

המושבה הבריטית הונג־קונג, שהיא כאמור חלק מיבשת סין, נמצאת בשיפולי בטנו של הענק הסיני. היא נחשבת כיום למרכז המסחרי התעשיתי הגדול ביותר במזרח אסיה, בשל חוקי מסוי נוחים ועבודת

סינים זולה ומסחר משגשג במוצרים ללא מכס. מאחר שהיא שוכנת בשערי סין העממית, מהווה הונג־קונג למעשה מקור מידע וכעין דלת פתוחה למחצה למתהווה בתוך סין. מצד שני היא משמשת דלת פתוחה של העולם הסיני לכל המתרחש בעולם המערבי.

הגבירים והנדיבים לבית ששון

לאחר כיבוש האי ע"י הבריטים, היגרו למושבת הכתר יהודים בודדים, שבאו מהמזרח הקרוב ועבדו בחברות יהודיות מסחריות. בשנת 1882 נמנו בהונג־קונג ששים יהודים, בתוכם משפחת דוד ששון המפורסמת מבגדאד והדו, וסולימאן ששון (1841—1894), איש עסקים בולט, שניהל את עסקי המשפחה בשנחאי ובהונג־קונג. אשתו, פלורה, הי־תה בקיאה במכמני היהדות ושמרה בקפדנות על מצוות ומעשים טובים, ובכל מסעותיה נלוה אליה שוחט ומניין גברים לתפילה. לאחר מות בעלה סולימאן התגוררה בלונדון ולימדה תלמוד ב"ג'י־איש קולג'". לבני משפחת ששון, היה חלק רב בפיתוח הונג־קונג וסיוע לקידומה של הונג־קונג בכל ענפי המסחר, הספנות וכד'.

האחים אליהו ואליעזר לבית כדורי

בהונג־קונג פעלה גם משפחת כדורי־כצ'ורי, שמקורה בבגדאד ועסקיה התפשטו במזרח הרחוק וביחוד בהונג־קונג. האחים אליס — אליהו כדורי (1856—1922) ואלי־אליעזר כדורי (1867—1944) פיתחו עסקי מסחר מסועפים וצברו עושר רב. הא־חים כדורי נודעו כנדבנים, שתרמו מהונם לא רק לקהילה בהונג־קונג, אלא גם למוסדות וארגונים יהודים ולא יהודים בארצות שונות במזרח הקרוב. על פעלם הפילנתרופי זכו האחים כדורי בתוארי כבוד "סר" מטעם ממשלת בריטניה הגדולה, ואלי־עזר כדורי קיבל גם תואר "קורדון הכבוד" של הלגיון הצרפתי.

האח הגדול סר אליס, היה זה שהוריש סכום נכבד מעזבונו להקמת בית ספר חקלאי בארץ יש־ראל, אולם מסיבות פוליטיות הקימה ממשלת המנ־דאט ב־1933 שני בתי ספר חקלאיים, אחד — לע־רבים בטול־כרם, ואחד ליהודים בקרבת כפר תבור ע"ש כדורי.

ב־1934 ביקר בארץ־ישראל סר אליעזר־אליאס כדורי, ותרם סכומים נוספים לשני בתי הספר הי־הודי והערבי, שנקראו ע"ש אחיו. כן תרמה משפחת כדורי להקמת האוניברסיטה העברית על הר הצו־פים בירושלים. משפחת כדורי סייעה למאות פלי־טים יהודים וכלכלה אותם. במלחמת העולם השניה, נעצר סר אליעזר־אליאס כדורי על ידי היפנים וכל רכושו הוחרם.

משפחת כדורי נתפרסמה בעולם היהודי והלא יהודי בשל מעשי צדקה וחסד והקמת מוסדות חינוך, סעד, חברה ובריאות. בבגדאד הוקם בית ספר גדול לבנות עבור חברת כל ישראל חברים, ע"ש "לורה כדורי", שבו למדו למעלה מאלף בנות. בית חולים לחולי עיניים ע"ש האם "רימה כדורי", מתפרה לארבע מאות תלמידות וכד'. כמו כן הקימו בתי ספר לבנים ובתי ספר לבנות בדמשק, טהרן, חמדאן, אספהאן, כרמנשה, בומביי ועוד.

באיסטנבול הקימו בית חולים גדול בשם "או־רח חיים — לורה כדורי" ב־1898 הקימו באנגליה בית מחסה ליתומים, וב־1935 בנו בית כנסת בעיר פורטו שבפורטוגל עבור האנוסים שחזרו ליהדות.

יוסף עבדאלה חוקר שירת ימי הביניים

בקהילת הונג־קונג, נודעה אישיות בולטת הח־כם יוסף שאול עבדאלה, יליד בגדאד (1849—1906), שהיה סוחר ותלמיד חכם. בצעירותו עבר להודו

הנדיב כדורי (במרכז), מימין יגאל אלון ומשמאל יצחק רבין

ולאחר זמן מה התישב בהונג־קונג. יוסף עבדאלה היה בקי במכמני הספרות העברית והערבית ובשירת ימי הביניים. ידע לשונות וגם את הקוראן על בוריו. כתב מאמרים בעתוני תקופתו ביניהם: "הל־בנון", "המבשר", "החבצלת" ועוד. חיבר גם פירו־שים לשירת ימי הביניים וכתביו יצאו לאור בדפוס לאחר מותו, ע"י החוקר פרופ' שמואל קרויס מוינה.

הכתבים הם: "ספר גבעת שאול, כולל ביאור מספיק לשירי ר' יהודה הלוי, הכינו, הוציאו והגיהו ש. קרויס, וינה תרפ"ב". "משבשת התרשיש, כולל פירוש מספיק לספר התרשיש של ר' משה אבן עזרא, כנ"ל וינה תרפ"ו.

שאול יוסף, ההדיר גם כמה דיואנים של משו־ררים קדמונים כמו "גן המשלים והחידות" להרב טודרוס הלוי אבולעפיה, תחילה יצא בפקסימיליה מכתב־יד ע"י בניו ואחר כך במהדורה מיוחדת ע"י ר' דוד ילין. יוסף שאול עבדאלה, נפטר בהונג־קונג בשנת 1906 (ר' מ. ד. גאון, יהודי המזרח בא"י, עמ' 492).

בין עשירי הונג־קונג היתה משפחת הנדיב רפאל בליליוס, שהיה בעלה של הנדבנית סימה בליליוס, שנפטרה בהונג־קונג ב־1926. הגב' סימה בליליוס הורישה לאחר פטירתה סכום גדול לבית הכנסת הגדול בירושלים ע"ש רבן יוחנן בן זכאי של ועד העדה הספרדית בעיר העתיקה בירושלים וצוותה, שמפירות ההקדש ייהנו עניי ירושלים.

בעלה רפאל, עלה פעמיים לא"י ותמך במוס־דות וכן קנה חצר בשכונת מחנה יהודה והקדישו לבית החולים משגב לדך, בשנת 1894 (שם, עמ' 161).

היהודים רובם מבגדאד ומהודו

הנוסע ד"ר חיים שושקס, שמע מפי יצחק ג'מאל בהונג־קונג, פרטים על מצבם של מאתיים היהודים שהתגוררו באי בשנות החמישים, ש"רובם באו מבגדאד ומערי הודו. השאר היגרו בזמן האחרון מרוסיה ומאנגליה, כולם עשו עושר. הם מנהלים את עסקיהן של חברות יבוא גדולות, הם בעלי וילות

מפוארות ומכוניות חדישות, מעסיקים מספר רב של משרתים. ככל שהם הולכים ומתעשרים, כן מתרחקים הם מהיהדות ושוקעים יותר ויותר בתענוגות ושאיפות אנוכיות. עוד בדור הקודם היו נערכות תפילות בבית הכנסת מדי יום ביומו, עתה מתקבץ המנין רק בשבת, ואפילו ביום כיפור נוכחים בתפילה לא יותר ממחצית יהודי הונג־קונג, אולם הם מגדבים כסף במידה המספיקה לקיים את הרב [הרב רחמים אליהו] ואת בית הכנסת" (ד"ר ח. שושקס, בדרכי תבל, עמ' 69).

מספר יהודי הונג־קונג

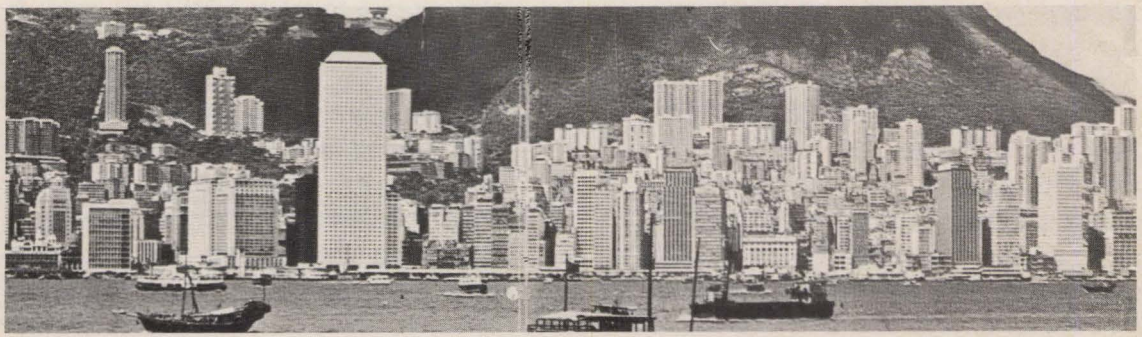
בין שנות החמישים לשנות השבעים לא השתנה מספר היהודים ולא עלה על 250 נפש, על פי הסקרים של ליאון שפירא וד"ר נחמיה רובינזון מן הקונגרס היהודי העולמי. יוסף כרמל, שביקר בהונג־קונג ב־1956 כתב: "הקהילה היהודית כאן מונה 200 נפשות. יש להם בית כנסת נאה ובשבתות מתכנס בו מנין. רוב היהודים היגרו לכאן משנחאי...

סרנו למועדון היהודי, השוכן בבנין נאה בן שתי קומות והמרוהט ריהוט מודרני. פגשתי שם את מר הללי ואת מרת ריימונד, שבעלה המנוח היה מפעילי הקהילה לטובת ישראל, ובנה משרת בחיל האויר הישראלי. יהודים אלה הם כולם בעלי אמצעים ומתגוררים בחווילות פאר. במועדון — חדר תרבות וחדרים למשחקי קלפים, האחד לגברים ומשנהו לנשים... למעלה מחמישים איש באו להרצאה שנערכה במסגרת ארוחת־ערב. השולחנות סודרו בצורת "ח". הזרוע הימנית סומנה "כשר" והשמאלית "לא כשר", ראש השולחן היה כשר גם הוא. לימיני ישב הורס כדורי ולשמאלו מר ריקסון, יהודי אנגלי המשמש יו"ר התנועה הציונית במקום ויו"ר המועדון".

מפעלי שיקום לפליטים סיניים

בהונג־קונג, פעילים מאוד בחיי הציבור היהודי ובכלכלת המדינה האחים לורנס והורס כדורי, הגמנים בין בעלי העסקים הגדולים באסיה. למעשה, ממשיכים האחים כדורי במפעלי הצדקה של הוריהם הנדיבים, והם גם סייעו לפליטים יהודים, שהצליחו לברוח מאירופה ערב מלחמת העולם השניה. בשנים 1938—1939, עברו את הונג־קונג יהודים רבים לסין, אך לאחר סיום המלחמה וביסוס המשטר הקומוניסטי חזרו להונג־קונג, ששמשה מרכז הכוונה לפליטים שברחו מסין, והתישבו בחלק הסיני

מבט לעבר הונג־קונג החדשה

של הונג־קונג ומהם היגרו לארצות אירופה ואסיה.

בני משפחת כדורי סייעו גם למאות אלפי פליטים סינים, שנמלטו מן המשטר הקומוניסטי בסין ויישבו אותם בהונג־קונג. כן סייעו להם בהל־וואות בתנאים נוחים מ״קרן כדורי לאשראי חקל־אי״, והקימו חנות מיוחדות של בעלי חיים למחייתם ושיקומם. בשל הפעילות ההומניטרית של משפחת כדורי, הוענק ללורנס כדורי תואר כבוד בריטי.

הקהילה היהודית מונה אלף ומאתיים נפש

סר לורנס כדורי, משמש נשיא הקהילה והיו״ר הוא דוד סיטרין, יליד שנחאי ממוצא רוסי. לדברי יו״ר הקהילה ופרנסים אחרים, נמצאים בהונג־קונג, אלף ומאתיים יהודים, אך רק מאתיים משפחות רשומות כחברות במרכז קהילתי, ואילו מאה וחמישים משפחות לא רשומות מסיבות שונות. מחצית מבני הקהילה הם מארצות המזרח ומחציתם השניה מיוצאי אשכנז.

לפי נתונים רשמיים שקבלתי, רוב התושבים היהודים בהונג־קונג הם בעלי נתינות בריטית והונג־קונגית. מתגוררים בה כארעיים וקבועים גם יהודים מארצות הברית וממשפחות ישראליות. נר־אה כי מחצית היהודים הם תושבים ותיקים ויתרם הגיעו להונג־קונג בשני העשורים האחרונים. מקו־רות ההגירה היהודית להונג־קונג היו יהודים מבג־דאד. הודו, חרבין, שנחאי וארצות המזרח התיכון.

בית הכנסת ״אהל לאה״

משפחת ששון בנתה את בית הכנסת הראשון בהונג־קונג, בראשית המאה העשרים, שנקרא ״אהל לאה״. בית התפילה משמש עד היום לא רק כמרכז דתי פולחני, אלא גם מרכז רוחני וחברתי. בזמן הכיבוש היפני, במלחמת העולם השניה, נפסקו כל הפעולות הקהילתיות ובית הכנסת, שנתפס ע״י

בית־הכנסת ״אהל לאה״ בהונג־קונג

היפנים, שימש מחסן צבאי, אך היפנים שמרו על ספרי התורה שלא יפגעו עקב מעשי האיבה.

לועד הקהילה בהונג־קונג שנים עשר עסקנים ופרנסים ורכוש שנצבר במשך שנים הכולל נכסי דלא ניידי, הנמצא בפיקוח של ארבעה נאמנים והם הנשיא לורנס כדורי, הורס כדורי, ויקטור זרינסקי ומייקל גרין.

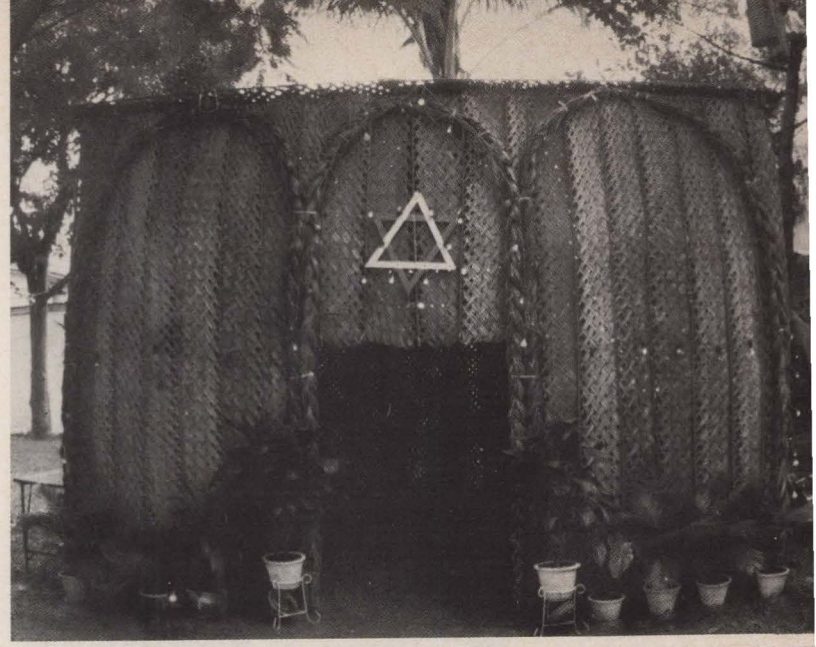
קיים מועדון קהילתי המרכז בתוכו פעילות תרבותית בעיקר בחגים ובאירועי שמחה ומשמש מקום מפגש חברתי ליהודי ולעוברי אורח. בית הספר היהודי, שפועל בכל יום ראשון מקבלים בו

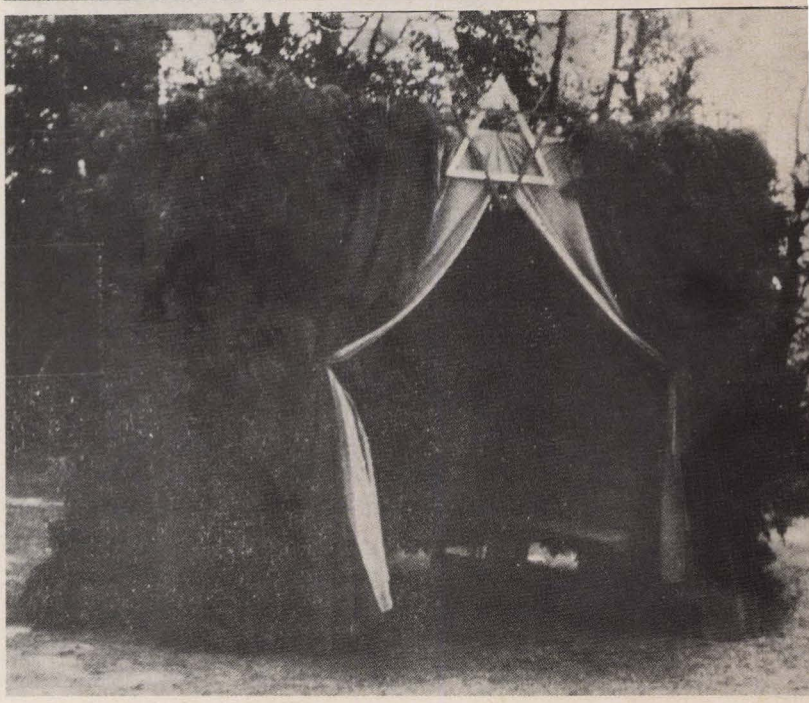
חינוך יהודי שבעים וחמישה נערים, שלומדים עב־
רית, תנ"ך, היסטוריה ומורשת יהודית. בקהילה אין
שוחט, ובשר כשר קפוא מיובא מארצות הברית.
טקס ברית מילה נערך ע"י רופא יהודי או ע"י
מוהל, שמוזמן במיוחד מן החוץ ובית העלמין נמצא
בחלקה נפרדת בבית הקברות הכללי.

בקהילה ארגון נשים, שהוא גוף עצמאי המאר־
גן פעילות חברתית וסעד, מתפרסם ידיעון בשם
"ג'ואיש כרוניקל", בעריכת הגב' חנה ציון, ג'ודית
דיסטל וסטפני לייטר.

שמירת הייחוד היהודי

הגב' בטי קריסטל, מעסקניות ארגון ויצ"ו
בהונג־קונג, מספרת על "מאה נשים מאורגנות
בועד הנשים היהודי הקשורים לויצ"ו. הן פעילות
בין היתר באיסוף כספים ונהנות מן העובדה, שה־
קימו מעון לילדים בישראל, ובעיקר שהן עושות
לשמירת הייחוד היהודי. אך מצער, כי בקרב הדור
הצעיר יש תופעות של נשואי תערובת עם בנות
ממשפחות קוריאניות, סיניות ואחרות. אך יש לציין
כי מרביתן מתגיירות אחר־כך ומצטרפות לקהילה
המקומית. כדי למנוע התבוללות ונשואי תערובת
טורחות האמהות היהודיות לשלוח את הבנים והב־
נות להשתלם בארצות אחרות ובדרך זו למנוע נשו־
אין בלתי רצויים עם לא יהודים".

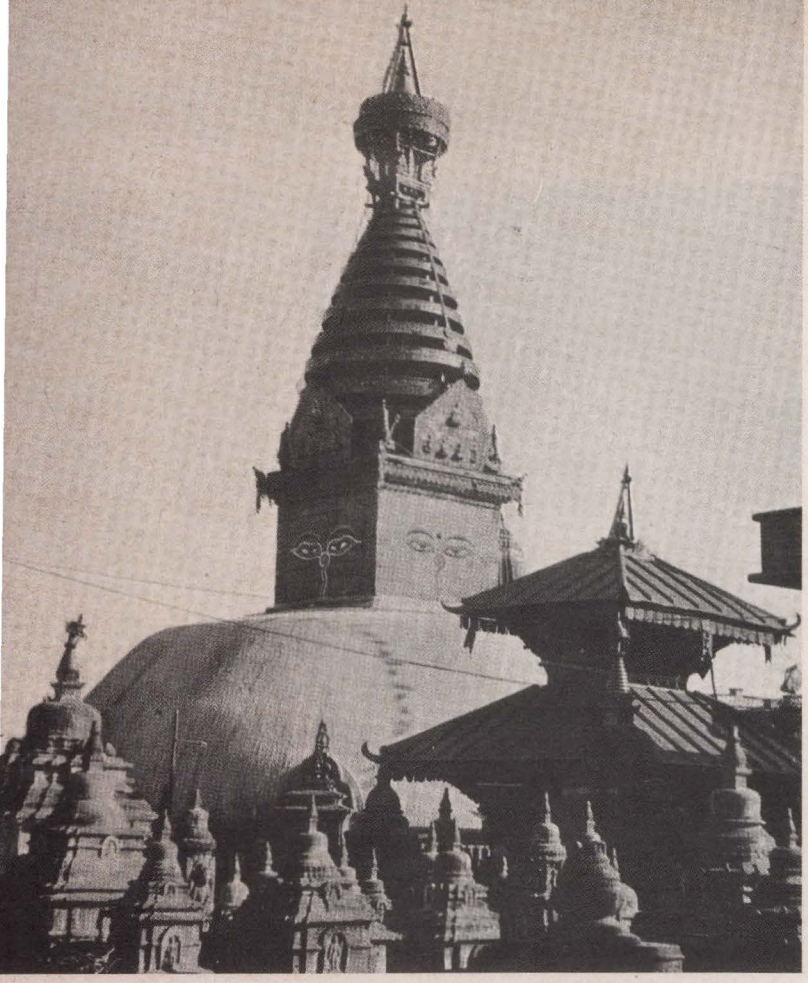

למעלה: סוכה בסינגפור
למטה: סוכה בטוקיו

נפאל

ממלכת נפאל שוכנת על המדרונות הדרומיים של הרי ההימליה ובתחומה נמצא הר אוורסט, שגובהו מעל שמונה ק"מ (8,848 מ'). היא מוקפת מכל עבריה ואין מוצא לים. ארץ זו שימשה מעבר מהודו לסין ולטיבט. טיבט, שכנתה של נפאל, היא חלק אינטגרלי של הרפובליקה הסינית־מונגולית. היא ארץ ערבות ונודים ועל התרבות המקורית שלה נוספו ההשפעות של הודו וסין. נפאל קדושה להינדואיזם בשל שלושת הנהרות היוצאים מטיבט וזורמים דרומה, עד שנשפכים לנהר הגאנגס הקדוש בהודו, וגם משום שנולד בה בודהא מיסד הבודהיזם.

בהרי ההימליה הנישאים יושבים בני שבטי השרפה האמיצים, שהם מעפילי הרים נודים ורועי מקנה. יש לציין כי היאק משמש כבהמת משא וגופו משמש מזון עיקרי לתושבים, בדומה לזו של הגמל אצל הבדווים.

מקדש סוואי בונט בקטמנדו

שבטי גורקה שליטי נפאל

הנפאלים הם שארי בשרם של עמי מונגוליה, הודו וסין, ומספרם כארבעים מיליון תושבים. ורוב רובה של האוכלוסיה מאמינה בדת ההינדואית, שהיא דת המדינה. מיעוט קטן הוא בודיסטי ושני אחוזים הם מוסלמים. כלכלת המדינה מבוססת על חקלאות ומוצרי יער והחשוב שבהם הוא האורז, מזון הצריכה העיקרי. ידוע על קיומם של מחצבים שונים, אך הללו אינם מנוצלים כראוי. היצוא העי־

אלילה חיה בארמון קומרי

קרי של המדינה הם סחורות יוטה גלמית. בנפאל מועצה מחוקקת בת בית אחד הנקרא פאנג׳צ׳הי לפי חוקה ממלכתית מ־1962.

במאה הי״ח פלשו שבטי הגורקה מהודו וכבשו אותה. מכאן הכינוי ״גורקה״ לבני העם הנפאלי. בירת הממלכה נקראה בשם קנטיפורה ומאז שקמה הממלכה המאוחדת ב־1769 הוסב שמה לקטמנדו, הידועה גם בשם ״עיר גגות הזהב״. לא היתה מעו־לם תחת שלטון קולוניאלי כיתר שכנותיה, ששלטו בהן ההולנדים הבריטים ואחרים. במשך הזמן היה השלטון בידי ״עוצרים״ ממשפחת ראנה, בשנת 1951 היתה מהפיכה שביטלה את שלטון משפחת ראנה.

מפלצות וחיות הקודש

בממלכה הנפאלית מצויים מקדשים, ארמונות ומנזרים רבים, מהם מרשימים ביותר ונשאים אל על. הנזירים בה עוטים גלימות צבעוניות ורבים מקריבי קרבן מנחה לפסלים ואלילים, וזה לא רק במקדשים אלא גם ברחובות קריה, בהם ניצבות דמויות של מפלצות וחיות קודש. גם לטקסי התפי־לה צורה מיוחדת, בביקור באחד המקדשים המפור־סמים בשם ״סוואי בונט״ דלקו מאות קערות שמן והחום היה כמו בכבשן. הנזירים עובדי עבודות הקודש העלו לבונה וקטורות, גופם היה גלוי ורק חלקים אחדים היו עטופים בסדין צהוב. ראשם ופניהם היו מגולחים למשעי. הם קראו ושרו בצוותא תפילות ועשו תנועות לגירוש שדים ורוחות. הטקס הפולחני היה מלווה בהכאה על תופי עור גדולים, נשיפה בחצוצרות, שאורכן שלושה מטרים, צלצול בפעמונים וניגון בכלי פולחן שונים, שנעשה בהת־להבות רבה.

גלגלי תפילות, דגלים וחלוקי נחל

סוגי תפילה אחרים הם על־ידי סיבוב ״גלגל התפילות״ או ״טחנת תפילות״, ״גלגלי רוח״ ו״גל־גלי מים״, שעליהם כתובות תפילות והן מופעלות על־ידי סיבובים ביד, כרעשני פורים, וכך מביעים דברי משאלה ובקשה, שהיא תפילה בפני עצמה. מלבד זה מצוי פולחן תפילה באמצעות דגלים המתנופפים באויר. הדגלים עשויים בד רגיל או משי ובצבעים שונים, גם עליהם כתובים טקסטים קצרים של בקשות. כל זמן שהדגלים מתנועעים ברוח, זו תפילה חרישית, לדעתם לכל תורן ודגל יש יעוד וייחוד על פי צבעו.

צורה נוספת היא לבקש משאלות לב באמצעות אבנים בצורת חלוקי נחל, שגם עליהן נכתבו תפילות ובקשות שונות.

סוף אדם לשריפה ואפרו מפוזר בנהר

סופו של האדם בנפאל ובמקומות שונים במזרח הרחוק לפי ההינדואיזם והבודהיזם הוא שריפה, הטקס נערך על שפת הנהר בדרך כלל, ומזעזע להסתכל על המת ועל קרוביו, שעורכים את עצי המערכה, ומניחים את הגוויה העטופה בבד יוטא על המדורה. לאט לאט לוחכות לשונות האש את בשר המת, כאשר יקיריו עומדים מסביבו בשלווה אולימפית ממש ללא כל התרגשות ובכיה. לאחר השריפה אוספים את האפר ומפזרים אותו במימי הנהר. זאת ועוד, זקנים שיש להם תחושה שיום מותם קרב עוזבים את ביתם וצועדים ברגל או על גבי בהמה עוברים מרחקים ארוכים אל אחד הנהרות ומצפים שם ליום מותם, כדי שישרפו את גוויתם ויפזרו את אפרה על מימי הנהר.

אלילה חיה בארמון קומרי

בקטמנדו מצויה אלה חיה, שהיא קדושה ונערצת ע"י העם הנפאלי. האלילה היא נערה צעירה, שנבחרה ממשפחה מיוחסת לכהן כאלה למספר שנים בלבד. היא מתגוררת בין כותלי ארמון קטן הנקרא קומרי, ועמה מספר נערות בנות גילה וכן מורותיה ומחנכיה.

על מסורת בחירת הנערה האלילה השמורה במקדש קומרי, מהלכות אגדות שונות בעם הנפאלי. גם המלך בכבודו ובעצמו מעריץ את האלה הצעירה, ומתייעץ עמה בנושאים חשובים וממלכתיים. ניתן לצפות באלילה רק אם תשקיף מחלון חדרה, שנמצא בקומה העליונה. כמובן, שאסור לדבר עמה או לצלם אותה. אכן ראיתי את האלילה — הנערה, שנאותה להציג את עצמה בהשקיפה מחלון ביתה.

שריפת גופות נפטרים

אגודת ידידות ישראל—נפאל

לא ידוע על קיום קהילה יהודית בנפאל, אך סוחרים ונוסעים יהודים פקדו אותה, אולם לא ישבו בה ישיבת קבע. מדינת ישראל מקיימת יחסים דיפלומטיים עם הממלכה הנפאלית. בקטמנדו קיימת אגודה רשמית לידידות ישראל—נפאל. ב־1980 נתפרסמה בנפאל חוברת מזכרת מיוחדת, שדנה בפעילות וקשרים של ידידי ישראל ונפאל. החוברת עוטרה בתמונות נשיא מדינת ישראל יצחק נבון, והמלך בירנדרא ביר ביקראם סאה־דיבה, שהוכתר

למלך ב־1975. כאשר היה מלך זה יורש עצר ביקר בישראל ב־1968 ואומן בצניחה על ידי צה"ל. גם אביו של המלך הנוכחי, המנוח ביר ביקראם, ביקר בישראל ב־1963 והיה אורחו של נשיא המדינה דאז, זלמן שז"ר. בביקור גומלין, שערך הנשיא שז"ר בנפאל, הגיש למלך הנפאלי שירים מפרי עטו של המלך עצמו, שתורגמו לעברית ע"י המשורר שמשון ענבל והנשיא שז"ר. הקובץ נקרא "זר שירים" מאת הוד מלכותו מהנדרא ביד ביקראם מלך נפאל, שי מאת נשיא מדינת ישראל ל"אות ברית מעם לעם".

הנה כמה קטעים משירי נפאל:

בני נפאל אנו, כוכבי נפאל,
אין עוצר בעדנו מהעפיל,
נכונים אנו חיינו למסור
עת ארצנו תקרא.
לעולמי־עד לא נשכח
וזו מכורה בה נולדנו, גדלנו
ואין כח יעצרנו
מחיל אל חיל — עוד צעוד.

— — — — —

ובשיר אחר בשם "תהילת אלמות" נאמר:

בל יגבה לבנו, אף החיים לא לנו:
מאום לא יוותר, מאום לא יתקיים לעד,
לבד מחותם מעשינו, טובים גם רעים
על־כן אהוב נאהב כל זולת —
הן זוהי הדרך לתהילת האלמות.

— — — — —

טקס ברית מילה בקטמנדו

בשעה שעמדתי להמריא מקטמנדו להמשך המסע. התיצבו לפני בבית המלון בעל ואשה בשם ס.פ., שהציגו עצמם כיהודים מארצות הברית. בקשתם היתה, שאשתתף בביתם בטקס ברית מילה ואשלים מניין. הצטערתי מאוד שלא יכולתי להיענות לבקשת הזוג והסברתי, שאין דין המחייב עשרה יהודים לשם עריכת טקס ברית מילה. אכן הפסדתי טקס ברית מילה בנפאל, השוכנת למרגלות הרי ההימליה והר האוורסט הגבוה ביותר על פני כדור הארץ. תוך כדי שיחה נתברר כי בעל השמחה הוא פקיד בכיר בשגרירות ארצות הברית בקטמנדו, אך לא הצלחתי לגלות כיצד ידעו, שאני בן דתם. אני

ביקורו של מלך נפאל בישראל בחברתו של נשיא מדינת ישראל

מחול נפאלי לכבודו של נשיא ישראל מר ז. שזר, בביקורו בנפאל

משער כי את האינפורמציה, שאבו מפקידי הקבלה במלון בו הייתי רשום כנוסע ישראלי.

אשר הלוי נוסע הרפתקן בהרי ההימליה

אברהם יערי, שההדיר כתב־יד של הנוסע אשר הלוי, יליד העיירה גארליץ אשר בהרי הקרפטים, מספר במבוא ל"הרפתקאותיו של אשר הלוי — ספר מסעות כתוב בידי עצמו" (י"ל במהדורה של מאתיים וחמישים טפסים, בהוצאת ראובן מס). כי בצעירותו היה אשר הלוי חולם חלומות ורואה חזיונות גאולה, נדד מעיר לעיר וממדינה למדינה, בין היתר כדי לגלות את עקבות עשרת השבטים האבודים. הלוי היה ברומניה, בולגריה, תורכיה, יוון, הודו, בורמה ובסוף ימיו השתקע בעיר הקייט דרג'ילינג בהרי ההימליה ושם כתב כמה וכמה חיבורים.

אשר הלוי, עבד כפועל שכיר אצל גביר בשם אבי עזיז בכלכותא, שבהודו. הגביר היה נוהג כדרך העשירים שעזבו את כלכותא בימי החמה הלוהטים ומצאו מגוח בעיירת קיץ בהרי ההימליה הקריריים, במקום שנקרא דרג'ילינג (עיר זו ניתן לזהותה בין נפאל לטיבט. ר' אטלס טיימס לתולדות העולם, כרך ג', עמ' 42).

יהודי בודד בהרי ההימליה

קיץ אחד החליט הגביר לקחת עמו למסע את אשר הלוי, כדי שינוח גם הוא מעמלו הקשה בימות השנה, וכך הגיע הלוי לעיירה דרג'ילינג. בתום ימי הפגרה, אמר הלוי למעבידו, שברצונו להשאר במקום ולבלות שם את שארית ימיו לאחר שעברו עליו תלאות רבות. על מצבו לעת זקנתו כותב הלוי: "וייטב אחריתי מראשיתי, אשר היו מרים מלענה לחיי רוחי ונשמתי עד כי רבות פעמים קצתי בחייתי, ואמרתי טוב היה מיתתי, מתי אחזיר יחידתי, ואני בקברי ורגבתי, כי לפצעי וחבורתי, השלכתי לארץ טמאה לקלסי וחרפתי, באין קרוב באין גואל, באין משיב באין שואל... ועתה אנא אלהי ישעי ומושיעי הושיעני, וממצוקותי הוציאני ומצרותי חלצני, ופרנסני והרוויחני, ואל אמות בארץ טמאה והנדחה, מכל טוב משולחה, אשר לא ראיתי בה טובה ומנוחה".

עשר שנים שהה הלוי בדרג'ילינג, עבד במקצת למחייתו ובלילות כתב חיבורים, שירים ופיוטים ופרקי חייו הסוערים, תוך כדי עבודתו חלה ושכב על ערש דווי, יהודי, שנזדמן לדרג'ילינג שמע על היהודי הבודד, המתיסר במחלתו, ואין לו קרוב ומודע במקום, והעביר אותו לטיפול רפואי בבית

GRATZ COLLEGE LIBRARY
PHILADELPHIA, PA.

החולים "עזרא הוספיטל" בכלכותא, שם מת בגיל ששים ושלוש לחייו ב־1912.

בעיר הקיץ דרג'ילינג התגורר יהודי נוסף בשם מארי יחיא בן אברהם חיים מתימן, שנקרא "חכים" לפי שעסק ברפואה עממית בכלכותא וריפא חולים, בין היתר באמצעות שומן נחשים ונמרים. מארי יחיא חכים הגיע לדרג'ילינג, עם אשת הגביר אליה בן דוד עזרא, ושימש שוחט צמוד בחצרה של הגבירה מכלכותא, שבילתה את ימות החמה בחיק הטבע בהרי ההימליה, שמעליהם נשקפים מראות נופי בראשית, ורוחות נושבות מבין הרריו. אף השוחט התימני, החכים, החליט להתישב בעיר הקיט, שהתחבבה עליו ושם נשא לו אשה מבנות הארץ, שגייר אותה כדת וכדין.

סוחרים יהודים בטיבט הגבוהה בארצות העולם

במאה השביעית והשמינית לספירה התפשט הבודהיזם בטיבט הגבוהה בארצות העולם ובמשך הזמן היתה גם מרכז בודהיסטי ונמצאו בה כאלפיים מנזרים שבהם התגוררו כהני דת נזירים המכונים "לאמות".

העיר הקדושה של הטיבטים היא להסה המשמשת מרכז רוחני ומקום עליה לרגל. בה נמצא גם ארמון פוטלה, משכן ראשי הלאמות ושליטיה העליונים של טיבט. ארמון הדאלאי־לאמה מתנשא לגובה של מאה וחמשים מטרים. על גגותיו מצויים קברי הדאלאי־לאמות ולמרגלותיו מצבות קודש רבות המכונות "צ'רטנים". כיום נהפכו ארמונות הקיץ והחורף של הדאלאי־לאמה למוזיאונים של העם הטיבטי השוכן על גג העולם.

טיבט היא ארץ דלת אוכלוסין והאקלים בה קשה. בעבר היו השליטים ובעלי האדמות הנזירים ובראשם עמדו הדאלאי־לאמה והפנצ'ן־לאמה. בשנת 1959 דיכאו הסינים באכזריות רבה מרד של בני טיבט והדאלאי־לאמה הארבעה עשר, שעמד בראש המתנגדים לכיבושים הסינים, נמלט להודו עם מאה אלף מתומכיו. הסינים מינו את הפנצ'ן־לאמה, שהוא שליט ומנהיג רוחני "מטעם" ועושה רצונם בטיבט, אך רבים מן התושבים הטיבטים עודם מאמינים בהוד מעלתו המלך האל הדאלאי־לאמה, שיופיע שוב בעתיד, ואלה שראו אותו פעם מצפים לראותו שנית לפני מותם. אחרים מתפללים לפני תצלומו של האב הרוחני, אך יש אומרים כי המשטר הישן מת ולא ישוב לקדמותו.

לא ידוע על יהודים ברמת טיבט, שהיתה מחוץ לתחום השגתו של האדם הלבן במשך זמן רב. אך נוסע מוסלמי בשם אבו דולף אבן אל מהליל, שסייר בסין באמצע המאה העשירית מעיד, שיהודים נמצאו בזמנו בטיבט, יתכן שהיו אלה יהודים, שנקלעו לטיבט אגב מסעות מסחר מארצות פרס ומדי, שעשו דרכם בנתיב שיירות המשי. אך לא ידוע אם התישבו אי פעם יהודים בטיבט, כך שלא נמצא בה יהודים כיום.

אינדונזיה

לא ידוע מתי החל הישוב היהודי באינדונזיה, השוכנת בדרום מזרח אסיה, באיזור קו־המשווה, בין יבשת אסיה, הפיליפינים ואוסטרליה.

אינדונזיה קיבלה את עצמאותה מהולנד ב־1949, ומדינת ישראל הכירה בעצמאותה של המדינה המוסלמית הגדולה ביותר בעולם.

ברפובליקה של אינדונזיה, ארבעה איים גדו־לים ושלושת אלפים איים קטנים. רכסי ההרים הגבוהים המשתרעים לאורך האיים העיקריים באר־כיפלג — כינוי לים זרוע איים, מכוסים שלגים, ויש בה הרי געש רבים הפעילים אף בימינו. בשנת 1883 היתה פעילות של הר געש אחד, שגרם למותם של שלושים ושש אלף איש, ורעידות האדמה שכיחות בה.

תושבי אינדונזיה הם ברובם מוסלמים. יש בה מיעוט נוצרי, הינדואי, בודהיסטי. ועובדי אלילים ורוחות. חוקרים רבים סבורים כי תרבות קדומה התפתחה במקום, ובאיי יאווה חיו בני אדם לפני חמש מאות אלף שנה, בהסתמך על שרידי גולגלות ועצמות של "איש יאוה", שנתגלו באי ב־1891. בימינו נותרו עוד מאוכלוסיה הקדומה של ימי בראשית החיים במעבי היערות ובהרים התלולים, מקום משכן "ציידי הגולגלות".

אינדונזיה המוסלמית

ההינדואיזם והבודהיזם חדרו לאינדונזיה ע"י בני הודו, כבר במאה השניה לספירה. האיסלאם הגיע לאינדונזיה במאה הי"ג, ויש סוברים במאה הט"ו. תורתו של מוחמד הצליחה להשפיע על התושבים המקומיים בני הגזע המלאי, שקיבלו עליהם את האיסלאם, להוציא את בני האי באלי, שנשארו נאמנים לפולחן ההינדואיסטי.

במשך הזמן נקבע האיסלאם הסוני כדת רש־מית של המדינה, שמספר תושביה על כל הרבדים

האתניים שבה, נאמד בשנת 1980 במאה וארבעים מליון נפש, אשר 85% הם מוסלמים ויתרם מעוטים שונים. לאינדונזיה יש גידול דמוגרפי המהווה בעיה קשה למדינה, שנמנית בין חמש המדינות המאוכלסות ביותר בעולם.

שלוש מאות שנה תחת שלטון ההולנדים

האירופים הראשונים, שהגיעו לאינדונזיה, היו הפורטוגזים, אך לאחר זמן נדחקו על־ידי הסוחרים ההולנדים, שיסדו ב־1602 את ה"חברה ההולנדית להודו המזרחית". בשנים 1811—1816 שלטו הבריטים על יאוה ושאר נחלות הולנדיות שכבשו. השטחים הוחזרו להולנדים בהסדר שלום. מאידך ויתרו ההולנדים לבריטים ב־1824 על כל הזכויות שלהם במאליה, תמורת הוויתור על הזכויות הבריטיות באינדונזיה.

שלטון ההולנדים באינדונזיה שנמשך למעלה משלוש מאות שנה, בא לידי סיום לאחר מאבק דמים בראשותו של אחמד סוקארנו, שדרש עצמאות לאינדונזיה. כאמור, העניקה הולנד עצמאות לאינדונזיה ב־1949. וקמה "ארצות הברית של אינדונזיה העצמאית".

הרפובליקה האינדונזית שוכנת באחד האיזורים העשירים בעולם. כלכלתה מבוססת על חקלאות, שפותחה באמצעות מפעלי השקיה מאז המאה החמישית לספירה. יש בה שדות נפט וגידול עצי גומי, מטעי קפה, תה וקופרה המשמש להכנת שמנים ומוצרי לוואי, ובאיי אינדונזיה מיצרים כמעט את כל החינין המשמש תרופה למחלת המלאריה. כמו־כן זו ארץ הפלפל והתבלינים, לפיכך קראו לה לפנים בשם "איי התבלינים".

באינדונזיה מצויים מקדשי פאר רבים ומקומות קדושים לבני הדתות השונות וכן באי באלי המפורסם ביופיו ובנופיו, מקום המושך אליו תיירים ומקום שאליו נמלטו מאמיני דת ברהמה ובודהא, כאשר השתלט על אינדונזיה האיסלאם. בני באלי שמרו על אורח חייהם ודחו בתוקף את הדת וההשפעה המוסלמית.

האי באלי נודע בעולם בהצגות ממקורות הינדואיות ובודהיות ובחגיגות הקשורות במחולות ורקודי עם ססגוניים וטקסי הקרבת מנחות מזון, פרי ופרחים ובמקדשים המפוארים שנבנו עוד בתקופה הקדומה.

היהודים באינדונזיה

לדעת החוקרים נוסדה הקהילה היהודית רק לאחר חדירת ההולנדים, וסביר להניח, שהיה זה בראשית או במחצית המאה הי"ט, והיו אלה סוחרים יוצאי בגדאד ועובדים בשרותי "חברת הודו ההולנדית המזרחית". במשך הזמן ולאחר המהפיכה הקומוניסטית ברוסיה בשנת 1957 היגרו לאינדונזיה יהודים נוספים מהודו, מבגדאד, מאירופה ומרוסיה. היגרו לאינדונזיה גם פליטים יהודים מגרמניה בזמן מלחמת העולם השניה.

האוכלוסיה היהודית באינדונזיה בשנות השלושים של המאה העשרים הגיעה לאלפיים נפש. לאחר הקמת מדינת ישראל ב־1948, נמנו כאלף וחמש מאות נפש. מכאן ואילך הלך ופחת מספרם ובשנת 1956 מנו כחמש מאות נפש. לפי מכתב של יו"ר הקהילה פ. סאנטיליאני, אל הקונגרס היהודי העולמי נאמר: "עלי לחזור ולגלות לכם, שלמעשה מהווה אני את כל הוועד בן חבר אחד. ארבע מאות וחמשים היהודים מהווים קהילות בג'אקרטה, סוראביה ובנדונג, אך כל החיים הציבוריים מתבטאים בהתקהלות לתפילה. קהילת באנדונג עומדת לפני חיסולה, אין כל מכשירים וכלים לחינוך ילדינו". בדו"ח אחר משנת 1957 צויין, שבאינדונזיה נותרו מאה וחמישים יהודים: מאה

טיפוסים ודמויות ססגוניות מהמזרח הרחוק ובתת־יבשת הודו

ועשרים התגוררו בסוראביה, שבה נבנה בית הכנסת ב־1964 ובה יצא לאור מעת לעת עלון ידיעות בהולנדית ובאנגלית, עשרים יהודים התגוררו בבאנדונג, ועשרה בערים אחרות.

היהודים באינדונזיה נמנו עם קבוצות בעלי נתינות בריטית, הולנדית ואינדונזית. חלקם היו ממוצא אירופי, פליטים מן השואה ויתרם ממוצא בגדאדי וסורי. בין היתר צויין בדו"ח הנ"ל כי יהודי אירופה: "הם יותר חופשיים וחילוניים, בעוד יהודי בגדאד וסוריה אדוקים מאוד ודבקים באמונתם. כתוצאה מכך אין התמזגות והתקרבות בין קבוצות קטנות אלו". עוד מתברר שאין התמזגות ושיתוף פעולה בין הקבוצות ודוגמה לכך: "קהילת סוראביה מתנגדת לשיתוף פעולה עם שרידי היהודים בג'קרטה, שהם ברובם יוצאי אירופה. וזאת, על אף העובדה שהמצב הנוכחי מכתיב שיתוף פעולה כזה באופן דחוף. לדאבוננו משקף הישוב הקטן הזה אותם ניגודים הידועים לנו היטב מחייהן של קהילות גדולות יותר" (גשר, מס' 4 (17), 1958). יהודי אינדונזיה התגוררו גם בערים סמא־

ארגון הנשים היהודיות בסינגפור

ראנג. באיי סונדה ובבטאביה היא ג'אקרטה בירת אינדונזיה כיום.

עתידנו אינו תלוי במה יאמרו הגויים, אלא במה יעשו היהודים!

הישוב היהודי באינדונזיה הצטמצם גם עקב הקו האנטי ישראלי, שנקטו השלטונות, שלהם זיקה עמוקה לעולם המוסלמי והערבי. בעיר הנופש באנדונג נערכה ב־1955 ועידה של כשלושים מדינות אפריקה ואסיה וסין העממית, ויסדה את "גוש באנדונג", שקיבל החלטות קיצוניות נגד המדינה היהודית ודרשה שישראל תצטמצם לפי תכנית החלוקה.

יש לציין, שבורמה והודו היו המדינות היחידות, שמיתנו את ההחלטות האנטי ישראליות בועידת באנדונג. על ועידה זו אמר אז ראש ממשלת ישראל, דוד בן־גוריון, לרגל חג העצמאות השביעי של המדינה באפריל 1955: "עתידנו אינו תלוי במה יאמרו הגויים, אלא במה יעשו היהודים!" — אימרה, שהפכה במשך הזמן לסיסמה יהודית. כתוצאה מאמצעי לחץ, שנקטה הממשלה האינדונזית, היגרו רוב היהודים לארצות אחרות מהם בעלי אזרחויות שונות או חסרי נתינות. היהודים מצאו מקלט בהולנד, אוסטרליה וישראל. בשנת 1980 נתחסלה הקהילה ויהודים בודדים נמצאים באינדונזיה.

תאילנד

אחת המדינות המפורסמות במזרח הרחוק היא סיאם. בשנת 1939, שינתה המדינה את שמה מסיאם לתיא תהי — תאילנד, שפירושו "ארץ האנשים החופשים" או "ארץ בני החורין" ובירתה באנגקוק. מכונה בשמות: "ונציה של המזרח הרחוק" ו"פריז של המזרח הרחוק", היא גם אחד ממרכזי הדת הבודהיסטית.

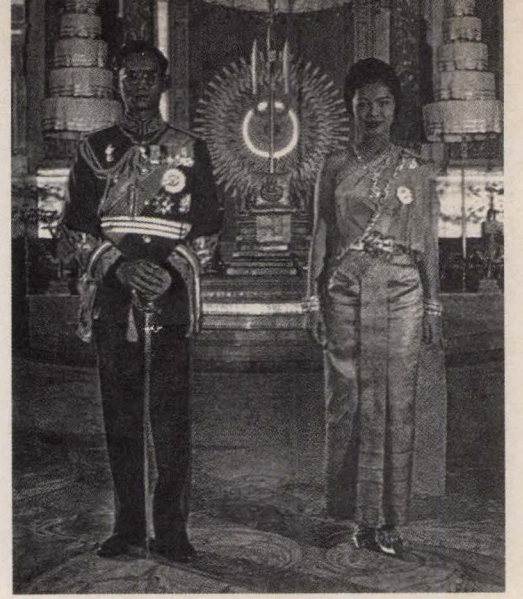
סיאם לא ידעה מלחמות מאז המלך ראמה הראשון, שגירש את הכובשים הבורמים והכתיר עצמו למלך ב־1782. מכאן ואילך תוארם של כל מלכי תאילנד הוא "ראמה", הוא יסד גם את הבירה החדשה באנגקוק, במקום הבירה איותהיה, שנהרסה במלחמתו נגד הבורמים. מאז גם לא היתה תאילנד תחת שלטון קולוניאלי אירופי כארצות אחרות בדרום מזרח־אסיה.

ארץ הגלימות הצהובות

אוכלוסיית ממלכת תאילנד מונה כארבעים וחמישה מיליון תושבים שרובם בודהאים. הארץ מצטיינת כעיר מקדשים וארמונות, כארבע מאות במספר, היא עשירה באוצרות טבע, נופי בראשית ויערות עד, ובשל שדות האורז העשירים שלה כונתה "אסם האורז של דרום מזרח אסיה". היא מגדלת עצי טיק ומייצאת בין היתר ברזל, בדיל, עופרת ועוד.

בתאילנד מצויים מסדרי נזירים רבים. הנזירים לובשים גלימות צהובות ולפנים קראו לה "ארץ הגלימות הצהובות". בארץ זו נולדו ב־1811 זוג תאומי סיאם הנודעים, שנשאו לנשים שתי אחיות והיו אבות לעשרים ושנים ילדים. התאומים נפטרו בגיל ששים ושלוש שנה בהבדל של שעתיים.

סיאם היא גם ארץ הפילים. מכאן בא השם "פיל לבן" — כינוי לרכוש או עסק שהוצאותיו עולות על הכנסותיו, ע"ש הפילים הלבנים, שאין מעבידים אותם בסיאם ובהודו. סיאם נתפרסמה גם בעקבות הסיפור "אנא ומלך סיאם" ו"המלך ואני", שהומחזו והוסרטו. בה מצויים גם חתולי סיאם היפים בעולם.

המלכה והמלך התאילנדים

היחסים בין ישראל לתאילנד

תאילנד היתה בין המדינות הראשונות, שה־כירו בשנת 1950 בישראל, אם כי היתה המדינה היחידה, שנציגה נעדר בזמן ההצבעה בשאלת הק־מת מדינת ישראל באו״מ. בשנת 1954 נקבעו יחסים דיפלומטיים בין שתי המדינות. ב־1972 הש־תלטו מחבלים פלשתינאים מ״ספטמבר השחור״ על שגרירות ישראל בבנקוק והחזיקו ששה בני ערובה. היה זה ביום הכתרתו של הנסיך ואז׳יר כנסיך מל־כותי. הטקס, הוא יחיד במינו, כי הוא יום המביא מזל לתאילנד. תודות להתערבות אישית של מלך תאילנד, שחררו המחבלים את העצורים ועזבו את בנין השגרירות.

נציגות ישראל מפרסמת ירחון בשם ״ישראל״ בשפה התאית, וכן יצאו לאור ספרים על ישראל והיהדות, וביניהם הספר ״אקסודום״ בשפה התאית. בישראל ביקרו אישים חשובים מתאילנד, וכן סגן ראש ממשלת תאילנד לשעבר, יועצו של המלך ושתי בנותיו הנסיכות, שרים ומשלחות פרלמנט־ריות.

היהודים המקומיים ואלה הנמצאים בה תקופות קצרות או ארוכות, מאוחדים בדעה, שיש לשמור על צורה כל שהיא של יהדותם בתנאי הארץ, שאין בה אנטישמיות והדתות מכובדות. לדעת חלק מאנ־שי הקהילה רצוי, שלא להבליט הזדהות גלויה עם מאבקה של ישראל בזירה הבינלאומית משום הדעה המקובלת, שמלך תאילנד עומד בראש כל העדות, והוא הפטרון של הדתות. לפיכך אם קבוצה דתית או ארגון פוליטי יתמוך ויזדהה עם גורם מדיני מחוץ למדינה, הרי יחשב הדבר כאילו המלך בכ־בודו ובעצמו מעורב בכך. זאת ועוד, גם כדי לא לגרום קשיים לממשלתם בגלל המוסלמים השכנים במאלזיה ואינדונזיה ואזרחיה המוסלמים בתאילנד.

אברהם נאווארו תורגמן ודיפלומט יהודי במזרח הרחוק

פרופ׳ י. ו. פישל, מציין, כי יהודים רבים היו סוכנים ושליחים, שמילאו תפקידים בשרות מדינות שונות להודו והמזרח הרחוק, ואף הכינו את הקרקע לשליטתם באסיה. באותה עת פעלו גם נזירים ישו־עיים להפצת הנצרות בין עמי אסיה. פרופ׳ י. פישל מספר על תורגמן ודיפלומט יהודי נודע, בשם אברהם נאווארו, שפעל בשרות ״החברה האנגלית להודו המזרחית״ ומילא שליחויות דיפלומטיות ומסחריות חשובות בהודו ובמקומות אחרים באסיה וכן בסין, אך כאשר הוטלה עליו שליחות לממלכת סיאם, סירב למלא אותה מחשש לחייו. נאווארו שמע שמלך סיאם נשבע ואמר: ״שאם ימצא יהודי בארצו, יענהו באותם העינויים אם לא בעינויים קשים מהם״, כל זה בעקבות דברי עלילה של מס־יונרים נוצרים, שסיפרו למלך סיאם, שיהודים אש־מים במותו של האיש מנצרת. וזה העלה את חמתו ורצונו לנקום ביהודים. ייתכן כי בשל כך לא נמצאו יהודים בסיאם במאה הי״ז.

בסופו של דבר ולאחר בקשות והפצרות והבטחת שלומו ובטחונו, נענה נאווארו לצאת בשלי־חות לסיאם ומשם עבר לסין. (ר׳ י. ו. פישל, היהו־דים בהודו עמ׳ 127).

יסוד הקהילה היהודית בבאנקוק

על הגירת היהודים הראשונים לתאילנד אין ידיעות ברורות. יש סוברים, שהראשונים הגיעו מחרבין שבסין במאה הי״ט ואולי לפני כן. לאחר זמן הגיעו גלי הגירה קטנים ובהדרגה הניחו את היסוד לקהילה יהודית. לאחר המהפכה הקומוניס־טית, הגיעו יהודים נוספים, שברחו מרוסיה וכן סוחרים ועוברי אורח שהתישבו בה.

בשנת 1937 הגיעו לתאילנד כמאה וחמישים פליטים יהודים, שברחו מגרמניה הנאצית. הפליטים היו מחוסרי כל ומצבם היה קשה. זה גרם להת־ארגנות העדה לבוא לעזרת המהגרים האירופים. למעשה, היתה זו ההתארגנות הראשונה של הק־הילה, שדאגה לפליטים שברכו מגרמניה וספקה להם מזון כשר, לבוש ודיור.

בזמן מלחמת העולם השניה הצטרפו לקהילת באנקוק יהודים מעיראק, סוריה, סין ובריה המוע־צות, אך לאחר המלחמה עזבו יהודים רבים את תאילנד והתישבו באוסטרליה וארצות הברית.

בעקבות מלחמת ויטנאם והשפעת ארצות הב־ריה על ממשלת תאילנד, הגיע לבאנקוק גל חדש של יהודים מארצות שונות, מה שחיזק את הקהילה, כך שבשנת 1960 היה מספר היהודים מעל למאתיים נפש. באותו זמן החל בהקמת נציגות קהילתית. ב־1964 הוקם ״הארגון היהודי של תאילנד״ הקרוי ״ג׳את״ — ג׳ואיש אסוסיאישין אוף תאילנד, שאושר רשמית ע״י הממשלה. ב־1967 נפתח המרכז היהודי ״ג׳ואיש סנטר״, וארגון ג׳את הצטרף לקונגרס הי־הודי העולמי, ולמועצה הבין לאומית של נשים יהודיות ולועד הפועל של יהדות אוסטרליה.

מספר היהודים בתאילנד

על פי נתונים שונים ניתן לקבוע את מספר היהודים מאז מלחמת העולם השניה. בשנת: 1939 — 125 יהודים, ב־1946 — 135, ב־1948 — 105, ב־1960 — 250 וב־1980 — 300 נפש. התושבים הזמניים ברובם הם אמריקאים, בהם עתונאים, דיפ־לומטים, נציגי ארגונים בין לאומים ממדינות שונות ואנשי נציגות ישראל. ברשימת הקהילה היהודית בבאנקוק לשנת 1980 מצאתי, שמות של דיפלומטים יהודים המכהנים בנציגויות של מדינות שונות, ביניהם השגריר האמריקאי וממלא מקומו.

הרב דה סולה פול, שביקר בתאילנד בשנות השישים, מצא קהילה זעירה והוא תאר בצבעים קודרים את מצבה באומרו: ״אין כל חיים קהילתיים יהודים, להוציא את קבלות הפנים, שקונסול הכבוד של ישראל ד״ר פ. יעקבסון עורך בימי חג ומועד יהודיים״. הרב דה סולה מספר, שבאחד מלילות השבת ערך ד״ר יעקבסון סעודת שבת בבית הקונ־סוליה ואחד האנשים הזקנים, בסעודה, אמר לו ״כי היה זה קידוש ליל שבת הראשון, שנערך בבאנקוק בשלושים השנים שהוא חי בה״.

נשים עסקניות בקהילת תאילנד

מיד לאחר הקמת מדינת ישראל, נבחר ד"ר פ. יעקבסון, לשמש קונסול ישראל בתאילנד. הוא המשיך בתפקידו כעשר שנים עד שנפתחה רשמית שגרירות ישראל ב־1958. המצב הארגוני והחברתי של הקהילה הקטנה היה רופף מאוד, ואת יהודי תאילנד המקוריים ניתן לספור על אצבעות הידים. ד"ר יעקבסון, רופא עינים במקצועו, פעל לארגון יהודי המקום. בביתו נתקיימו תפילות בימים הנוראים, וכן נערכה בביתו, האסיפה הראשונה של יהודי תאילנד, כדי להקים גוף יהודי מאורגן. ד"ר יעקבסון פרסם חוברות על ישראל וערך רישום מדוייק של כל היהודים, רישום, שנמשך עד היום (העתק מצוי בידי). על פעלו הציבורי של ד"ר פ. יעקבסון ציינו כמה נוסעים ותיירים, שביקרו בתאילנד.

האסיפה הציונית הראשונה בסיאם

הנוסע ד"ר ח. שושקס, שסייר בארצות אסיה בראשית שנות החמישים של המאה ה־20 וביקר בבאנקוק, מתאר אסיפה ציונית ראשונה, שנערכה בביתו של ד"ר פראנץ יעקבסון. לרגל המאורע ההיסטורי, תפרו רקמו דגל כחול לבן ומגן דוד במרכזו. הקימו דוכן כדי לתת למעמד חשיבות של כנס יהודי בזעיר אנפין לכבוד האסיפה היהודית הראשונה בסיאם העתיקה. כאשר השמיעו את צלילי "התקוה" קמו כולם על רגליהם כמו לתפילה. "הבטתי ברגשת־לב באספה בלתי רגילה זו. שם ניצב הפרוסי בראשו המגולח ואשתו הנאה, בת משפחה יהודית אצילה מפרנקפורט. היתה שם האלמנה מרת שטיין, שניצבה בראש שחוח וכתפיים רועדות. היה שם אחד משני הרופאים שהתאסלמו. פניו העבים והשחצנים לא גילו מאומה ממה, שהתרחש בלבו פנימה. האם היה בלבו ניצוץ רוחני, הרהרתי בלבי, או רק מחשבה על כסף... אסיפה מצומצמת זו, שהיתה כה שונה מכל מה שראיתי לפני כן, עוררה בי את הרצון להיות מיסדה של קהילה יהודית חדשה. דברתי בלהט רב, ותגובת מאזיני עוררה בי את ההרגשה שהזרע, שזרעתי נופל על קרקע דשנה, קרקע רווית דם ודמעות, וחרושה במחרשת הרדיפות. הרגשתי יום יבוא ופרחים ינצו בקרקע זו" (ר' בדרכי תבל, עמ' 64).

תפילות ביום הכיפורים

בבאנקוק נמצאו באותו זמן כשישים פליטים מאירופה, ויהודים מבגדאד, שעשו חיל במסחר ובעסק של הגביר עזרא אסיא, וכן יהודים, שהתאסלמו או התנצרו במשך הזמן וחזרו לצור מחצבתם. לדברי ד"ר יעקבסון רק ביום הכיפורים נערכו תפילות בביתו בהשתתפות כל חברי הקהילה.

הנוסע בן־גרון באוסטרליה, שביקר בתאילנד ב־1950, מוסר עדות זו: "הקהילה של באנקוק, שבתאילנד היא קטנה ביותר ומורכבת בעיקר מפליטים ממערב אירופה... הפעולות היחידות הנעשות כאן נובעות מיוזמתו של ד"ר יעקבסון, קונסול הכבוד של ישראל בבאנקוק, התורם גם תרומה חשובה לסעד הסוציאלי בתאילנד, בתוקף תפקידו כמנהל המכון לילדים עיוורים בבאנקוק".

בית־התפילה בבנקוק

שלוש מאות יהודים בתאילנד

בשנים האחרונות חלה התעוררות יהודית והת־ארגנות קהילתית. ישנה יותר ויותר זיקה למורשת היהדות והידוק הקשרים עם ארץ ישראל. בראש הקהילה עומד זכי ג׳מאל יליד חאלב בסוריה, ממנה היגר ב־1935 ליפן לצורכי מסחר בענף הטקסטיל, בהיותו בסיור בתאילנד, הופצץ נמל הפנינים ע״י היפנים. הוא החליט להשתקע בתאילנד ופתח בה עסקים וחברות נכסי דלא ניידי.

זכי ג׳מאל, משמש נשיא הקהילה המונה כשלוש מאות יהודים, שהם כשבעים משפחות. רוב היהודים עוסקים במסחר, ביצוא ויבוא. ביניהם מצויים מהנדסים, יועצים כלכליים ומסחריים ועורכי דין כמו אלברט ליימן, אשתו ובנו המעסיקים כמאה וחמישים משפטנים ועובדים. משפחת ליימן התיש־בה בתאילנד ב־1949. ראש המשפחה אלברט ליימן משמש יועץ משפטי של הקהילה, ואשתו פרידה, שימשה בעבר מזכירת הקהילה. אם כי רוב הקהילה הם אשכנזים, הרי, שהשליטה היא בידי הספרדים.

החיים הרוחניים של הקהילה

סלים אובאני, יליד העיר חאלב, מתגורר בתאי־לנד למעלה מעשרים שנה והוא למעשה האישיות הרוחנית של הקהילה. את חינוכו היסודי קיבל בסוריה. היה בישראל, ולמד בישיבה בכפר הרואה. הוא משמש גבאי ביהכנ״ס, גזבר הקהילה, שליח ציבור ותוקע בשופר בראש השנה, ועוסק ביבוא וביצוא ומנהל חברה לנכסי דלא ניידי.

בקהילת תאילנד אין רב רשמי ומוהל מוסמך. בדרך כלל עורכים טקס ברית מילה אצל רופא. ובעלי היכולת מזמינים מוהל מן החוץ. הקהילה נעזרה בעבר בשרותי הדת של צבא ארצות הברית, שחנו בבסיסים בתאילנד. הטקס האחרון של נישו־אין, שנערך בבאנקוק, ניצח עליו רב צבאי אמרי־קאי. בבית התפילה שני ספרי תורה, אחד שקיבלו מיהודי סינגפור. ספר תורה אחד צורתו החיצונית הוא אשכנזי ואילו השני נתון בגרתיק כדוגמת ספרי התורה, שבקהילות הספרדים והמזרח.

לקהילה הזעירה בתאילנד אין בית עלמין משלה. ואדם כי ימות, נקבר בבית קברות נוצרי פרוטסטנטי, דבר שגורם עגמת נפש למשפחת הנפ־טר. ראשי הקהילה מנהלים מו״מ עם שלטונות בבאנקוק ומבקשים חלקת אדמה לבית עלמין כדי לפתור את הבעיה של קבורה יהודית לפי מנהגי ישראל.

בבית הקברות הפרוטסטנטי שבבאנקוק מצו־יות מצבות קבורה של יהודי המקום והישנות בי־תר, שיש עליהן ציון זמן הקבורה, מתיחסות לשנים 1904 של הג׳ רוזה רוזנברג מרוסיה והא׳ אליאס וסמואל שסקר (כנראה מהודו) 1912.

תפילות בנוסח ספרד ואשכנז

התפילות נערכות בבית הכנסת, שבמרכז הי־הודי, בחגים ובמועדים, וביחוד בראש השנה ויום הכיפורים. מתפללים בנוסח מעורב ספרדי ואשכנזי. לדוגמה, שחרית של יום כיפור מתפללים בנוסח אשכנז ומוסף בנוסח ספרד.

בחג הפסח, עורכים סדר ציבורי קהילתי במלון גדול וכל היהודים מקטן ועד גדול משתתפים בסדר ובאמירת ההגדה. בחג הסוכות, בונים סוכה גדולה בחצר בית הכנסת. אתרוג, לולב והדסים נשלחים מישראל. בחג מתן תורה, נערכת תפילה חגיגית בלבד, בפורים קוראים במגילת אסתר בנעימה מז־רחית, הילדים מכינים הצגה על גיבורי המגילה ושולחים מנות איש לרעהו. בחנוכה, עורכים טקס הדלקת נרות חנוכה ונשף קהילתי, ובסיום תפילת יום הכיפורים, עורכות הנשים סעודה בבית הכנסת, שהוא מעין משתה שמחה לסיום הצום, בפי יהודי

באנקוק שגור השם הלועזי "ברק־פסט" של כיפור. וכל אנשי הקהילה לוקחים חלק בסעודה.

בנין בית כנסת חדש

באשר לשחיטה כשרה, אין בקהילה שוחט, והמקפידים אוכלים בשר כשר מיובא. לאחרונה נמצא בבאנקוק שוחט עופות מישראל, העובד בחברה מסחרית לאבני חן, של איש העסקים מאיר אברהם מאפגניסטאן, והמעונינים שוחטים אצלו עופות. הסוחר מקיים אורח חיים מסורתי ובביתו מצוי בדרך כלל מנין לתפילה. הוא עומד לבנות מקווה טהרה בבאנקוק. בית התפילה, שבו נערכות התפילות, "ג'ואיש סנטר", נרכש ב־1966 ע"י הגב' אליזבט זרנר, בת למהגרים מרומניה, שנולדה בתאילנד. הגב' זרנר נפטרה ב־1979 ובצוואתה קבעה סכום כסף נכבד להקמת בית כנסת חדש, שיקרא על שמה ושם בעלה וילהלם, שהיה איש עסקים בענף של אבנים יקרות. את תכניות בית הכנסת מכין אדריכל, שלמד בארצות הברית תכנון וצורה של בתי תפילה.

פליטי חרב מגרמניה הנאצית שנקלטו בתאילנד

הגב' זרנר הגישה גם עזרה לפליטים יהודים שברחו מגרמניה. במלחמת העולם השניה, הפכה תאילנד נגד רצונה, גרורה של יפן, שחילותיה נכנסו לתאילנד וראו בה לא ארץ כבושה, אלא כבסיס צבאי ובעל ברית. הנאצים, באמצעות נציגותם דרשו משלטונות תאילנד לאסור כניסת פליטים גרמנים, שדרכוניהם הוחתמו וסומנו באות י' המזהה אותם כיהודים. הגב' זרנר סיכלה במידת מה את מזימת הגרמנים. היא הסבירה לפקידי ההגירה, כי האות י' המוטבעת בדרכוני הפליטים מסמלת את דתו של ישו הנוצרי. היא הצליחה בטיעונה וכך הצליחו פליטים יהודים להיכנס לתאילנד.

ארגון הנשים היהודיות

ארגון הנשים — "הסיסטרהוד" בקהילת תאילנד פעיל מאוד. הנשים עורכות פעולות תרבות וחברה, ומגייסות כספים לארגוני סעד וצדקה. במרכז היהודי מצויה ספריה וביתן, שבו הן מוכרות חנוכיות, גרות שבת ונרות תמיד, צלחות לפסח, הגדות, מזוזות, ספרים ומזכרות. הנשים קשורות לארגון נשים בינלאומי, שמרכזו בלונדון. עסקניות הקהילה עוזרות גם לנצרכים תאילנדים ולמוסדות אחדים בישראל, וביניהן הגב' סוניה קרוק וגב' גרסון, שנולדה בישראל, ונשואה למהנדס יהודי יליד תאילנד. היא מארגנת שעורי עברית ושעורי דת ומכינה נערים לבר־מצוה, בעזרת קסטות מפרשיות השבוע וספרונים המסבירים לנערים את משמעות היותם בני בר־מצוה או בת־מצוה. גב' גרסון אף לימדה בבית ספר תיכון תאילנדי, ותלמידיה הופיעו ברקודי־עם ישראליים לפני המלך התאילנדי בומיפול, שהתרשם מן הריקודים הישראלים. עסקנית נוספת היא הגב' סלי אובני, שהיא יושבת ראש ארגון הנשים — הסיסטרהוד בתאילנד, ועתה עומדת גם בראש ועד ידידות בית החולים "משגב לדך" בירושלים.

במרכז היהודי נערכים בכל יום חמישי שיעורי עברית, וביום שישי מלמדים שעורי דת, מורשת יהדית ותולדות עם ישראל וארץ ישראל להגברת התודעה היהודית ואהבת ישראל.

יפן

חוקרים ואתנולוגים שונים טוענים, שמוצאו של העם היפני אינו ברור, אך ידוע כי בהרכב האתני שלו מצויים שלושה יסודות, שהם האיינו, אנשים כהים ושעירים, שהיו כפי הנראה ראשוני המתישבים שנדדו ליפן מצפון מזרח אסיה וכיום חיים רק באיים הצפוניים. הגזע השני הוא ממוצא מונגולי־מנצ'ורי קוריאני והטיפוס האחרון הגיע מהודו ומאיי האוקינוס השקט. שאר היפנים הם צאצאי עמים אחרים, שבאו אל איי יפן בזמנים שונים.

אוכלוסיית יפן מורכבת מיסודות אתניים שונים ונכרות בה השפעות מונגוליות וקוריאניות אך ליכודם וגיבושם נעשה הודות להיותם חיים בבידוד מסויים בארבעת האיים והעיקריים, שהם חלק משרשרת הרי הגעש ביפן ובאלף איים נוספים.

לדעת החוקרים נוסדה השושלת היפנית ב־660 לפני הספירה הנוצרית. אך ההיסטוריה הרשומה מתחילה רק 400 לספירה ואיחודה משבטים לאומה היה במאה השמינית. היפנים טוענים, שהם הממלכה העתיקה בעולם ושלטונם נמשך ברציפות זה אלפיים שנה.

השינטואיזם — הדת הקדומה של היפנים

הדת הקדומה ביותר, שהיתה רווחת ביפן לפני הופעת תורת בודהא ההדי וקונפוציוס הסיני, נודעת בשם שינטו, כלומר "דרך האלים" או "דרך האלוהיות". היא היתה מבוססת על אמונת־עם ומסורות דתיות מן התקופות הקדומות, וצורתה הראשונית היתה אינימזם פרימיטיבי — אמונה המיחסת רוח חיים לצומח ולדומם והטבע מאוכלס בכוחות ויצורים על טבעיים בעלי תחושה.

דת השינטו, שהיא דת מקורית ומיוחדת של העם היפני, מיוסדת על יסודות של פולחן אבות קדושים ופולחן טבע, שמירה על חיי טהרה רוחנית וגופנית, פולחן ללא עבודת פסלים ותמונות, שהת־

פתחו במשך הזמן ממסורות תרבותיות והיסטוריות שונות ומיסודות פרימיטיביים ומתקדמים, כלומר, מסורת וחידוש משמשים בערבוביה, והם הבסיס הלאומי של העם היפני. אך יש להבחין בין השינטואיזם הקדום לבין השינטואיזם הלאומני והמיליטריסטי, שרווח במחצית הראשונה של המאה העשרים.

האמונות והמנהגים הקדומים של יפן לא ידועים מאחר ולא נרשמו בכתובים. המעט שידוע לנו הוא תודות לנזירים בודהיסטים, שרשמו אותם כאשר חדרו ליפן כדי להפיץ בה את תורת בודהא.

היפנים קיימו מגעים עם העם הקוריאני והסיני ומהם קיבלו השפעות תרבות ראשוניות לרבות הכתב מסין. דרכם קיבלו את תורת בודהא, שהונהגה ביפן בשנת 552 לספירה. ובשנת 700 לספירה נמנו ביפן למעלה מחמש מאות מנזרים ומקדשים בודהיסטים.

השינטואיזם והבודהיזם

במשך הזמן התפתחו בדת השינטו זרמים וכיוונים שונים. כתוצאה מהשפעות בודהיסטיות התפתחה צורה מעורבת של שינטואיזם ובודהיזם, שהביא למיזוג בין שתי הדתות ובניית מקדשים וטקסי פולחן משותפים.

במאה הי"ג גברה התודעה הלאומית היפנית ונעשו נסיונות להפריד בין הדתות ולשוב לשינטואיזם המקורי. במאה האחרונה התקיימו שתי קבוצות שינטואיסטיות, אחת ממלכתית, שטיפחה רגשות לאומניים ושניה, כגוף דתי כתתי.

בשנת 1937 נלחמה יפן בסין ובמלחמת העולם השניה הצטרפה לגרמניה ואיטליה וחתמה על אמנת "הציר המשולש". כוחות צבא יפן התקיפו את הבסיסים הצבאיים של ארה"ב בנמל הפנינים ואז הכריזה ארה"ב מלחמה על יפן. בראשית המלחמה נחלו היפנים נצחונות רבים והשתלטו כמעט על כל דרום מזרח אסיה. יפן נכנעה לאחר הפצצת עריה בפצצות אטום ואז חתמה על כתב כניעה.

לאחר מלחמת העולם השניה ביטלו שלטונות הכיבוש את השינטואיזם הממלכתי, שטיפח בין היתר שנאה לזרים והונהגה חוקה חדשה. גם הקיסר הירוהיטו, השליט מאז 1926, הסתלק ממעמדו הרם והכריז באזני העם ש"אינו בן שמש" כפי שהיה עד 1946 ושלטונו סמלי בלבד.

יפן מעצמה כלכלית ותעשיתית

לאחר מלחמת העולם השניה, כאשר יפן נחלה מפלה צבאית ואיבדה ארצות ששלטה עליהן ועריה הירושימה ונאגאסאקי נפגעו מפצצות אטומיות, היא ידעה להתאושש מהר מאוד ולהיות מעצמת על. הכלכלנים טוענים שביפן קרה נס כלכלי והעם היפני ראוי לציון מיוחד, היפנים פיתחו את שטחי החקלאות, למרות שהשטחים המעובדים היו מצומצמים. הם סיפקו חלק חשוב מתצרוכתה החקלאית וזאת למרות צפיפות האוכלוסין והמבנה הגיאוגרפי של יפן, שהיא ברובה הרים תלולים ומדרונות (כשמונים אחוז). יפן כיום נחשבת למעצמה התשעית הגדולה באסיה, שהגיעה להישגים עצומים תודות לארגון ושיטות עבודה יעילות וביחוד הודות לחריצות עובדיה, אם כי אין ביפן מרצר חשוב כמו נפט ואינה מבורכת במחצבים. יפן מיצאת מכוניות, ברזל, פלדה, כלי רכב, אניות ועוד, ועריה הגדולות מתקיימות על תעשיה. עיר הבירה טוקיו, היא העיר הגדולה בעולם המונה שנים עשר מיליונים תושבים ומספר תושביה הכללי הוא מאה וחמישה עשר מיליון, ומדורגת כמדינה השישית בעולם לפי מספר תושביה. יפן ידעה גם לשמור על איזון בין צמיחה כלכלית לצמיחה דמוגרפית, שלא כמו בארצות אחרות, כדוגמת הודו, שהאוכלוסיה שלה גדלה ללא

כל פרופורציה וגורמת לבעיות דמוגרפיות וכלכליות חמורות.

המשטר מבוסס מאז 1947 על חוקה לפיה קיימים ממשלה ובית נבחרים. בין ישראל ויפן שוררים יחסים דיפלומטיים מאז 1952.

בין יפן וישראל קיימים שני הסכמים: הסכם בילטרלי על פטור הדדי מהצורך באשרות ביקור והסכם על חילופי מדענים בין שתי המדינות.

עשרת השבטים שהגיעו ליפן

אגדות ומסורות שונות מספרות כי עשרת השבטים, שהיגלה שלמנאסר מלך אשור מארץ ישראל, הגיעו בדרך נדודיהם עד ליפן במזרחה של אסיה והתישבו בה. במשך הזמן השפיעו הגולים במידת מה על תושבי יפן מרוח היהדות ומפולחנה הדתי והטקסי כפי שהיה נהוג במקדש בירושלים.

מסופר, שבארמון הקיסר או בהיכל שינטו המקודש ליפנים, נמצא חדר פנימי מיוחד, שנקרא קודש קודשים, והכהן השינטואי נכנס אליו פעם אחת בשנה ועורך שם טקס דתי מיוחד, כנראה בדומה לכניסת כהן גדול לקודש הקודשים ביום הכיפורים. לכהן השינטואי אף מערכת לבוש לעבודת הקודש, הכהן חבש מצנפת לראשו, לבש מכנסי בד וכן בגד לבן, שכיסה את כל גופו ובקצה שרווליו היו מעין ציציות. המקדש נקרא בשם "היכל הספר" אם כי לא נמצא בו כל ספר, ונאמר שכונה בשם זה לזכר ולכבוד ספר הברית שנמצא בתוכו. עוד מסופר שבהיכל היה ארון, שבו נשמר מטה אהרון, שברי הלוחות וצנצנת המן וכן ראי קדוש עליו חקוק שם המפורש, כשהוא מוסתר בווילון וזה להזכיר את המראות הצובאות, שהיו בפתח אהל מועד. אך במסורת היפנית נאמר, שבגנזי המלוכה שמורים שלושה חפצים קדושים והם: ראי, פנינה וחרב, שהם סמלים של הקיסר ומביעים את עוצמתה של יפן.

ספירת העומר והבאת הביכורים

עוד מסופר כי מקומות ישוב שונים ביפן נשאו שמות עבריים כגון: "גושן", "מנשה" ומקדש בשם "מקדש דוד" ועוד. וכי שמו של המיקאדו — כינוי לקיסר יפן מקורו בשם עברי מ־ גד — מגדו — מקדו, כלומר משבט גד, ובקרב מעמד האצילים והלוחמים בני הכת הסמוראית מצוי מנהג הבאת ביכורים למקדש השינטו, והכהן היה מניף אותם, כפי שנהגו בטקסי הבאת הביכורים בבית מקדש בירושלים, לאחר שבע שבתות, בסיום ימי ספירת העומר. כן ערכו טקס בדומה לפדיון הבן.

לאחרונה כתב חוקר יהודי בשם יוסף אידלברג, שחקר ומצא למעלה משלושת אלפים מלים עבריות וארמיות משולבות בשפה היפנית, וציין שקיים דמיון רב בין הכתב היפני לבין האותיות העבריות העתיקות.

אגדות אלו נמסרו על־פי רוב בעל פה ובכתב, אך יש בהן יותר דמיון מאשר מציאות, אך יתכן שקיים גרעין היסטורי הקשור איכשהו עם עשרת השבטים.

ספרים עבריים בתרגום יפני

ביפן קיימת מודעות לישראל, לקורותיה ומורשתה, ובשנים האחרונות תורגמו ליפנית יצירות עבריות, בין היתר תרגמו ליפנית את "תולדות עם ישראל מימי קדם עד העת החדשה", שנכתבו ע"י פרופ' א. מלמט, ח. תדמור, מ. שטרן, ש. ספראי, ש. אטינגר, ח. ה. בן־ששון. מחקר גדול נתפרסם על המוסיקה היהודית ותורגם ליפנית ספרו של ד"ר מנשה הראל, "גיאוגרפיה של ארץ־ישראל", וספריו של פרופ' יגאל ידין על בר כוכבא ומצדה. תורגמו המגילות הגנוזות בתוספת כרך הסברים, שיצא בדפוס בעזרת אוצר היכל הספר במוזיאון ישראל.

אחי קיסר יפן, הנסיך מיקאסה

אחי קיסר יפן מתעניין ביהדות

יש לציין את דבריו של אחי קיסר יפן, הנסיך מיקאסה, שאמר ב־1966 לסופרת ישראלית אחת על התעניינותו הרבה בעם ישראל: "אחרי סיומה של מלחמת העולם השניה התחלנו לחקור את ההיסטוריה הקדומה של המזרח התיכון, ויותר מכל נתפסתי להתעניינות מיוחדת בתקופת ההתרחשויות של הברית הישנה, מאז התחלתי לחקור וללמוד נושא זה". עוד הוסיף אחי הקיסר: "להעמקת מחקר זה נודעת חשיבות מרובה לתנ"ך עצמו, כמובן שאין בידי התרגום ללשון יפנית למסור או לשקף את המקור במלוא ממשיותו. מספר מלים יפניות בהן השתמשו בתרגום, אינן כמעט משתל־בות לתוך הטקסט. וכך קרה, שהרגשתי צורך לק־רוא את התנ"ך במקורו בעברית והתחלתי ללמוד בו. מאז עברו כמעט עשר שנים".

החוג לעברית ביפן

"בשנים האחרונות הופיעו חיבורים בעברית מודרנית, פרי עטם של חוקרים ישראלים, וכך התחלתי ללמוד מלפני שנתיים או שלוש את העב־רית החדשה. אבל אין אני מצליח להתקדם בה כהלכה, בגלל זמני המוגבל, העומד לרשותי וסדר יומי העמוס" ("עם וספר", בטאון הברית העברית העולמית, ל"א—ל"ב שבט תשכ"ו — פברואר 1966).

האיש שלימד בטוקיו את היפנים לשון עברית היה אורי אפשטיין, מוסיקולוג ישראלי, שהשתלם ביפן. ביזמת הנסיך מיקאסה, נשיא החברה המזר־חית ביפן, הוקם החוג הראשון ללימוד עברית וה־נסיך היה בין התלמידים. הנסיך נהג גם לבקר בבית הכנסת הקהילתי והתעניין בטקסט ובנוסח התפילה. לפעמים גם השתתף בסדר פסח בבית השגריר היש־ראלי ביפן. גם כיום קיימת התעניינות רבה בשפה העברית ורבים הם המשתתפים בשיעורים הנערכים בעזרת המרכז היהודי והאגודה לידידות ישראל —יפן.

הקהילה היהודית ביפן ראשיתה במחצית המ־אה הי"ט. יהודים הגיעו ליפן כבר במאה הט"ז עם הסוחרים האירופים, אך הם לא קבעו בה את מוש־בם ולכן אינם נזכרים בכתובים מאותו זמן. רא־שוני המתישבים התגוררו בעיר הנמל נאגאסאקי, היה זה ב־1860 לערך. לאחר מכן התגוררו ביוקו־המה, קובה ובטוקיו, עיר הבירה.

בית־הכנסת בטוקיו

קהילת הפליטים ביפן

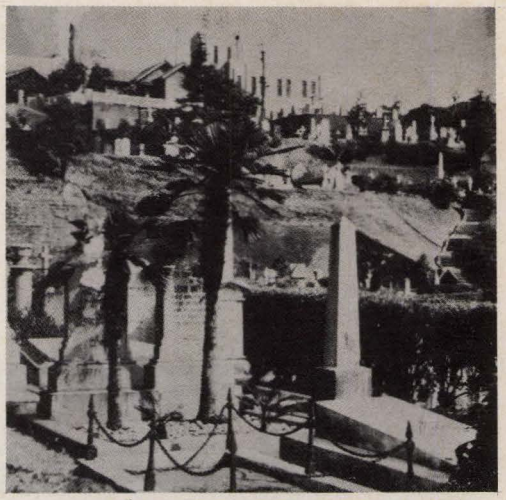
הקהילה היהודית ביפן מורכבת למעשה מכמה רבדים של פליטים, שהתישבו ביפן בזמנים שונים. כבר ב־1905 היגרו אליה יהודים בעקבות מלחמת יפן רוסיה. מהגרים נוספים הגיעו מרוסיה לאחר מלחמת האזרחים והמהפכה הבולשביקית ב־1917. לפי אומדנים שונים הגיע מספר הפליטים לכדי חמשת אלפים. בזמן מלחמת העולם השניה התישבו פליטים ביפן, ששימשה גם בארץ מעבר לפליטים מאירופה. כמו כן היגרו אליה שרידי היהודים מסין לאחר המהפכה הקומוניסטית והקמת סין העממית, שבעקבותיה חוסלה כמעט כליל הקהילה בחרבין ובשנחאי.

קבוצות נוספות של יהודים, שנקלטו ביפן, היו חיילים מצבא ארצות הברית, ששרתו ביפן ולאחר שחרורם משרות צבאי, השתקעו בה. ביפן מצויים גם יהודים מארצות המזרח התיכון והרחוק לרבות גרים יפנים.

היפנים התיחסו באהדה ליהודים

יפן לא ידעה אנטישמיות ושנאת יהודים, בת־חילה חשבו היפנים כי היהודים הם כת נוצרית, אך במשך הזמן למדו על זהותם. היפנים גילו יחס סובלני כלפי היהודים ודרכה עברו אלפי פליטים יהודים — למרות היותה בת־בריתה של גרמניה הנאצית במלחמת העולם השניה. אמנם הפיצו הגרמנים ספרות אנטישמית, אך לא היו לכך תוצאות שליליות.

הקהילה היהודית הראשונה על אדמת יפן, נוסדה בעיר נאגאסאקי ב־1894. וב־1904 היו בה

החלקה היהודית בבית־הקברות הבינלאומי ביוקוהאמה

כמאה נפש. לאחר זמן התארגנו קהילות זעירות בעיר קובה וטוקיו, היו אלה מיוצאי סין ורוסיה, ובמשך הזמן הצטרפו אליהם יהודים גם מארצות אחרות. הקהילה ביוקוהמה פעלה עד רעש האדמה שהחריב אותה ב־1923.

לדברי ראשי הקהילה ביפן, מחצית המשפחות היהודיות כיום הן ממוצא אמריקאי ושליש הם ישראלים והיתר מארצות בעלות נתינויות שונות.

בשנת 1981 נמצאו ביפן כשש מאות וחמישים נפש, מהן מאה ועשרים משפחות חברים בקהילה המשלמים מס שנתי והיתר משפחות, שלא רשומות בקהילה ומספרן כמאתיים נפש, מהם רבים בסטטוס של עוברים ושבים. יצוין, שלאחר מלחמת קוריאה ב־1953 היגרו יהודים רבים מיפן ועקב כך ירד מספרם.

היהודים המתגוררים ביפן אינם בעלי נתינות יפנית, מאחר והשלטונות מקשים מאוד על אזרחי חוץ לקבל נתינות יפנית — אם אינם מגזע יפני.

כך לדוגמה מצבם של קוריאנים רבים המתגוררים ביפן שנים רבות, כשהשלטונות רואים אותם כאזרחי חוץ.

הקהילה בקובה

הקהילה בעיר קובה מונה (1981) כעשרים משפחות בלבד, שמוצאן בעיקר מסוריה, עיראק וצפון אפריקה. הראשונים התישבו בקובה, משום היותה איזור מסחרי ותעשיתי ובה נמצאו זרים רבים בעיקר גרמנים. בשנות הארבעים עברו דרך קובה אלפי פליטים מאירופה, ביניהם תלמידי ישיבת מיר ולובביץ', שנעזרו ע"י ועד לשעת חרום, שהוקם באותו זמן לסייע לפליטים. באותו זמן היו בקובה שתי קהילות, הספרדים מנו כשבעים משפחות ואשכנזים כחמישים משפחות. לאחר מלחמת העולם השנייה אורגנה הקהילה מחדש בסיוע רבנים צבאיים אמריקאים וכאשר הוחל בשיקומה של יפן הגיעו לקובה סוחרים יהודים, שעסקו בנכסי דלא ניידי, ביבוא ויצוא. בשנת 1958 הכירה הממשלה בקהילה וניתן לה כתב רשמי. גם הקהילה בטוקיו אורגנה מחדש ב־1950 והוכרה רשמית ע"י השלטונות ב־1953 ובטקס נוכח הנסיך מיקאסה אחי קיסר יפן, ברם, לאחר שיקומה ופיתוחה של יפן, ירד מעמדם של הסוחרים הזרים וגם של היהודים, שעזבו את יפן והיגרו לארצות הברית ולמדינות במזרח הרחוק.

למעשה נשארו בקובה רק הוותיקים, כלומר הזקנים, ואילו הבנים והבנות עזבו את קובה, כך שזה למעלה מעשר שנים לא נערכה כל חופה במקום ולא נתקיימו אירועים מיוחדים.

בקובה מרכז קהילתי, שבו מצוי בית הכנסת "אוהל שלמה", ששופץ לאחרונה, וזה כמה שנים שנערך סדר פסח משותף ונציגי השגרירות בטוקיו משתתפים בטקס כדי לחזק את הקשר בין שתי הערים.

אין התבוללות בקהילה היהודית ביפן

בשיחות עם ראשי הקהילה נאמר לי בסיפוק כי הקהילה שומרת על זהות יהודית ואין התבוללות בדת הבודהיסטית והשינטואיסטית ולא נשואי תערובת. מאידך, היו כמה גיורים ונשואים עם יפניות שקיבלו עליהן את תורת משה.

היהודים עוסקים ברובם במסחר בין לאומי וחיים ברווחה. ביניהם בעלי מקצועות חופשיים, רופאים, עורכי דין, עתונאים ועוד. הקהילה מפרסמת ירחון באנגלית בשם "טוקיו ג'ואיש ניוז", ומקיימות פעילות תרבותית, חברתית ענפה בצורת ערבי קונצרטים, נשפי קהילה והרצאות בנושאים שונים, גם שגרירות ישראל תורמת את חלקה לחיזוק הקשר עם העם היהודי וארץ ישראל.

ב־1980 נחנך מרכז קהילתי חדש ושופץ גם בית כנסת "בית דוד" המשמש מקדש מעט ומרכז חברתי עצמאי ביפן. במרכז היהודי, מסעדה כשרה, מקווה, ספריה, חדר קריאה, אולם שמחות, מועדון חברים ובריכת שחיה. בבית הספר המקומי של יום ראשון, חמישים נערים המקבלים חינוך ומורשת של עם ישראל ולומדים את השפה העברית רב קונסרבטיבי, שהגיע מארצות הברית משמש שליח ציבור וקורא בתורה ומורה בביה"ס של יום ראשון במועדון הקהילה. בטוקיו קיימת גם "אגודת נשות ישראל—יפן לעזרה ולסעד", וכן "אגודת ידידות ישראל—יפן".

ראשי הקהילה בטוקיו

פרנסי הקהילה ושרותים קהילתיים

רוב חברי הקהילה הם מיוצאי אשכנז ומיעוטם מארצות המזרח. התפילות בבית הכנסת הן בנוסח אשכנז. בשר כשר מיובא מארה"ב. ברית מילה מבוצעת ע"י רופאים יהודים או רבנים מהצבא האמריקאי, הנמצאים ביפן. קיים ועד חברה קדישא והנפטר מובל לבית הקברות הבינלאומי ביוקוהמה המיועד ליהודים ואלה שאינם יפנים.

קהילת יפן מנוהלת ע"י שנים עשר פרנסים. יו"ר הקהילה הוא וולטר סיטרין וסגנו הרי בורנשטיין יליד ברלין, שהתגורר גם בארץ ומאז 1962 התישב ביפן. חיי הקהילה וחייהם הפרטיים של חבריה רחוקים מן התרבות היפנית ושפת המקום לא נשמעת ביניהם בבית ובחברה. אנשי הקהילה מצייגים, שרק מעטים יודעים קרוא וכתוב יפנית וכי הם שומרים על קשר הדוק עם מדינת ישראל.

כת המקויה — אהל מועד

ביפן נוסדה כת "המקויה", שפירושה "אהל מועד". מקום מגע עם האל. התנועה הוקמה ע"י חוקר התנ"ך ואיש הרוח היפני פרופ' אברהם איקורו טשימה, שהתקרב ליהדות לאחר, שגגלה לו חזון אלהי במראות הלילה ושמע בת־קול מעל פסגת ההר הוולקני אסו ביפן. לדברי מייסד הכת, הטילה

כנס אגודת ידידי ישראל ב"בית שלום" בקיוטו

כנס המקויה ביפן

עליו ההשגחה העליונה להפיץ את תורת ה' בקרב העם היפני.

כת המקויה ביפן מונה עשרות אלפי חברים, שהם ידידי ישראל ודורשי שלומה וטובתה. הם מגלים זיקה עמוקה למורשת ישראל, לספר הספרים וארץ הקודש.

חברי המקויה מסייעים לישראל ומקיימים מצוות עליה לרגל. בירושלים עורכים תהלוכות וצועדים בשירה וזמרה אל הכותל המערבי, בלבוש ססגוני, שעליו רקום מגן דוד. תוך כדי כריעה והשתחוויה שופכים שיחם לפני המקום ומתפללים לשלום ישראל ועם ישראל.

פרופ' טשימה שנולד ב־1910 נפטר ב־1973 במהלך הפגנה רבתית שנערכה ביפן נגד השלטונות שאימצו מדיניות פרו־ערבית נגד ישראל.

אגודת ידידי ישראל—ביפן

בקיוטו, שהיתה לפנים בירת יפן, קמה תנועה יפנית המזדהה עם העם היהודי ומטיפה לידידות עם ישראל. את התנועה הקים כומר נוצרי יפני בשם טאמאקי אטצוקי, שהיה לפנים כהן דת נוצרי ומטיף במנצ'וריה.

הרברנד אטצוקי סיפר לי בדרמטיות על חוויה גדולה, שהיתה לו בשנת 1938, כששמע קול אלהים

דובר אליו על תחיית העם היהודי וקיבוץ הגלויות בארץ הקודש וירושלים תהיה בירתה הלאומית והמדינית. לדבריו, הוא חזה את תקומת מדינת ישראל, בסוף שנות השלושים של המאה הזאת.

מאז החזון הלילי קשר אטצוקי את גורלו עם העם היהודי. הוא מספר לאחיו היפנים על תורת ישראל, הנביאים ועם ישראל, שלא שמעו עליהם, כל זה על פי ההארה האלהית.

אגודת ידידי ישראל ביפן, קוריאה ופורמוזה מונה כמה אלפי חברים. בקיוטו הוקם "בית שלום" המשמש מרכז חברתי שבו יכול כל יהודי להתארח ולאכול כשר, לשמוע מקהלה, ששרה בעברית "ירושלים של זהב", "מעל פסגת הר־הצופים" ועוד. בגן הבית המטופח מצוי אגם הקרוי "כנרת", גבעה בשם "חרמון", ונחל מים המכונה "ירדן".

עולי־רגל חברי המקויה — בתפילה ליד הכותל המערבי

סין

בנבואת ישעיהו (מט, יב) על שיבת ישראל לארצו מגלויות רחוקות, נאמר: "הנה — אלה מרחוק יבואו והנה — אלה מצפון ומים ואלה מארץ סינים". בפרשת נח שבספר בראשית, מוזכר שם עם סיני: "ואת — החוי ואת — הערקי ואת — הסיני" (שם, יז) ובספר שמות מסופר גם על מדבר סין במסעות בני ישראל אל ארץ כנען (שם, טז, א). ושאלו החוקרים היכן נמצאת ארץ סינים? יש סוברים כי "ארץ סינים" היא סין במזרח הרחוק, שהיהודים הגיעו אליה איכשהו בדרך נדודיהם, אך אחרים טוענים, שלא ייתכן, שגולה יהודית תמצא במרחקים בימי שיבת ציון, מה גם שהסינים עצמם לא קראו לארצם בשם סין או כינא, היא נודעה בשם "קאתיי" וכך קרא לה במאה הי"ג מרקו פולו, שהיה האירופי הראשון, שחדר לסין וסיפר לעולם עליה, רק מאוחר יותר נקראה צ'ין וסין ע"ש משפחת בית המלוכה.

כיצד הגיעו יהודים לסין?

כיצד הגיעו יהודים לקאי־פנג־פו הנידחת בסין הרחוקה ושמרו במשך דורות רבים על ייחודם, על אף היותם מנותקים מן העולם היהודי ומרכזי היהדות? על כך יש דעות שונות.

החוקרים סבורים, שראשוני היהודים התישבו בעיקר בקאי־פנג־פו, שהיתה מרכז חשוב לסחר המשי ותחנה סופית של נתיב השיירות בין המזרח הקרוב לסין. לפי גירסה אגדית עברו יהודים לסין כבר בימי שלמה המלך, שפיתח את נתיבי המסחר של הארץ. גירסה אחרת היא, שראשית הישוב היהודי בסין הוא מזמן גלות אשור, שאז נוצר קשר עם הדו ודרכה עברו לסין, ומצויות עדויות על קיום בית כנסת בין המאה השלישית לרביעית, ברם רבים סוברים, שהיה זה במאה השביעית או השמינית, כאשר נוסעים יהודים עשו דרכם לסין בנתיב שיירות המשי והפיצו את מרכולתם בחברת סוחרים מוסלמים.

יהודי פרס שהשתקעו בסין

יש הטוענים, שיהודי פרס היו הגרעין הראשון שהשתקע בסין עקב רדיפות גזעיות ומעשה שמד של מלכי פרס הקנאים, והוא שגרם לגלי הגירה מפרס לסין. חוקרים אחדים קובעים את הזמן למאה הי״ב על פי מצבות אבן, שנתגלו ובהן מסופר על בית הכנסת בקאי־פנג־פו, שנבנה ב־1163, אך כאשר נפסק הסחר היבשתי בנתיב שיירות המשי במאה ה־16, נותק הקשר עם יהודי קאי־פנג־פו, שנשארו מבודדים מיהדות העולם. המגע הממושך של היהודים עם הסינים, הריחוק והניתוק מעם ישראל אולי בנוסף לנישואי תערובת, גרמו להתבוללות וטמיעה של יהודי סין בסביבה הסינית מבחינת מראה חיצוני, לשון, לבוש, אורח חיים ושמות סיניים. הם דמו בכל לסינים ואפילו בצמותיהם. תוך שמירת מסורת אבות. אך, במחצית המאה הי״ט, חוסלה כליל קהילת קאי־פנג־פו היהודית ממפת הנדודים של עם ישראל, למרות שבאותה התקופה נפתחו נתיבי ים למזרח הרחוק על ידי ההולנדים והפורטוגזים.

הקהילה היהודית בקאי־פנג־פו בסין

ידיעות על קיומה של קהילת יהודים בסין לפני מאות שנים הגיעו אלינו ע״י ד״ר יוסף פרויס, שברח מגרמניה בעלות היטלר לשלטון והתיישב בסין.

ד״ר פרויס, שהיה רופא נודע ולעצתו הרפואית דרשו בין השאר בני משפחות, ראשי השלטון ואשת הגנרליסימו צ׳אנק־קאי־ש׳ק, פעל וסייע לפליטים יהודים, שהגיעו לשנחאי במלחמת העולם השניה, עם זאת חיפש חומר עובדתי על תולדות יהודי סין ובעיקר על הקהילה העתיקה בקאי־פנג־פו, שמסיונרים נוצרים טיפלו בעברם. עם פרוץ המהפכה הקומוניסטית בסין ב־1950, עזב ד״ר פרויס את שנחאי, השתקע בניו־יורק ונפטר ב־1958. בעזבונו הותיר כתב־יד, שפורסם ע״י ״מוזיאון הארץ״ ב־1962. בשם ״הקהילה היהודית בקאי־פנג־פו״.

היהודים שנתגלו על־ידי הנוצרים

הידיעות הראשונות על הקהילה היהודית בקאי־פנג־פו נודעו בדרך מקרה לפני 350 שנה. היו אלה מסיונרים ישועים ופרוטסטנטים, שישבו בסין, הישועים שגילו אותם, התעניינו במנהגיהם

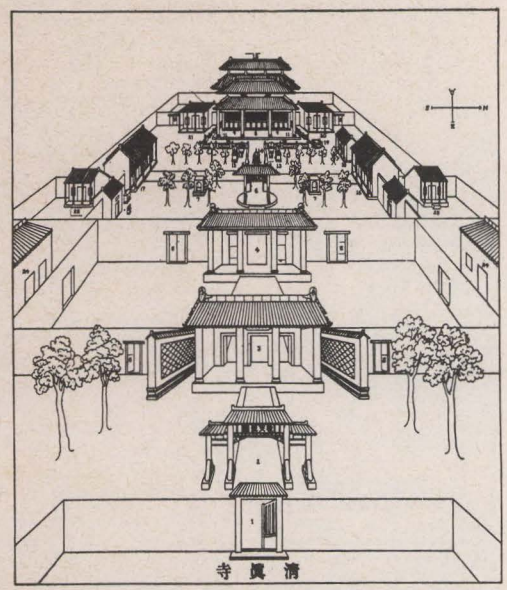
וקורותיהם ואחר כך העלו את סיפורם המרשים על הכתב. וכך היה המעשה, שראשיתו ב־1605:

יהודי סיני ישיש בשם איי־טיאן מקאי־פאנג־פו ביקר בדרכו במרכז מסיונרי בפקין. הישיש, שבהופעתו החיצונית דמה בכל לסיני ביקש להתפלל והאב הנוצרי סבר, כי הישיש הסיני הוא מבני דתו ולקח אותו לתפילה בכנסיה. איי־טיאן היהודי ראה בכנסיה את צלמי מרים, ישו ויוחנן המטביל והשתחוה להם כפי שעשה מארחו האב מטאו ריצ׳י. אחר כך סיפר הישיש לאב הנוצרי כי בעירו אין מנהג סגידה לתמונות ופסלים בבית הכנסת. איי־טיאן שאל את כהן הדת אם אלה הם השנים עשר. המסיונר חשב כי הזקן מתכוון לשאול אם אלה הם שנים עשר השליחים הנוצרים וענה בחיוב. השנים חזרו מהכנסיה והאב ריצ׳י גילה תוך כדי שיחה, כי האורח הוא יהודי סיני ובטעות חשב, שמרים ושני הילדים הם רבקה ובניה — יעקב ועשיו, ואילו את שנים עשר השליחים דימה לשנים עשר שבטי ישראל.

קהילה של אלפי יהודים

היהודי הסיני סיפר לאב ריצ׳י כי בקאי־פנג־פו יש שנים עשר בתי אב, בית כנסת וספרי תורה. ברחבי סין פזורות קהילות נוספות מבני דתו. לאחר זמן שלח האב ריצ׳י כמה שליחים לחקור את חיי העדה, מנהגי הדת ואורחות חייהם. למעשה, מאז החלה חקירת הקהילה, שעל אודותיה לא ידעו במשך מאות שנים מחוץ לגבולות סין.

מתוך הפרטים שנתגלו במשך הזמן הסתבר כי קהילת קאי־פנג־פו מנתה בשעתה אלפי יהודים, מהם שרתו כמושלי מחוזות, שופטים, רופאים, ובעלי אחוזות. בין המפקדים היהודים היה קצין בכיר בשם לי־קואנג־סין, שעמד בראש המגינים על העיר קאי־פנג־פו בימי מצור הטטרים ב־1642. היהודים עסקו בעבודת־האדמה ובמסחר במשי.

מקדש הטוהר והאמת בקאי־פנג־פו

מקדש הטוהר והאמת דמוי מקדש סיני

על תפארתה וגדולתה של הקהילה, אפשר ללמוד מפרטים שמסר המסיונר האב דומנג׳ ב־1722. הוא אף צייר את מראה בית הכנסת המפואר בקאי־פנג־פו, שדמה לפאגודה בסגנון סיני, שנקרא בשם ״מקדש הטוהר והאמת״. בכניסה למקדש עמדו פסלי אריות אבן, ששימשו לקישוט או לסימן מזל וברכה והגנה מפני רוחות רעות כמנהג הסינים במקדשיהם. בבית הכנסת נמצאו שני אולמות — ״אולם אברהם״ ו״אולם האבות הקדושים״, והכניסה אליהם היתה מותרת רק בחליצת נעלים. אולמות אחרים נועדו לדרשות. בירכתי האולם היה קודש הקודשים, שנקרא ״טרקלין השמים״. בבית התפילה נמצאו גם כלי פולחן כגון: מחתת קטורת, פמוטים ואגרטלי פרחים. על הבמה ניצב ״כסא משה״ לק־

ריאת התורה. בעת התפילה חבשו המתפללים כי־פות כחולות לראשם, אך לא ידוע אם התעטפו בזמן התפילה בטלית. הציבור נקרא למקדש ע"י "גונג" ותפילתם כוונה לירושלים, למרות שלא הי־תה בידם מסורת היסטורית הקשורה בארץ־ישראל.

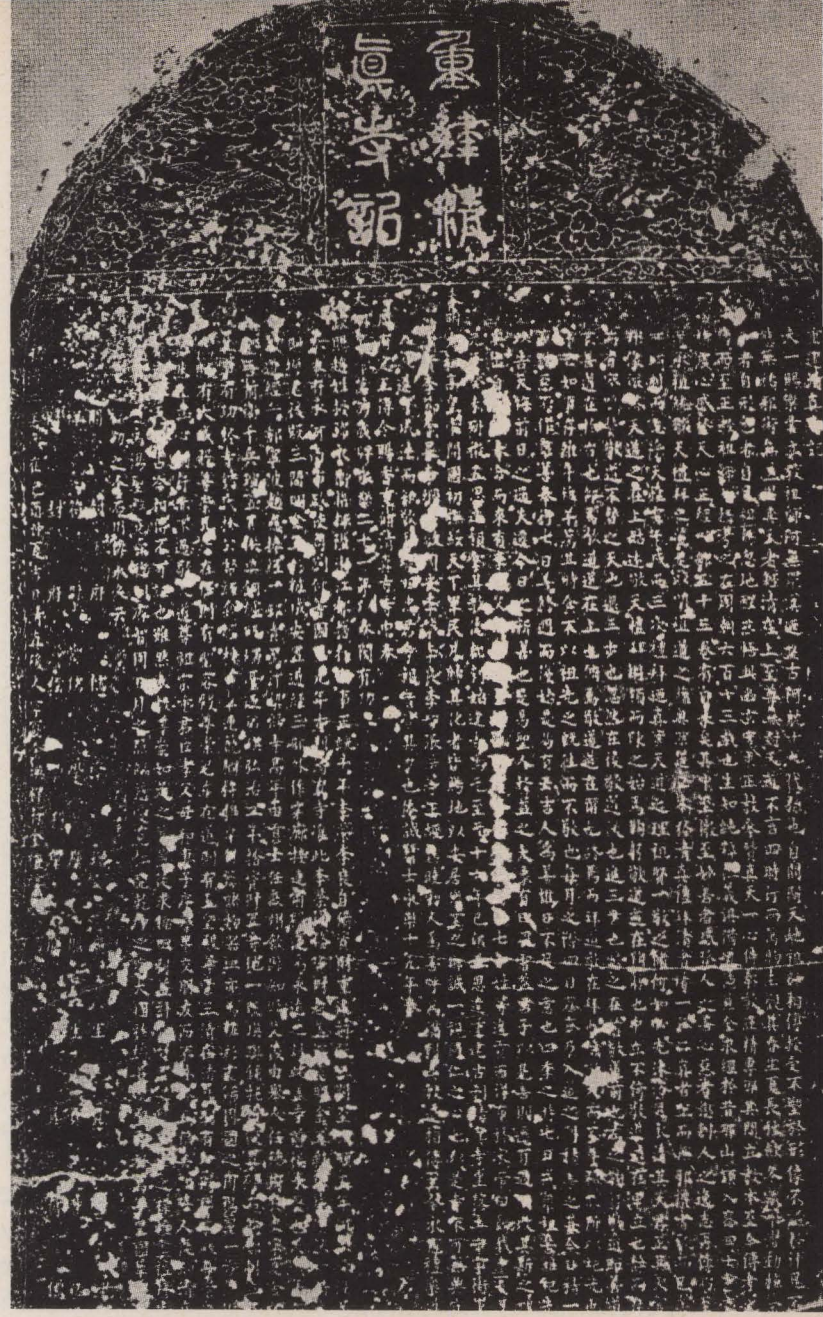
בית כנסת שנחרב והוקם שלוש פעמים

מקדש זה נחרב שלוש פעמים והוקם מחדש בכל פעם, אך נהרס סופית ב־1851 בשטפון גדול ולא הוקם מחדש. בשנת 1914 נמכרו אדמות בית הכנסת למיסיון והשטח הותקן כמגרש משחקים לימק"א. במשך הזמן נעשו כמה נסיונות לבנות בית חולים יהודי בעזרת המיסיון הקנדי, אולם התכניות לא התגשמו.

יהודי קאי־פנג־פו קיימו את כל החגים היהו־דיים, שמרו על מצוות ברית מילה, והקפידו על קיום קדושת השבת ונשמרו מאכילת חזיר. בכתובת מ־1483 נאמר "לכל עונה חוקים קבועים בכל הנוגע לגלימות, כסות הראש, מנהגי הפולחן והנ־גינה". יהודי קאי־פאנג־פו נקראו "בני הדת המחיי־בת ניקור גיד הנשה", משום שאינם אוכלים את גיד הנשה לזכר המאבק של יעקב עם מלאך האלהים.

מצבות אבן מבית־כנסת קדום

יצחק בן־צבי, פרסם ב"ספונות" (כרך ה) את תוכן ארבע הכתובות הגדולות, שהיו שקועות בתוך כתלי בית הכנסת בקאי־פנג־פו, שנחקקו על לוחות אבן בסינית, מן השנים 1489, 1512, 1663, 1679 ושבע עשרה כתובות קטנות, המספרות על תולדות הקהילה ובית הכנסת שלה במאות הי"ב—הי"ז. הכתובות תורגמו מאנגלית לעברית ע"י הסופר א. ראובני, והסינולוג דאניאל לסלי, הישווה את התר־גום למקור הסיני והוסיף הערות לשוניות לכתוב.

מצבת־אבן מבית־כנסת קדום

מן הכתוב בלוחות האבן אנו למדים על השקפת עולמם, מסורותיהם, מנהגיהם והליכותיהם.

במצבה הראשונה משנת 1489, שהוקמה לאחר שיקום בית הכנסת שניזוק בשטפונות ב־1461 נאמר בין היתר, שאברהם האב הקדמון יסד את דת יש־ראל ומעת שנבראו שמים וארץ, היו האבות מוסרים זה לזה את המסורת, שקיבלו. "הם לא עשו דמויות, לא החליקו לשון לרוחות ולשדים ולא נתנו אמון בדעות תפלות. רוחות ושדים מעולם לא יכלו לעזור לבני אדם, פסלים לא יכלו להגן עליהם, ומנהגים תפלים לא הועילו להם כלום... ע"י מסירה הגיעה הדת למשה גם הוא אבי הדת הנכונה... הוא חיפש את הכתבים על ראש הר סיני, לשם כך צם ארבעים יום וארבעים לילה... אחרי כן נמסרה הדת לעזרא גם הוא מאבות הדת הנכונה".

במצבת אבן משנות 1512 נכתב: "התורה הזאת היא מקור המצוות, שהשמים נתנו והטבע קיים ובאה התקדמות מלימוד ע"י שמירת הדרך והמידות הטובות כל אהבה וצדק הגינות וחכמה. אשר לכיור פסלים ודמויות וציור צורות וצבעים, אלה הם דברים תפלים ומעשים ריקים הנעשים כדי להפתיע ולהכות עיניים בסנוורים — שהיא מחשבת פסולה ובודאי אינה ראויה לתשומת־לב". ובסיום: "זאת נכתב על אבן בבית הכנסת למען תימסר הדעה לכל הזמנים וידעו הכל את ההתחלה של הכתבים והדורות הבאים יקראו אותם בתשומת לב".

כתבי־יד וספר עברי־סיני

חשוב לציין, שלקהילה היה ספר יוחסין כתוב בעברית וסינית, בשני חלקים וזמנו בין השנים 1660—1670. החלק הראשון כלל שמות 453 גברים והשני 259 נשים. במקומות שונים מופיע שם "פלו־גית בת אדם", המרמז, שהאשה היא נכרית כלומר

משפחה יהודית בסין

סינית שהתגיירה או אומצה כיהודיה. עוד אנו למדים, שגברים נשאו יותר מאשה אחת. מצויים גם כתבי־יד עתיקים של תפילות וכתבי קודש, מגילת אסתר מעוטרת בציורים סיניים, הנחשבת כיחידה במינה בעולם, וכן מוצגים חשובים אחרים. האוסף הגדול ביותר מצוי בהיברו יוניון קולג' במדינת סינסינטי בארה"ב.

תהליך ההתפוררות והטמיעה של הקהילה היה בקצב מהיר, כך, שהיה כבר מאוחר מדי להצילם. במכתב תשובה, ששלחו יהודי קאי־פנג־פו ב־1850 לקונסול בריטי נאמר: "בתשובה לשאלותיך עליינו לציין כי במשך ארבעים או חמישים השנים האחרונות הונחלה דתנו לדורות הצעירים בצורה הרחוקה משלמות, ולמרות שספרי התורה עודם מצויים בידינו, אין ביניינו איש המבין מילה מהכתוב בם.

תפילה בבית־הכנסת בקאי־פנג־פו

יומם ולילה, בדמעות בעינינו ובמנחות קטורת אנו מתפללים לשגשוגה של דתנו מחדש... אם יותן להקים את בית תפילתנו ישמש הדבר לא רק את בני קהילתנו. היה ברצוננו לשפץ את בית הכנסת ולהזמין רבנים שיכהנו בו, אולם בגלל עוניינו הרב הרשמה משאלתנו לאל".

מספר יהודי קאי־פנג־פו

אין לנו רישומים מדויקים על מספר היהודים בקאי־פנג־פו וכל הנתונים הם בגדר השערה. לפי מקור אחד נמצאו אלפי יהודים בסין עוד בזמנים קדומים. לפי לוח אבן מ־1489, הגיעו שבעים משפחות לסין בתקופת שושלת סונג (960—1270). לפי אותו מקור בירך אחד הקיסרים משושלת זו את פניהם ואמר: "הנה באתם לארצנו סין, כבדו ושמרו על מנהגי אבותיכם והנחילום לדורות הבאים". לפי כך נראה, כי במאה העשירית ואילך, נמצאו שבעים משפחות וקשה לקבוע כמה היו במשפחה. בראשית המאה הי"ח נמנו כאלף נפש. במחצית השניה של המאה הי"ט ארבע מאות, חמש מאות נפש. בראשית המאה הכ' היה מניינם כמאה וחמישים, מכאן ואילך היתה ירידה תלולה וכמעט חיסול גמור של הקהילה. בשנת 1942 נמצאו בה פחות מעשר משפחות, שהיה להן זכר קלוש ממוצאם היהודי.

שרידי יהודי קאי־פנג־פו

על שרידי היהודים המתגוררים בקאי־פנג־פו בימינו (1980) מסרה סופרת סוכנות יו. פי. בסין, אלין מוסבי: "איי־פן־מינג וכמה עשרות בנים אחרים לשבע משפחות בקאי־פנג־פו, הם השרידים היחידים לקהילה של יהודים סינים, ששגשגה בקאי־פנג־פו מאז שנת 960 לספירה. היהודים הלו, כמאה במספר, היגרו כנראה מהודו, ממרכז אסיה או אפילו מארץ ישראל. יש חוקרים הטוענים, שאלה הם הצאצאים האמיתיים של עשרת השבטים, שנישאו במשך הדורות לסינים שהתגוררו בשכנותם".

"אחד מאחרוני הקהילה, הוא שי־שיאו־יו, קבלן אמיד בן 63. הוא מקפיד לגלח את ראשו כדי להסתיר את שערותיו המקורזלות, שלבני גזע האן הסיני הטהורים אין כמותם".

"יהודי קאי־פנג־פו של היום יודעים, שיש יהודים במדינות אחרות בעולם. ויודעים על קיומה של מדינת ישראל. חלקם זוכרים עדיין, שאבותיהם נהגו ללבוש כיפות". וכי לפני מאה שנה התאסלמו חלק מן היהודים האחרונים בקאי־פנג־פו, שנודעו

בסין בכינוי המוסלמים הכחולים ו"עד היום, במס־גדים שברחבי סין, מופיעים חלק מן המתפללים בכיפות כחולות, המבדילות ביגם לבין המוסלמים ממוצא ערבי, החובשים כיפות לבנות".

הקהילות החדשות בסין

הקהילה היהודית החדשה בסין הוקמה בשנחאי — ב־1842 לאחר "מלחמת האופיום" (1842—1839) בין בריטניה לסין, להשגת ריבונות במסחר. הסינים שהפסידו את המערכה, נאלצו בתוקף הסכם שלום למסור את הונג קונג לבריטניה ולשלם לה פיצויים. באותו זמן (1850) הגיעה לשנחאי משפחת אליס ששון העיראקית שהתישבה בבומבי שבהודו ויסדה שושלת מסחרית ועסקיה התפשטו עד למזרח הרחוק. בעקבות משפחת ששון, היגרו יהודים נוס־פים לשנחאי כמו משפחת כדורי, שעסקה במסחר האופיום, בבדים ובעסקי דלא ניידי.

לאחר מלחמת רוסיה—יפן ב־5—1904 גדלה האוכלוסיה היהודית בשנחאי, כאשר מאות חיילים יהודים, ששרתו בצבא הצאר הרוסי התישבו בחר־בין שבמנצ'וריה בצפון מזרח סין. בשנות העשרים מנתה הקהילה היהודית כשנים עשר אלף יהודים ובאותו זמן הפכה שנחאי למוקד החיים של יהודי סין. אחרי מלחמת העולם הראשונה, היגרו לסין יהודים מרוסיה, שהתישבו בחרבין ואחרי שנות העשרים במאה הכ', השתקעו בסין יהודים רבים ממוצא אשכנזי מרוסיה ומפולין, שהתגוררו בשנ־חאי ובערים אחרות ביניהם היו בעלי מקצועות, בניגוד לסוחרים ובעלי עסקים אמידים, שבקרב הספרדים.

גל הגירה נוסף הגיע לסין מגרמניה ואוסטריה לאחר עלות הנאצים לשלטון ב־1933. כן הגיעו לסין יהודים ספרדים מארצות המזרח הקרוב. בש־נים אלו התרכזו היהודים בערים הגדולות ועסקו במסחר ובכלכלה.

בית־הכנסת "בית אהרון" בשנחאי סין

הגיטו היהודי בשנחאי

בשנים 1942—1945 כבשו היפנים את שנחאי ולפי דרישת הנאצים רוכזו היהודים פליטי אירופה בגיטו, אך לא פגעו בהם לרעה. בגיטו פעל ועד, שהיה כפוף לשלטונות יפן.

לאחר סיום המלחמה, חויבו הגרמנים לשלם פיצויים לאסירי הגיטו היהודי בשנחאי, והקהילה נתנה "אישורי גיטו" לקבלת שילומים עבור התקו־פה, ששהו בגיטו על פי הכרטסת, שנוהלה ע"י הוועד היהודי בגיטו שנחאי בזמן המלחמה.

לאחר כניעתה של יפן במלחמת העולם השניה, נחלקה יהדות סין בין מנצ'וריה בצפון, שנכבשה ע"י ברית המועצות ובשטחה נמצאה הקהילה של יהודי חרבין ואחרות, לבין החלק הדרומי, שנכבש ע"י צבא ארה"ב וצ'אנג־קאי־ש'ק, בה פעלה הק־הילה היהודית בשנחאי. כך נחצתה ובודדה לחלוטין הקהילה היהודית במנצ'וריה מעבר למסך ברזל. אולם, יהודי שנחאי היו חופשים לפעול והם קשרו קשרים עם יהדות העולם והקונגרס היהודי העולמי בישראל, ובה הוקם גם "איגוד עולי סין".

Portrait of Li Kuang-t'ien

גנרל יהודי־סיני

קהילות ספרדים ואשכנזים

קהילות יהודיות גדולות וזעירות פעלו בערי סין השונות: בחרבין, שנחאי, דאירן, טיאנטזין, צינדאו, פקינג, ציציקר, מוקדאן, האילר האנקו.

בחרבין ובשנחאי נמצאו קהילות מאורגנות של ספרדים ושל אשכנזים וכן ארגונים של יהודים פליטי גרמניה. נמצאו בתי כנסת רבים של ספרדים ואשכנזים, בתי חולים, ובתי מחסה לזקנים ונכים, ספריות ציבוריות, בתי ספר, מועדונים, בתי הארחה ותמחוי, חברות קדישא ובתי עלמין. נתפרסמו גם כתבי־עת ועתונים: "החיים היהודיים", "חיינו" של "חברת קדימה", בטאון בית"ר "תגר" ו"שנחאי ג'ואיש כרוניקל", בסין פעל במשך זמן מה גם תיאטרון אידי.

ב"מהפכת התרבות" בסין, פוזרו ועדי הקהילות, נהרסו בתי הקברות וגופות הנפטרים הועברו אל מחוץ לעיר, שם רוכזו יחדיו מתי הנוצרים, המוסלמים והיהודים.

בית הכנסת שנבנה בכספי סין הקומוניסטית

רוב בתי הכנסת והמוסדות הציבור נמכרו לגופים ציבוריים ולממשלה הסינית עקב דילדולה של הקהילה. יצויין כי בישראל הוקם בית כנסת לעולי סין בסביבות תל־אביב מכספים, שהעבירו השלטונות הקומוניסטיים בסין לישראל והדבר צויין בעברית ובאנגלית על גבי שלט שנקבע בבית הכנסת ובו נאמר: "בית הכנסת לזכר הקהילות היהודיות בסין" ו"בית התרבות לזכר הקהילה היהודית בסין".

ועוד: "הקמת בנין זה נתאפשר הודות לאפוטרופוס הכללי למדינת ישראל, שמסר את הכספים, שנתקבלו ממכירת בית הכנסת בשנחאי והתרומות הנדיבות של יוצאי סין בישראל ובתפוצות". כמו כן הועברו לישראל ספרי תורה וספרי קודש מבתי הכנסת וספריות יהודיות בסין.

מספר היהודים בסין

לפי רשימות ומפקדים שונים גדל מספר היהודים בסין מכמה מאות בראשית המאה ה־כ' ל־25,000 בסוף שנות השלושים. בשנות הארבעים נמנו כ־35,000 נפש, — מספר שיא, רובם היו פליטים מאירופה, שמצאו מקלט בשנחאי, ולא נזקקו לאשרות כניסה אליה. לאחר מלחמת העולם השניה, עזבו רבים מן הפליטים, שבזמן הכיבוש היפני רוכזו במשכנות עוני. שהיו מעין גיטו אם כי לא סבלו במיוחד, ונותרו פחות מ־20,000 נפש. לאחר השתלטות הקומוניסטים על סין ב־1950 ירד המספר

לכדי 1,000 וב־1955 — 680 ובשנת 1967 נמצאו בה שרידים, שמנו פחות מ־30 נפש, שהתגוררו בשנחאי, חרבין, פקינג ודאירן.

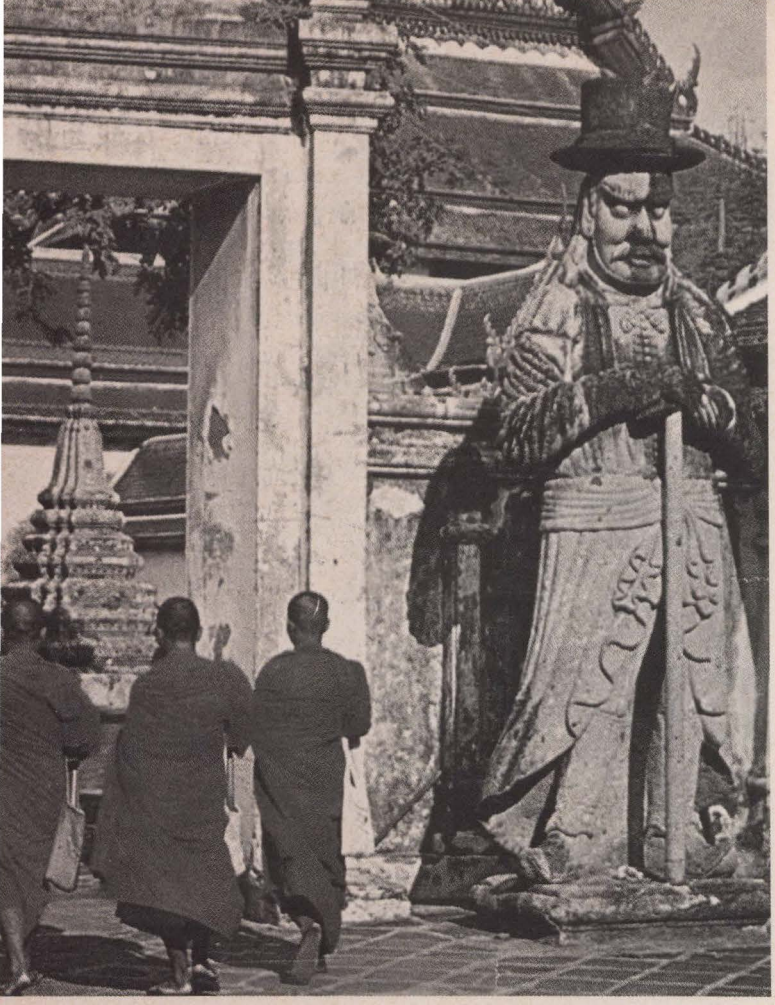
סופר הוואשינגטון פוסט בשנחאי, מייקל פרקס, מצא בסוף שנת 1981 יהודי אחד זקן בן 75 המתגורר בשנחאי, לדבריו זה היהודי האחרון, שנתמך מקרן סעד יהודית בהונג קונג. בינתיים נפטר גם יהודי זה.

רוב היהודים בסין עלו לארץ־ישראל והיתר היגרו להונג קונג, לארצות הברית, לקנדה ולארצות אחרות. ופרשת הקהילה היהודית על אדמת סין, שהחלה בסביבות שנות הארבעים של המאה הי״ט, נסתיימה לאחר מאה שנה ועתה סין ריקה מיהודים.

מרקו פולו במזרח הרחוק

״מי שלא היה במזרח הרחוק. אינו יודע את סוד המיסתורין. החן והקסם״ כך אמר לפני שנים רבות הנוסע האיטלקי, המפורסם ביותר של ימי הביניים מרקו פולו. נוסע, שהרחיק לכת יותר מכל הנוסעים הנוצרים, שקדמו לו והיה האירופי הראשון, שחדר לסין וסיפר לעולם על ארץ זו הגדולה והרחבה אפופת חן ומסתורין ובעלת תושבים מרובים, שהיתה ״טרה אינקוגניטה״, כלומר: ארץ לא נודעת ואיזור שהיה בגדר תעלומה לבני אירופה עד למסע של מרקו פולו במאה הי״ג. מרקו פולו קרא לפקינג ״קמבולוק״ ולסין הצפונית ״קאתיי״ שיושביה הם צהובי עור.

בימי הביניים עברה הדרך למזרח הרחוק בשני מסלולים. האחד דרך חצי האי קרים, השני דרך המזרח הקרוב, כאשר העיר עכו בארץ ישראל, משמשת נקודת מוצא לנוסעים.

פסל מרקו פולו במקדש בתאילנד

הנוסעים הראשונים היו האחים פולו. שהיו סוחרים נודעים ונסעו דרך קרים ובוכרה והגיעו לחצרו של החאן הגדול קובלאי חאן בסין שהיה מצאצאי ג׳ינגיס חאן וטימור לנג האגדיים. כובשים אלה הקימו את הקיסרות האדירה של המונגולים לפני שבע מאות שנה.

שני הנוסעים הלאטיניים מונציה, שצבע עורם היה לבן, עוררו ענין אצל הקיסר הסיני ששמע

מהם תיאורים על ארצות ועמים, על הדת הנוצרית במערב ועל דברים שלא ידע עליהם מעולם. החאן הגדול ביקש מהאחים פולו, שהאפיפיור ישלח לפקינג מאה כהני דת נוצרים, שיהיו "אנשים נבונים, בקיאים בשבע החכמות, המוכשרים להוכיח לעובדי־אלילים ולשאר בני אדם, כי תורת ישו היא הטובה ביותר".

שמן למאור מירושלים לפקינג

האחים פולו חזרו לארצם והתכוננו לחזור שנית לסין. תכניתם יצאה לפועל רק אחר כמה שנים. כשנבחר האפיפיור גריגוריוס העשירי ב־1271. הנוסעים היו מצויידים במכתבי ברכה של האפיפיור ונלוו אליהם שני נזירים ממסדר המטיפים האח ניקולה והאח גינס. שליחי האב הקדוש נתבקשו להביא את דבר הנצרות לתושבי סין ולעשות נפשות לתורת ישו שנציגו יושב על גדות הנהר טיבר ברומא. שני הנזירים הדומיניקנים שהיו כנראה מוגי לב, חששו מאימת הדרך הארוכה והמיגעת ובאמצע המסע ביטלו את שליחותם ונשרו מן השיירה.

השלישיה שכללה את מרקו פולו, אביו ודודו, החלו במסע באירופה הגיעו לעכו ואחר כך עלו לירושלים, כדי לקחת שמן למאור מקבר ישו הנוצרי כפי שביקש החאן הגדול מהאחים פולו במסעם הראשון.

בני משפחת פולו הפליגו להורמוז, שבפתח המפרץ הפרסי, חצו את פרס, ארמניה, את אפגניסטאן ודרך צפון טיבט הגיעו למדבר גובי ולאחר מסע קשה ומפרך, שנמשך שלוש שנים, הגיעו השלושה לפקינג. קיסר סין קיבלם בחביבות רבה והושיבם ליד ארמונו כדי שיהיו אנשי אמונו. נראה שבעיני הקיסר מצא חן במיוחד מרקו פולו הצעיר, והשליט הטיל עליו תפקידים מיוחדים ושליחויות דיפלומטיות. במשך הזמן אף מונה למושל העיר יאנג ג'ו במזרח סין. הם שימשו גם יועצים לקובלאי חאן בפקינג, שטופחה כעיר בירה לתפארת.

שבע עשרה שנה שהו בני פולו בסין. תוך כדי כך סייר מרקו פולו בסין לאורכה ולרוחבה ואסף ידיעות עבור החאן ביפן, בורמה, הודו ועל האי ציילון — היא סרילנקה כיום — אמר, שהוא האי היפה בעולם. לאחר זמן ביקשו בני פולו לשוב לארץ מולדתם. בין היתר מחשש שהם מעוררים קנאה ושנאה. שכן הקיסר נטה להם חסד. השליט הגדול לא נענה בתחילה לבקשתם לחזור למולדתם. אולם, לאחר בקשות ותחנונים התיר להם לבקר במולדתם בתנאי שיחזרו לסין בפעם שלישית.

מרקו פולו והרפתקאותיו

בני פולו חזרו לונציה ב־1295, ושלוש שנים לאחר מכן פרצה מלחמה בין ונציה לגנואה, מרקו פולו נפל בשבי בני גנואה בקרב ימי, שנערך ב־1298 והיה בין שבעת אלפי הונציאניים, שנכלאו בגנואה. בשבתו בבית הכלא במשך שנה, סיפר מרקו פולו את קורות חייו לחברו בשבי בשם רוסטיציאנו מפיזה, שהיה מושך בעט סופרים. וזה רשם את דבריו המופלאים של מרקו על סין ומנהגי עמים, פולחניהם ודתם, ועל הרפתקאות שעברו עליו במסעות שערך מטעם הקיסר קובלאי חאן. כן תיאר את עושרם של המונגולים ומקדשים המצופים זהב. וישובים כמו האי יאווה העשיר בפלפל ובזנגוויל ותבלינים יקרים הגדלים במזרח הרחוק. סיפורים דומים שמעו בני אירופה קודם לכן מספנים, שחזרו מאיי הודו שתארו חופים, שבהם "החולות מבריקים ונוצצים מרוב אבני חן ועפרות יקר".

מרקו פולו, שביקר במחוזות השונים של סין רבתי־עם, תאר בלהט רב ערים ומקומות ישוב, את עיר הבירה פקינג, שנבנתה בצורה מרובעת,

רחובותיה הארוכים והיקפם, ציין גשרים גדולים, שנבנו על קשתות משיש טהור, כך, שספינות גדולות עוברות מתחת לגשרים בנוחות. מרקו פולו סיפר על בתי־מרחץ מפוארים לעידון הגוף ושמירת נקיונו, וכן על יצור כלי־חרסינה עדינים, גידול תולעי משי, ואמצעי תשלום ב״מעות של נייר״.

סיפורים מוגזמים ודמיוניים

דברי מרקו פולו ותיאוריו המופלאים, שפורסמו לאחר מכן, שימשו מקור ראשון להכרת עמי אסיה בעולם המערבי אם כי הסתייגו מספוריו בטענה, שהם מוגזמים ודמיוניים, ולא מתקבלים על הדעת. כך, שקראו לכל גוזמאי בונציה ״הו, איזה מרקו פולו אתה!״, גם הדביקו לו כינוי ״מרקו מיליונים״, כלומר מליוני גוזמאות שלא היו ולא נבראו.

אכן, היה מרקו פולו במידת מה, גם בדאי, וכדי לתת הנאה לשומעיו סיפר למשל על ציפור ענק, שיכלה לעוף ופיל בכנפיה, וכי תיבת־נח מונחת אי שם בהרי אראראט (או על הרי ההימלאיה), שהם הרים גבוהים ומסוכן לטפס עליהם. מאידך הציג לפניהם יהלומים ופנינים, אבני נופך, ספיר, אודם וברקת, מלבושי משי ואריגים נאים, שהפתיעו את בני ונציה והלהיבו את דמיונם. במיוחד הרשימו אותם התבלינים, ומשכו את האירופים למזרח הרחוק העשיר בתבלינים נדירים החשובים למזונו של אדם.

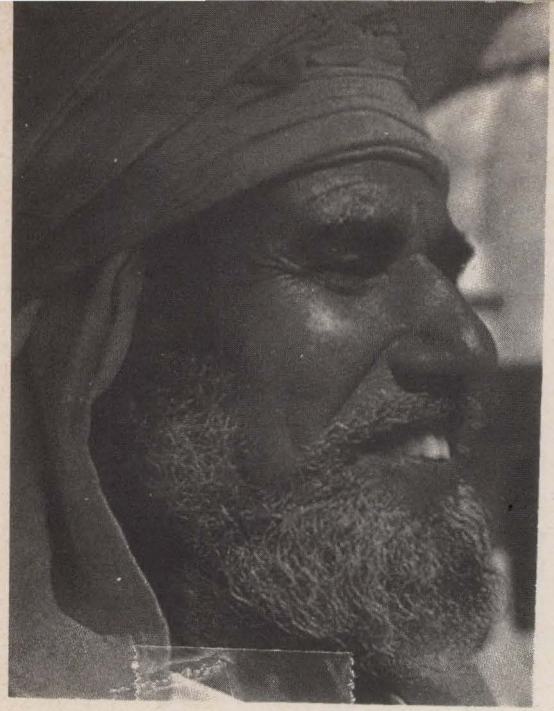
אך בכל זאת לא האמינו בני ונציה לסיפורי הבדים של מרקו. בשעת מותו התחננו לפניו, שיכחיש את הסיפורים המוזרים, שבדה מלבו ויחזור בתשובה כדי לתקן את נשמתו. אך מרקו פולו דחה אותן באומר: ״לא כתבתי דבר זולת האמת, ואין זה, אלא החצי ממה שראיתי במו עיני״.

במשך הזמן התאמתו רוב תיאוריו של מרקו פולו וגם נוכחו לדעת, שלא סיפר להם את כל מה שראה, משום שהרגיש שמפקפקים בסיפוריו. מסיבה זו, יתכן, ולא סיפר על הדפוס בסין, על החומה הסינית הגדולה בעולם שעליה נאמר היא: ״חומת המגן האדירה ביותר מתחת לשמים״, ואורכה שלושת אלפים ארבע מאות ק״מ, ויש לה הסתעפויות ושלוחות של אלפיים ושמונה מאות ק״מ שנבנתה בצפון סין והושלמה ב־214 לפני הספירה, כדי להגן על סין מפלישות המונגולים ממדבר גובי וערבות דרום סביר, מאידך סיפר, שראה חיית בר גדולה עם קרניים מסולסלות לצדדים, שאורכן מגיע עד מאה ושמונים ס״מ, זה כבש הנקרא ארגאלי וגם נקרא ״כבש מרקו פולו״, שנמצא ברחבי מרכז אסיה.

יהודים בחצר הקיסר המונגולי

לדעת חוקרים ומלומדים, היו תגליותיו של מרקו פולו, אחד האירועים החשובים בתולדות התגליות הגיאוגרפיות, שהביאו להכרת עמים ותרבויות חדשות השוכנות באסיה המרכזית, המזרחית והדרום מזרחית — שעד אז כמעט ולא ידעו אנשי אירופה אודותם דבר. מרקו פולו מסר גם, שיהודים, נוצרים ומוסלמים השתתפו בדיונים ובויכוחים על הדתות השונות בחצר הקיסר המונגולי, ואף היתה להם השפעה מדינית בסין ובטטריה. היהודים הגיעו לסין בנתיבי שיירות המשי, עברו דרך פרס, בלך באפגניסטן, סמרקנד בבוכרה עד לסין. סמרקנד בבוכרה עד לסין. בספרו של מרקו פולו נתונים גיאוגרפיים ואתנוגרפיים ופרטים חשובים על אסיה המרכזית. יצויין כי שימוש רב נעשה בספרו ע״י ספנים והרפתקנים, וקולומבוס שאב ידיעות מן הספר כשחשב להגיע להודו.

הנוסע הגדול מרקו פולו מת בונציה ב־1324 ובמשך הזמן התפרסם כנוסע גדול, שקרע חלון לעולם עתיק אפוף מסתורין, וספרו היה אחד הספרים החשובים בהיסטוריה.

טיפוסים ודמויות במזרח הרחוק ובתת־יבשת הודו

